

128206
A. Saal.

Priiuse ja isamaa eest.

Jutustus viimasest buuride
sõjast.

R. Koppeli trüff ja kirjastus.

Jurjewis 1903.

Hind 60 kop.

A 2820

A. S a a l.

**Priinse ja
isamaa eest.**

Sutustus viimaseft buuride sõjast.

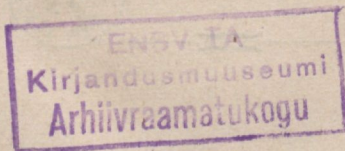
Torfu censuri
arhiivist 1912.

Surjewis, 1903.

R. Koppelt trüff ja kirjastus.

Доволено цензурою. Юрьевъ 15 июня 1902 г.

24471

I.

Päite seisib kõrgel taeva võlvil ja walas walgust ja soojust üle Baieri mägise maa, mis ilusal Tirolil piiril ennast põhjapoolsel Lechi kaldal olemast madalikust ärarääkimata kenatuses lahutab. Hohenschwangau kõrgustikult ümber waadates näeme ühel pool kirjude lilledega kaetud heinamaid ja lohkawaid wilja wäljasid, kuna teisel pool järskude mäe külgede peal musitjad ofaspuumetsad kaswawad, millede keskelt siin ja seal huulerohilised lehtpuu salgad ehk kattunud kalju seinad wälja paistawad. Ja nende kõitide üle tõusewad tuhatarwa hallid Alpmägede ladwad aramõetmata kõrguses puhta taewa sinna sisse ülesse.

Kusagil ei seisja kahe ilma piirid ligemal üks teise kõrwal, kui just siin, kus wahutaw mäesõgi Lech mägede keskelt enesele tee laialise madaliku sisse läbi on murdunud, et siin kui määratu madu läbi rikka maa loogelda. Päite palawus on rõhuv — ei liigu leht ega kiigu rohukõrs, ka lillesüda ei tuku enam — õht on kui kinni kõitetud, tuul kui ära jurnud. Ja ometegi walitseb linnas ja maal elaw liikumine, sest elu ülespidamise mured sunnivad kõiki tegemusele. Naudse käega kujukibe wõitlus elu pärast inimese rahu seest wälja ja ei anna talle mahti ei suwe palawusest ega talwe külmusest hoolida, ütskõit, kus maal ehk misuguses eluseisuses ta ka on.

Aga seal ülewal igawese püha ja walguse riigis walitseb rahu, kõrge, mõetmata, igawene rahu, nagu teba siin all ei tunta. Ei seal sega teba inimese kaebeהל ega puhtuseta tegu — need jääwad ifka meie keskete, ega ulata ilmasti peale poole pilwi walguse riigi igawessesse walitsuse walda.

Nende kahe hoopis isefuguse ja teineteisele ometi nii ligibal seiswa ilma wahel seisab nende piir — Neu-

schwandensteini ja Hohenschwangau mäginne maa. Siin ei ole palawus nõnda rufuw, õh mitte nõnda wäsitaw. Siin walitjes suwe kuulde kõige rõõmsam elu terweš ilmas. Keisrijad igast ilmakaarest peatawad siin, et õnetu kuninga Ludwig II suurewiisilisi ehitusi imestelebada ja loobuse ilu ja suurušti oma hingesse mõjuda lasta. Tõde poolest on ka wähe kohti ilmas olemas, kus kõrge maapinna hariduse järg oma ilusate mäejärwebega ja haljendawate kalbarinnakutega, kõrgete mägede metsliku suurušega, kohutawate lõhestikkubega ja määratumate weesadamatega ligemalt ühenbatud oleks kui siin.

Selle maakohta üleilbiline mõju on nii suurepäraline ja nõnda mõjuw, et keegi selle üle enam kahewahel ei wõi jääda, mišpärašt kuningas Ludwig, see waimustatud loobuseimehe armastaja, oma iluossid siin ilma-üffinduses üles nõidus. Tema jügaw kunsti meel on ofanud loobuse metslikit ilu-juurušt inimlise kunstiga nõnda kaunilt ühte sulatada, et waataja sellest liigutatud ja waimustatud saab ning ühtlasi jügawat auuštust kuningliku meistri wastu tunneb.

Sarnased mõited täitšiwad selle nooremehhe pead, kes Inglise õhwitteri mündris Luige järwe ilusal kalbal uitis. Järw oli waike ja tafane kui määratu peegel, millele kõrged mägišed kalbad oma haljendawa metsaga haruldase raami andšiwad. Täis imestust lastkis noormees oma filmad selle suurewiisilise pildi peal puhata, nagu tahaks ta jeda jäädawalt oma mälestusesse wajutada.

Keset järwe ujus üks waike lootšik. Kalbal seisja filmas jeda juba mõni aeg terawamalt ja seletas wiimaks selles walges kogus lootšiku sees üht sõudšat nais-terahwast. Ta pani imeks, et üks naisterahwas ainu ühš kalbast nii kaugele oli julgenud sõuda. Wištiste oli see mõni noor üleemeelne tiitarlaps, kes mägede ega mäe-järwele tujusid ei tunnud. Kas ei olnud nišugune tuule waike ja lammastaw palawus juba tihti küllalt raskete tõmide ettekulutaja, mis aimamata kirušega kätte jõudšiwad!

Ta waatas enese ümber. Endine waike walitšes praegugi weel, aga mägede tagast nägi ta juba kahtlasi

pilwe pankasid üles ajama. Wištiste pidi midagi liikumas olema, sest see suur waike oli nõnda täis saladust; peaaegu üsna kohutaw ja õnetušt kuulutaw.

Ei olnud weel weerand tundi mõõda läinud, kui juba puude otšades liikuma hakkas. Lääbipaistwa järwe peegli üle lehwis wärste tuuleõhš ning jättis muštjalt wirwendawad jäljed järele.

Järwe kalbal jalutasiwad mõned wanadlased naisterahwad ning heitšiwad aeg-ajalt rahutumaid pilkusi järwele lootšiku poole, mille sees walges riides tiitarlaps lõbutses. Kuid waike ilm tegi nad jälle rahulikult ning nad uitiwad maa poole edasi.

Wahetajal oliwad aga ilma tähelepanemata rasked piljepilwed mägede tagast wälja tulnud ja ülewal kõrges okaspuu metsas wilistas tuulema mägede peal oma wiisid ning langes sealt ootamata kirušega alla järwe peale.

Järwel sõudšja näis hädaohtu aimanud olema, sest juba sõudis ta kõigest wäest kalda poole. Kerge lootšik libises tafalesti läbi lainete, mida ühšitud tuulehood waikeš järwepinnal oliwad suurendanud, ja warsti pidi ta kaldale jõudma. Seal kohišes aga juba häkiline tuulehoog mägedest alla. Pjuid paendusiwad tema tugewuse ees jügawalt ja ta wingumine tungis rahutust sünnitades iidamesse. Naisterahwad jookšiwad kartuse ja hirmuga järwele ja jäiwad seal ehmatušešt pea kangeks. Mähardume hirmus muutmine nii lühikeše aja sees!

Suur osa järwest oli tormi läbi juba liikuma pandud. Lained käišiwad kõrgelt ja nende walged ladwad langešiwad wähtadesse alla. Kohutawa kirušega tulewad need wihased wood lähemale ja lähemale ja pea pea pidiwad nad sõudšja ta lootšikuga oma hirmušešse mägusše jaama.

Hädakisa kõlas kalbal seiswate naiste suust, aga see kajas kuulmata tormi hulgemises. Lootšik tantšis nagu päšklikoor lainete turjal. Sõudšja walitšes lootšikut nišuguse ofawušega, mis suurt imestust nõudis, aga mis jõudis ühe naise nõder käši tormi wiša ja lainete mäsju wastu! Tema jõud nõrkes, ta ei suutnud enam sihti pidada, lootšik pööris pikuti lainetele ja üks suur

laine mattis ta enese alla. Ümberwisatud lootfit tõusis warsti jälle peale wee, aga ilma sõudjata.

Inglise ohwitser oli seda sündmust kaldalt näinud ja kui tühi lootfit jälle nähtawale tuli, teadis ta, mis sünninud. Ruttu kiskus ta ühe ahelas olewa lootfitu kalbasillalt lahti, kargas sisse ja mõne tugewa möla löögiga oli ta õnnetuse paigale jõudnud.

Õnneks oli tütarlaps lootfitust kinni hakanud ja selle läbi ennast uppumisejurmast peastnud. Aga ta jõud oli juba nii nõrkenud, et ta ennast kauem enam wee peal ei oleks suutnud hoida. Wiimisel filmapilgul tuli abi ja nooremehe peastaw käsi tõi ta lainetest wälja lootfitusse.

Üleliigsest jõuutarwitamisest ja hirmust jõuetuks jäänud, langes ta pea hingetult maha, ja peastjal oli tegemist, et mitte ka enese lootfitut ümber heita lasta. Tugewal, osawal käel juhtis ta sõiduriista kõige ta koor-
maga kaldale ja kandis õnnetu kuiwale.

Häbalbajad naisterahwad wõtfiwad ta sedamaid eneste keskele ja katsufiwad teda elusse äratada. See oli aga asjata, sest et ta warsti oma uimastusest ärkas ja ennast jalule ajas. Oma peastjat filmates kogeldas ta temale häbeliku näoga mõned tänusõnad.

— Kena, ei ilus, imeilus laps! ütles ta iseenejele, kui ta ära läks. Teised wanemad naisterahwad oliwad ta oma ilisuures ärituses hoopis ära unustanud, kuna see weest nõretaw märg laps temale weel tagast järele terwitusi saatis.

Sellega oli see lugu möödas. Ta oli jälle oma wäe elu sisse tagasi pöördunud ja kõik läks endist wiisi. Soldatielu meeletus märatsemises kadus tal see terne lugu pea meelest. Siiski ilmus see poolkartil, pool-wallatu tütarlapse nägu wahete wahel tema mälestustes ja tema mõtted wiibiwad tihti ja hea meelega nende suurte, nõidliste lapsesilmade juures.

II.

Alastad on sellest juhtumisest saadik mööda läinud ja meie leiame ühel ilusal juunepäewal jälle sellesama Inglise ohwitseri Baieri Alpides lõbureisil.

Oli weel hommitu wara. Kõrgeid mäe hiiglased kuulutasiwad oma kulla paistuses päikese peatset tõusemist, kuna orgudes ja kuristikudes weel pimedus walitses. Klusat puhta kruusaga kaetud jalgteed mööda kõndis meie tutaw lõbureisija ning wahtis üksifilmi mägede poole üles, mis nüüd ärarääkimata ilusas wärwide leegis helendasiwad. Niisuguse hommitu suurewiilisi ilu maksab imetlelda ja selle juures puhast, karastawat, lille ja metsa lõhnaga täidetud õhku sisse hingata.

Häikiste walendas talle põesaste wahelt midagi walget wastu. Ta jäi seisma ja wahtis terawamalt enese ette ning nägi oma suureks imetspanemiseks ühe õitsewa neitsi, kaunis kui koidukuma ja õrn kui lilleleht, lillepuhmaste ja Alpirooside wahelt enesest mööda minema. Ka temale näis ootamata olema, et siin weel keegi teine looõuse hommitu rahu ja magusust maitstes. Ta waatis wähe kohkunult nooremehe otja ja kadus siis teekäänul puude ja põesaste wahele.

Üks ainus pilt, aga misugune pilt! Nõnda pidi see silm wälja nägema, mida tema kõige suuremaks õnneks, kõige täielisemaks iluks nimetas. Ja seal juures weel see armas nägu, nii wõerawiiline, nii hoopis teine, kui kõik teised noored tütarlapsed tema tutvusest.

— Kes on ta? küsis ta imestusega temale järele waadates iseeneselt. Päris wõeras ei ole ta mulle mitte; ma pean teda näinud olema — oota, kus oli see ometi? — Ja, jah, see on seesama nõiduw pilt, mis ennast igal pool wahele seadis, kus ma ühele noorele neiu-
le terawamalt filmi olen waatanud.

Temal oli oma ise mõet neiu iluduse jaoks olnud ning nüüd leidis ta, et see aatelik eestuju elas ja liikus ning mitte paljas mõttepilt ei olnud. Siinemaale ei olnud ta ialgi selle järele küsinud, kust see iluduse mõte pärit oli. Sellepärast pani see teda nüüd juba rohkem

imeštama, kui ta oma mõeldud eeskjuu häliste lihas ja weres enese ees nägi, kuid weel täielikum, kui ta teda enesele muudu ialgi oli mõelnud. — Ta tahtis temale järele rutata, et teda tätte saada — aga seal küsis ta iseenejelt, mis mõte jellel olla. Ta ei mõida ometi üht wõerast naisterahwast teel kinni pidada ja temale ütelda, et see talle meeldib. See oleks ju tülitte hullumajasti.

Ta astus oma teed edasi, ilma et ta teadis, mis ta pidi tegema. —

Wahenjal oli juba päike mägede tagast üles tõusnud ja org ja mägi saidwad ühetasa ta walgujelt osa. Tuhanded laululinnud täitsiwad noore hommiku oma wiisirikka laulukajaga ning wärste mäesõst mängis pehmelt ja õrnalt unest ärkawate lilledega.

Seal hülgas ta jalge ees Luigejärwe hiiglapeegel, mille sees lõpmata sügawuses üks teine taewas näis puhkama. Üks wäike kalamehe lootfikute oli ainus elu märk selle määratu juure sinawa weewälja peal. Aga miks päraast leidis ta lootfikute ühe walges riides tütarlapse puudus olema? Ja miks läks ta rind häliste nii soojaks, ta meel häliste nii rõõmsaks, nii kergeks? Mis tähendas see õnnestaw tundmus ta hinges?

Ta oli mõistatusle seletuse leidnud.

Nüüd teadis ta, kes see täna hommikune imeneiu oli. Ta oli ju teda ise ükskord järwe peal tormi täes näinud ning wahutawatest lainetest wälja tõmmanud!

Selkorral oli ta weel lapsuke, aga kui kaimiste oli see imelaps kojunud, ja lillele õitsele puhkenud! Kes ial ta lähedale jattus, seda wangistas ta nõidlik faunidus. —

Pidi tema niisuguse haruldase lille ilma tähelepanemata teiste jaoks õitseda lastna? Siin ärkasiwad tema omajasu ja ta parem mina ühtlasi, et pitas wõitluses ta rahu riisuda. Kas oli see imenaine tema weel ära tunnud? Kust muudu siis see pill, mis temale nii äraseletamata magusa wärinaga hinge sisse tunginud?

Seda pidi ta teada saama. O, ja mis ei olnud tal kõit temale ütelda! Ta ei tulnud enesele mitte

enam kui kutsumata wõeras ette, waid kui wana tuttaw, kes oma jällenagemise rõõmu awalikult tunnistada tohib, ilma et talle seda pahaks mõidaks panna.

Päike seisis juba kõrgel taewa killes ja tema kiired lätsiwad ifka palawamaks, kuid meie noor reisija ei olnud ifka weel ühest kohast teise ruttamast ära wäsinud, et tadunud neidu leida. Kõit oli asjata olnud.

Wiimaks jättis ta lootuse maha teda weel leida ja tahtis praegu suurte lehtpuude wilus rohutefil jalgu puhkama hakata, kui ta filmad weesabama poole sattudes ühe õitsewa roospõesa peale seisma jäiwad. Seal istus temalt õstitud neiu ühe wäikese pingi peal. Ta filmad waatasiwad nagu unenäos wahutawate weehulkade peale, mis määratu kõrgelt üle kalju nurkade sügawasse oru põhja langeedes ennast peenikeseks weetolmuse muutsiwad, kuna ta põlwepeal üks lastine raamat seisis. Ohwitseri kiired sammud kohutasiwad ta oma mõtetest üles. Ta waatas imekspannes, ühtlasi aga ka heldelt naeratades oma rahurikkaja otja.

— Palm tuhat korda wabandada, rääkis noor-mees wiisaka kumardusega, kui ma teid teie palwes effitan. Ma tulin seda teed ja leidsin teid siin kohal, mis muudu ifka minu jalutuste eesmärk on olnud. Ma palun teid nii üliarmulik olla, mind siin filmapilgute wälja puhata lasta.

— Selleks pole mingit armu waja — loodus on kõitide päralt ja tema waba laps tohib teda igal pool imeteleda ja ta imefid maitsta.

Seda ütles ta kergel, wabal toonil. Aga mähardune muusik kõlas sellest! Ta heal helises kui hõbe kelle, ta wäite suu naeratas selle juures magusalt ja ta filmad! Mis sugune nõidlik õnjus säras nende äraajele tamata muinasjutulistest sügawusest!

— Ma tänan südamest teie lastuse eest, wastas ta õnnelikult. — Mul on nagu oleffin ma teid juba enemine näinud — kas teil wahest on niisuguste asjade jaoks parem meelespidamine?

— O jah, selle jaoks, kes meie elu peastab, on

igal tütarlapsel hea meelepidamine, arwan ma, ütles ta naeratahes.

— Teie on ühtlasi juured anded wäitejelt asjast õige juurt teha, aga ma rõõmustan selle üle siiski ilmutjata, et teie minu kui wana tuttawa peale waatate.

— Ja ma loodan, et teie mitte üffi wana, waid ka hea tuttawa jaate olema, lissas ta rõhuga juurde.

Nad raputasiwad teineteise kätt ja nende wana tutwus oli uuendatud. Ohwitser ulatas talle oma kaardi, mille peal tenas kirjas lugeda oli:

Runo Wood

Premier-Leutenant.

Selleläbi oli neiu sunnitud ka enese üle ligemaid teateid andma. Tema nimi oli Nora Harmjen, ta oli ühe Lõuna-Afrika priiriigi kodaniku ainus tütar, kes oma koolihariduse pärast Europasse oli tulnud ja suwe kuud Hohenschwangaus lossi walitseja juures, kes talle ema poolt sugulane oli, mööda saatis. Müüd oli ta kooliaeg möödas, ka isa wiibis praegu Europas, et teda nii pea, kui äritalitused möödas on, oma kaugele kodumaale tagasi wiia.

Seda oli ta lihtjal, peaaegu lapseliselt usaldawal wiisil kõnelemb.

— Mis, teie tahate ära reisida — ja pealegi weel warsti? hüüdis ohwitser kohudes.

— See seisab mu isa käes, kes praegu Berlinis wiibib, et tarwilisi äriasi ju diendada. Kui kõik walmis on, siis läheme.

— Siis lähete reisile — Lõuna-Afrikasse, Sumal taerwas! see on peaaegu weel kaugemal kui ilma ots!

— Oho, teile inglastele mitte, tähendas neiu rõõmsa noffimisega. — Teie ostate iga maad leida, kus aga ainult weidike kulla ja selle moodi kõliseb, ja kui see ka weel kimmeforda paremine ilma eest peidus seisaks, kui Transwaal.

— Oma kõlge juuremaks kahjuks pean ma teile paraku mitmes asjas õigust andma, sest et lood tõesti nõnda seisawad. Ma panen ainult imeks, et üks noor

naisterahwas politika asjades nõnda elawalt osa wõtab. See on meie maal haruldane asi.

— Teie maa naisterahwastel ei ole seda ka tarwis. Teie olete tugew rahwas ja sellegil teisel rahwal ei saa ialgi meelde tulema, teie käest seda ära kiskuda, mis teie oma käte wirtsus, teie oma maapind rikuseks kätte kandis. Üffi waene buur pimedada maajao päikesest kõrwetatud kinkidel ei tohi oma raske päewatöö wiljast rõõmu tunda. Kas teie maal siis mitte enam mehi ei ole, kes kõrgeid riigiametid peafiwad, ilma oma mõjurikkast seisukorda ainult isamaa kahjuks tarwitada? Mis on siis sel 40 miljonil sellest, kas üks Chamberlain oma rahaahnitsemisega ühe miljoni enam ehk wähem wõitab, et nad temale kiidulaulusid laulawad, kui see üht rahulist maad sõjaga ahwardab? Kas temast siis tõesti ustakse, et ta seda riigi kasu eest teeks? Ja kas wiimaks siis niisugune wägitwalla tegu enmast üleilbise kuulusega, mille järele teie oma saare kodumaal janunete, wõib ühendada?

Tütarlaps oli enese soojaks rääkinud ja seisis müüd lõwendawate põskedega ja wäljalutsuwa näoga noore inglase ees, just nagu tahaks ta selle käest kõige üle aru ja wastutamist nõuda. Wood oli üsna imestuses tema teadmise üle politika asjades, niisama pani ta see teraw, märkimine w otjus teda imetlema. Ta näis kõiki sündmusi hästi tundma.

— Teie mõistate minu maa ja rahwa poegade üle wäga waljult kohut, auustatud neiu. Sellesarnast pole ma siamaale weel mitte kuulnud.

— See paneb teid muudugi imestama, andis ta wastujeks, et üks tüdruk sellesarnast julgeb. Teie ei pea aga mitte ära unustama, et see selle maa lapse poolt tuleb, millele nii palju ülekohut on tehtud. Nõnda mõtleb iga buuri tütarlaps, meestest mitte kõneldagi, sest üks ainusti Buuri wabariigi kodanik ei wiiwita filmapillugi, et maa priidust ja rahwa wabadust oma weregale kaitsta. Oho, meie buurid tunneme üsna hästi neid jalaweruseid, mis waenlased meie ja nende hulguste kullaostjate hultade wahel käima panewad ja alatafa

lõffel hoiavad. Waimustus isamaa kuulsuse ja suuruse heaks tõuseb ja langeb Tberuse-Babilonis selle aktia arwuga, mida suureb isandab mitmesugustest rahategijate selfideest omaks nimetawad. Kas teie arwate, et teie waimustatud asumaade minister rahwa filmis nõnda pihitsetud isamaalane wõiks olla, kui tal Transwaalis mitte dünamiibi wabrikuid ei oleks? Ja kui tema sõja ähwardustest ka midagi muud wälja ei peaks tulema, siis on ta ometi wähemalt oma patronitega head kaupa sobitanud, sest ettewaatusest eelolewate rahutuste peale ostab neid niihästi sõber kui waenlane. See ei tähenda mitte wähe.

— See on õige soolane, mis teie minu maa meestest ütlete, aga meie tahame pool filma kinni wajutada. Eks ole, minu aumwäärt neitsi!

— Ma panen imets, et üks Englise ohwitser nii wähe oma politikategijate telgi sisse wõib näha. Ma ei taha selle üle pifemalt waielda, aga teie saate, kui see asi teid üleilbse huwitab, weel nii mõndagi mõistna, mis igale Transwaali kodanikule ammugi selge on. Riigimehena kaitsetakse maa kasu, ärimehena müüakse oma maa mõne naela sterlingi eest waenlasele ära. Teie saate minust paremine aru, kui teil kord wõimalik on isandate Cecil Rhodes'e ja Jamesoni, „Charterd Company“ ja nende ühendust Chamberlainiga ligemalt tundma õppida. Siis selgub teil see ülekohus, mis Lõuna-Afrikas wabariikide wastu rahwaste õiguse murdmises on patustatud, ijeenesest ja nii mõnigi, siamaale peidus seisaw sõlm selle häwituse töö juures astus päewa walgele. Meie tahame loota, et meid mitte werewalamisele ei sunnita. Sellejuures wõiks wähest wägewa saarelõwi sõjaau langeb ja õnnetus teie wäe kuulsust matta. — Aga jätame selle üle kõnelemise. Igalilhel wõiwad ise oma mõtled olla.

Leitenant Wood oli rõõmus, et jutt muude asjade peale pööris. Ta tundis, et ta politika põllul mitte oma ilusa wastase wastu ei saanud. Aga ka kõigil teistel teaduse põlbudel, millesse nad jutu jookul puutuswad, oli ta täitja kodus ja tema arusaamise wiis kui ta ta künje otjastamine paniwad inglase imestama.

Ka looduse ilu ja luule tarwis näitas ta peenifest arusaamist ja õrna tundmust. —

Niitid tuliwad ilusad, lõbusad, unustamata päewad, mis ta neiu Harmjeni selftis mööda saatis. See oli talle luba annud, lossi tulla ja hommikustel jaluuskäikudel temale selftik olla. Selle läbi sai ta lossiwalitjeja pereformaga tuttawaks ning oli seal pea heameelega nähtud külaline.

Nõnda kadus aeg kiiresti. Oma suures õnjes märkas ta seda waewalt. Igapäew rändas ta õnnest naerwa näoga ilusa elulustilise neiu kõrwal metjawilus ja mägedes, kuulas tema armafi healt ja kojutas ennast tema waimurikka ja naljaka kõnega. See ei olnud mitte enam igapäewane maa elu — nõnda pidi taewas olema. Oma õnne joowastuses ei olnud tal enam ühegi muu asja jaoks meelt ning ta unustas täitsa ära, et nad pea pidiwad lahkuma — ja kui imefid ei sündinud — igawesti lahkuma. Kuibas kahetses ta seda pärast walustate!

Nora isa oli juba mõnest päewast saadik oma reifilt Hohenschwangausse tagasi jõudnud ja tarwitas oma aja hoopla tööga ära. Wara hommikust õhtu hiljant istus ta oma kirjutuslaua taga, mis kirjade, rehnungide ja igasugu plaanide ning kaartidega täidetud oli.

Arwid Harmjen oli suure kaswu ja tugewa kehaga mees, selle eluaastaid wäljanägemise järele neljakümne ümber wõis arwata. Ta ilusast täishabemest sisepiratud mehine nägu awaldas waimuandeid ja kindlat meelt, ta heal helises mehijelt, aga kauniste ja andis südamet headusest tunnistust. Ta ei rääkinud mitte palju, aga mis ta ütles, oli nii kohane ja sündlik, nii usaldust sünnitaw ja selge, et selle üle wõimata oli kahtlema jääda. Woodil oli weidi mahti olnud temaga kõnelda, aga ka sellest weitist juba õppis ta temas üht meest, kes suure ja laialise elutaruise ja ilma tundmise üle walitses, tundma ja auustama. Ta seisus täitsa aja kõrgusel, tundis kõiki sündmusti poltika ja diplomatia ilmas ning tegi nende üle nii julgeid ja selgeid otsusi, et talle ilma tingimata õigust pidi antama.

Ühel hommikul oli Runo Wood juba kaua aega neiu Harmjeni peale ootanud. Ta oli muudu ifka teatud ajal ilmunud, kuid täna ei tahtnud ta tulla. Wood tundis enese rinnas kurbtust ja walu, ning aimas efimeft korda, kui tühi ja kurb ühes südames peab olema, mida teegi ei mõista, ehk mis maha on jäetud. Aga mikspärast walmistas see natuke ootamist talle nii palju südamewalu? Oli see tulewa õnnetuse etteaimamine? Ta ei leidnud ise nende küsimuste peale ühtegi wastust.

Seal ilmus wiimaks see, keda ta ootas. Rutulisel sammul astus Nora Harmjen tema poole — ta palged õõgasiwad, ta silmad oliwad wähe tumedad, süstki oli ta täna ilusam weel kui ialgi enne.

— Herra Wood, ma olen teile tänu wõlgu ja saan ka ifka wõlglasteks jääma, rääkis ta kergelt wärisewa healega. — Wõtte see lahteks mälestuseks selle tütarlapse peale, keda teie kolme aasta eest Luige järwest wälja tõmbasite ja sellega ühe wallatu tüdrukü elu peafsite.

Nende sõnadega litjus ta Runo Woodile ühe wäikesese pakifese kätte. Kohmetanult wahtis see neiu otja. Miks oli ta hästiste nõnda tõsiseks läinud — see alati rõõmus tütarlaps, kes muret ega hurwastust ei näinud tundmagi? Ja kuidas tuli ta nii ilma ootamata ja ilma mingi põhjuseta selle wana, ammugi unustatud loo peale?

Runo Wood arutas selle õrna, finije paela, millega pakifene kinni oli köidetud, ettewaatlikult lahti ja üks kimbute walgeid Alpi lillefid kuldseft hiilgawa juuksefidemega tuli nähtawale. Küsiwalt waatas ta neiu peale, nagu tahaks ta teada, mis see kõik peab tähendama.

— Ma palun teid seba minu mälestuseks alal hoida. Neeb walged lumelilled, mida üks tänulik tütarlaps teile kõrgelt mägedelt pealtpoolt pilwi alla on toonud, peawad teile tema tänu meelde tuletama.

Sellejuures wõttis ta nooremehet käest kinni, litjus seba soojalt ja ütles siis waewalt kuuldawa healega:

— Elage hästi, minu sõber! kangel lõunapäifese all, kus lumewäljad mäelatwu ei ehi, ega walged lumelilled ei kaswa, saab üks waene buuri tütarlaps ifka

nende ilusate päewade peale mõtlema, mis nüüd jäädawalt otjas on.

— Mis tahate teie teha? hülidis Runo Wood ehmatusega, sest üks kartlik aimamine tungis tal südamesse.

— Ma reisin oma kaugele kodumaale. Meie ei saa üksteift enam näha, kui helde saatuse mitte teisiti ei taha. — Elage hästi!

Enne kui ta midagi wastata sai, oli ta oma käe juba wabaks teinud ja pööris minema.

Tummalt wahtis noormees äraminejale järele. Seal ruttas ka juba isa talle wastu, andis talle kätt ning aitas ta ettewaatlikult wantrisse, mis ärastituseks walmis seifis. Siis astus ta Woodi poole, kes ifka weel kui maa külge naelutatud oma koha peal paigal seifis.

— Ma pean teid südamest jumalaga jätna, mu noor sõber, rääkis ta oma kauniste kõlawa healega. — Teie waprus on mulle mu lapse elu peafstnud. Arge pange siis imeks, kui liigutatud isa süda teie wastu kõneleb. Wõtte minu kõige soojemat tänu teie juuremeelise heateo eest wastu. Minu meelde saate teie ifka jääma.

Sellelega pigistas ta weel tugewaste nooremehet kätt ja tahtis minna. Aga see hoidis teda tagasi.

— Weel üks filmapilt, herra Harmjen, kui paluda tohin!

Selle juures oli ta aga nõnda äritatud, et ta kogeles ja edasi kõnelda ei saanud.

Harmjen waatas imekspannes ta otja.

— Kas teie mitte terve ei ole? Mis teil wiga on?

— Midagi, midagi, wastas ta ruttu. Ma tahtsin ainult küsida, kas teil ärareisimisega siis tõesti nii suur rutt on? Ma mõtlesin, et teie oma tütreaga pikemalt siia jääte. Ma ei suuda selle mõttega ära harjuda, et teie koha ära reifite.

— Mul on rutt taga. Minu waesel ifamaal ei ole kõik asjad mitte korras. Üks traadisõnum kutsus mind kõige ligemal teel tagasi. Wabest saab meil teie maa meestega keerulisi tüliasiu diendada olema.

Elage hästi!

Weel kord see läepigistus ja kiirel sammul pööris Harmjen oma wantri juurde tagasi, kus tiitar teda juba ootas. Baewalt oli ta fisse astunud, kui hobused juba tõmbasivad ning mõni filmapilt hiljem wuras sõiduriist ärareisijatega mahajääjast noorestimehest mööda. Ta terwitas weel walusa südamega, mille wastuseks Nora niisked filmad tema peale waatasivad. Seal langes ta õrnast wärtsiwast käest üks walge asi maha. Kuttu kargas Wood juurde, tõstis selle üles ja hüüdis ärastõtjatele järele.

Tema hüüdu oli kuulnud. Wanter jäi seisma ja ta wõis mahalangenud rätiku Norale tagasi anda.

— Tänan südamest, ütles ta ja waatas weidi nõutult isa poole.

— Üht lahtust tahaksin ma teilt enesele paluda, rääkis ta rutuga, sest hobused tahtsivad jälle traawima hakata.

— Wahest olete nii lahke ja saadate meid tiiki maad, siis wõime rohkem kõneleda, kui uulitsal peatades.

— Jah, herra Wood, saate meid raudteele! toetas Nora särawail filmil oma isa kutset.

— Seda lahtust tahtsin ma just teilt paluda, ütles Wood ja astus wiisakalt tänades wantrisse. —

Kui õnnelik, aga ta kui lõpmata kurb oli see wiimane sõit Hohenschwangauft ilusate mägede ja metsade läbi Füsseni linna raudtee jaama olnud! Annugi oli ta juba eneses sellele selgele otsusele jõudnud, et see tiitarlaps tema omaks pidi saama, eh? muudu keegi muu termes ilmas. Seda oli ta iseenele töotanud. Siis ootas ta head aega, et oma südant wälja walada. Niilid oli aga see oodatud aeg möödas, sellega aga ta kõik otsas. Tema reisis ära ja Afrika metsadest ei pööra ükski iludus enam tagasi. Seda teadis ta liiga kindlaste.

Peaagu oli ta walmis oma jaladust talle isa juuresolekul awaldama ning tema kätt ja südant enesele paluma. Aga ta nägi juba alguses, kui asjata niisugune ettevõtte oli. Praeguses olekus ei wõinud ta kuulmist leida, seda ütles talle ta terve mõistus. Oh, miks pidi saatus temaga nii kurjaste mänguma! Ta

tundis, et ta ilma selle neiuta elada ei wõi ja ometi pidi ta teda ära minna lastma, ehk ta küll teadis, et see wiimane kord oli, kus ta teda weel nägi.

Mis ta seal rääkinud ja mis temale oli öeldud, ei teadnud ta enam mitte. Ta tundis ainult üht õrna pehmet kätt oma käes, nägi ta filmis niisket ära ja kuulis neid sõnu:

„Ärge unustage mitte oma õnnetut Norat!“

Ja see oli kõik, mis ta temast teadis. Kõng tormas minema — tema pööris, surmani kurb kodu, tagasi.

Kas see ei olnud mõni tujukas unenägu! Ta pidi teda jälle leidma, — oma elu ülemat eesmärki — oma hinge maapealiskult õnnistust. Nõnda otjastas ta iseenehes.

Jah, aga kuidas? Seda ei teadnud ta mitte.

III.

Sõjalaewa „Dunottar Castle“ peal walitjes kõige rõõmsam elu, mida ühe sõjakäigu peal enesele wõib mõelda. Rahe päewa pärast pidi see ühe merehiiglane, tiik wägewast Inglisemaast, Kaplunas sadamasse jõudma ja oma sõjahimulise inimeste koorma maale lastma, et wa rahutumaks läinud buurid mõistliku karistuse läbi Englise pilli järele tantfima panna.

Waesed buurid! Teie olete ainult sellepärast ilmas, et Albioni poegadele mahti anda endid sõjamehe julgusega ja wõidutulsusega ehitada. Teie olete unustanud, et wägewa tahtmine nõrkadele seaduseks on, teie olete Inglisemaa nõudmised tähelepanemata jätnud, ja teie olete koguni waemu kindagi kõigewägewama ette selles ilmas heitnud! Niilid peate tundma, teie pimestatud!

See oli laematäie meestetarja kõnekäik ja jutu siju kõige kõrgemast ülemast kõige madalama soldatini haka-tusest saadik juba olnud. Ja see oli väga hea abinõu rõõmuse tuju alal hoida, sest wõiduteadus südamis ja kiiduloorberid unenägudes, mille kättesaamise üle muudugi keegi ei kahtle, on väga armas reisida. Selle tule kallal õhutati suure hoolega, et ta ikka uuesti jälle Inglisemaa „õige asja“ jaoks wainustusega pidi loitma.

Keegi ei tohtinud kashleba, et temal buuride keskel loorberid walmis ei seisnud. Ei olnud muud waja, kui ainult kätt nende järele wälja sirutada, et sellega oma pead ehitada. —

Ometi ei olnud mõeldud arwamine nii ühehealne, kui soowiti. Nende wäheste reisirijate keskel, kes Londoni geografia seltsi saadetusel teaduslikelt otstarbeks Kapimaale reisirivad, oli üks, kelle arwamised wäemeeste omadaga ühes ainsas aruski kokku ei sündinud. See oli tuttav õpetlane professor Brandes. Ohwitserid kistsiwad ta hea meelega eneste jutu sisse, et teda äritada ja nohkida. Selles katsus üks teisest ette jõuda, et oma waimuosalusega hüilgada.

Prof. Brandes nägi küll ära, kui halwa maa peale tema hästi mõeldud sõnad langesiwad, aga see kergemeelne ja ülbe noorus ei teinud talle peale selle mingit muret. Kui ta oma mõtet nägi waja olema awaldada, siis tegi ta seda ilma tagasi hoidmata ja selle peale waatamata, mis selle kohta üteldi, ehk kuidas temast aru saadi.

— Kase päewa pärast oleme Kaplinnas, kase järgmise päewa pärast Transwaali piiril ja siis weel kase päewa pärast Pretorias. Kas teie ka seda ei arwa, herra professor?

Neid sõnu rääkis Oberst Watson, üks patju kehaga witekümmeline, laialisirutatud jalgadega ennast kiigetoolis õõtsutades. Tema ees istuja, sellejama ealine, halli habemega ja peenikeste kotka ninaga ilus mees lastis raamatut, mida ta praegu lugenud, põlwele peale langeda, tõstis oma selged sinihallid filmad rääkija peale ja jäi wagusi ootama, kuni see oma kõnega walmis sai.

See oli prof. Brandes. Tema pilk oli teraw, aga rahuline ja natukene murelik. Oberst tegi tõsise näo, aga ta huulte ümber mängis tajane wärin, mis mitte head ei kuulutanud. Tema seltsimehed märkasiwad seda ja andsiwad üksteisele märku kuulama tulla, sest nüüd pidi midagi iseäralist kuulda saama.

— Lubage, prof. herra, et minu seltsimehed ja mina teie õpetlistest ettelugemistest osa tohime wõtta,

ütles üks noor leitnant ennast lohakalt professori ees tooli peale maha lastes ja ilma wõstust ootamata oma seltsimehi paljutähendawa peanikutamisega enese ümber kottukutsudes.

Maeru tagasihoides kogusiwad ohwitserid endid professori ja obersti ümber, et nende sõnasõjast pealtkuulates osa wõtta.

— Noh, professori herra, algas oberst oma juttu jälle üles wõttes. Teie olete weel wastuse wõlgu.

— Ja, obersti herra, seda tunnistust pean ma teile andma, et teil aneid on oma ümberolijatelt sõnakuulmist nõuda, kuid mulle näitab, nagu ei paneks teie adressi walimise peale tarwilist rõhku.

— Oo, aga teie ei wali oma adressi ka mitte ifka ettewaatlikult, kostis oberst natukene kohmetanult. Ma palun teid selle üle meile oma mõtteid awaldada, mis teie meie reisirist Pretoriasse arwate?

— Kui hea inglane ja meie ühise juure isamaa laps soowin ma, ei teie sinna saaksite, sest et juba kord tee peal olete.

— Ja, see on juba teie kõne toon, minu kallis professori herra. — Sest et meie juba kord teel oleme ja ilma asjata tagasi ei wõi minna, mõslete teie?

— Meie ei taha mitte ülearu julged olla, wastas professor heas tujus, et meie Inglise asi soowi järele korda lähaks. See on rehnungi tegemine ilma peremehta. Muudu on lihtsaks kodanlikus ilmatorras ka sellel sõnate ühes rääkida, kes rehnungi saab, kellele ta tehakse. Wähest ei wõta ta seda nii ilma kõigeta mitte wastu.

— Jah, professori herra, see pole muud kui nali, halb nali, mis teie nüüd teete. Teiesugune mees ei peaks ilma hädata niisugust teed kõnbima. Ütleme siis, meie oleme rehnungi ilma buurideta teinud. Aga mis sellest siis on? maksma peawad nad ometi, ilma et sealt ka kõige wäiksem murdosa maha jäetakse. See pole mitte enam wabatahtlik leping kase kontrahitegija wahel, waid kohtuotsuse täitmine. Meie läheme kui seaduse täitjad ja selle wastu ei aita ükski ah ega oh! Kas saate sellest aru, professori herra?

— Teie wõtsite ühe teie näituse, obersti herra. Hea, räägime siis kohtust ja tema otsusest, mis tädetud peab saama. Kohtu olus on kord moeks, et iga süüdlaseks mõistetud kõrgemasse kohtusse edasi wõib kaebada.

— Wäga õige, minu armas herra professor, wastas oberst Watson elawusega. Iga süüdlaseks mõistetud wõib edasi kaebada, see on, kui otsuse tegijast weel kõrgemat kohtu on, kes seda asja enese kätte wõib wõtta. Meie kõnes olewas loos on kõige kõrgem kohtukoht oma otsuse kuulutanud, ja sellega on asi lõpetatud. Nüüd peab otsuse täitmise seaduse täie waljusega tulema, selle wastu ei ole midagi parata.

— Lõõdud, herra professor! hüüdis üks noor alam-leitnant, ilma et ta oma rõõmu oleks suutnud warjata. Kõige kõrgem ja wiimase kohtukoht on kõnele- nud! See oli hea, nüüd pole teil midagi enam wastata!

Oberst Watson oli wäga rahul ja uske oma sõnade üle, ehk rõõmuawaldus küll ühe kõige noorema poolt tuli. Igal muul juhtumisel oleks ta nooremehet wiija- kuseta sõnade üle walju noomituse annud, nüüd tuli talle see wäga soowitawalt. Ta sirutas oma jalad weel laie- male, et täies südamerahus seda wõitu täitsa maitseada, mida ta sõnad, nagu ta uskus, temale ta wastase üle toonud.

Professor Brandes aga ei lastnud ennaft sugugi effitada. Segamata rahuga kõneles ta edasi:

— Meie wõrdlus kohtu ja selle otsuse üle tar- witas weidi täiendust. Meie ei tohi mitte unustada, et üks kohtukoht teise, temaga ühesugusel järjel seiswa riigi kohtumõistmist ilma kõrgema käsuta ei heaks kiita ega tühjaks mõista ei wõi. Ja niisuguseid ühel järjel seis- waid kohtukohtasid on meil kaks. Inglismaale on tema kõige kõrgem kohtu oma otsuse teinud — meie waenlas- tele buuridele weel mitte. Nemad on enestele niisama korraldatud riit, nagu meie Inglismaale.

— Wabandage, professori herra, teie peate üht päewawarast auusaks inimeseks, rääkis Oberst Watson wahela. Sel wiisil läheme muidugi lastu ja meie aru- tused ei too mingit selgust, sest et põhjused juba wigased

on. Lõuna-Afrika wabariigid seisawad ometi Inglise ülemwalitsuse all ning jellepärast on lihtsalt wõimata nende kui oma jalal seiswate riikide üle kõneleada. Kui keegi teaduse puuduse pärast teistki mõtleks, siis wõiks seda weel wabandada, aga teist ei wõi ometi uskuda, et teile 1881 ja 1884 aasta lepingud tundmata wõiksid olla. Nii peab siis teie kõnes üks teatud siht warjul olema, mis ennem kõite muud piilib, kui tõde taga ajab.

Ta pidas oma jutuga kinni, et oma sõnadele, mida ta juure rõhuga oli kõnelembud, mahti anda täie mõnuga mõjuda.

Iga mõtewahetus jaksab seda wähem üht keerulist asja selgeks teha, mida enam meie oma wastase sõnadele segasid, puhtuseta põhjusi piilime aluselt panna. Selle wastu on üksainus lihtne, aga ilmingimata mõjuw abinõu: Auus olla! Teeme seda ometi! Kes peaks meist siis laps olema, et niisuguseid piiludeid mitte sel- gesti läbi ei näeks. — See diendus on meid meie jutu siju juurest eemale wiinud, aga nüüd tuleme asja juurde tagasi.

Pealkuuljad nägiwad endid oma lootustes petetud, sest obersti sõnad ei näidanud mingisugust mõju wastase peale awaldataw.

— See lepingu punkt, mis Afrika ja rahwariikide ja Inglismaa wahel 1881 ja 1884 tehti, ei kinnita mi- dagi wähem kui Inglismaa ülem-walitsust Transwaali üle. See käib täitsa tähtsusetu asja, wälimise wormi kohta ning määrab ära, et Transwaal enesele, kui ta kel- legile sõda tahab kuulutada, Inglise walitsuselt nõuu peab küsima. Nüüd on aga buurid inglastele enestele sõda kuulutanud ja niisuguse asjaajamise wiisi wastu ei ole paljunimetatud lepingu põhjusel midagi ütelda, sest et sellest asjast mitte mööda minnestki ei ole räägitud.

— See oleks kena, kui leping niisugust asja ka weel wõimalikuks oleks pidanud ja selle üle lähemaid tingimisi määranud, tähendas oberst Watson pahase meelega.

— Rahwaste ajalugu õpetab meile, et enamiste ifka just niisugused asjad üindisid, mida kõige wähem

ette võidi näha, seletas professor Brandes edasi. Meid ei peetud lepingu vääriliseks, ehk ei mõeldud üleüldse selle peale, et sarnased asjad sündida võiksid; sellepärast oli neil nii palju vabadust, et sündida võiksid. Meil oleks ajaloo näitelaval palju vähem sõdasid ja merewalamiste hirmsaid järeldusi ette näidata, kui kõik juhtumised ette ära oleksid nähtud, hästi läbi kaalutud ja kindlaste ära määratud.

— Aga professori herra, meil seisab siin jääb elewandi kõrval. Mis lepinguid võivad need kaks teha, mis mitte naerumäärt ei oleks!

— Meie elame, armas oberst, ühel ajal, kus mitte enam üksi kehalik jõud elamiseks õigust ei anna, vaid ükshulgu eluavalduise elamise jõud, elada võimine. Meie ei seis mitte elewandi ja jääse, vaid kase elava olemuse ees, kellel mõlemil täitsa ühesugused õigused elu peale on. Igal üksikul nendest on oma enese elu, mida hoida tema hea õigus ja kohus on. Kas juur ehk väike, see on ükskõik.

— Soo, siis on ükskõik, kas meil ühe koolipoisiga või professoriga tegemist on. Aga wabandage, sel näitusel pole teiega midagi tegemist.

— Pealegi ei tohi meie sugugi nii väga julged olla, et elewant jääsuga kergelt walmis saab, rääkis professor Brandes edasi, ilma et ta obersti pilkawat märkust tähele oleks pannud. — Wahest kaswab jääst veel lõvi. Kui iga üksik inimene juba oma isiklike õiguste eest üles astub, siis ei või meie ühele priiriigile ka mitte pahaks panna, kui ta, oma wabadusele kitsendust kartes, täie süüdiusega pealetungimised tagasi katjub liüa. Niisugusel korral tunneb üksik kahetordset waimustust ja see ülendab tema wõistluse sitkust mitmewõrdselet. Tema isiklike kasudega on ka riigi kasud ühendatud, jest wiimastes näeb ta oma iseseiswuse ideali ja oma priiuse mõtte teoksjaamist. See on see tundmus kõige puhtamas kujus, mida meie isamaa armastuseks nimetame.

— Rahju, et see kõrgeks kiidetud isamaa armastus nii mõnegi juures puudub, kes ennast inglaseks nimetab!

— Ehk ta on wale teedele sattunud, täiendas professor Brandes obersti pilkawat lauget. — Nagu igal inimesel õigus on puhast õhku sisse hingata ja ennast ilusa ilma üle rõõmustada, nii ei või temalt ka ta tundmuse wõtta. Sa, meie wõime küll tema tundeilmas muutu-misi sünnitada, näituseks armastust wihaks muuta ja wiha armastuseks, aga wõtta ei või meie tema tundmuse mitte!

— Armastus ehk wiha! Nõnda räägivad luuletajad, usumäratsejad, üleüldse kõik need, kellel pea enam õigel kohal ei seis, hüüdis oberst. — Üm seisab ühe tundmata aga üliwägewa wõimu, ühe tugewa tahtmise walitsuse all ning see wõim ega tahtmine ei tunne ega mõista inimese tufsuwat südant. Meie ei wiha ju buuriõiguse õiguse pärast mitte, aga meie saame nende werd walama, et nad endid ühe kõrgema jõu alla ei anna. See on kord ilmas nii ja ka terve maailma kooli ega raamatu tarkus ei suuda selle juures midagi muuta. Pealegi oleks aeg, et õpetlased rõhkem oma tolmustesse raamatogudest tagasi pööraksinud ja praktilise asjad, mida nad nende tõsises walgustuses ometigi ei näe, parem puutumata jätaffiwad. Waadake ometi, kuidas meie sugune seda teeb! Üks, kaks, kolm! Tormijooks! marsch! ja terve rügement tunneb ainult üht tahtmist. Seal pole enam sinna ega tänna kõikumist, poolt ega wastu rääkimist, paremale ega pahemale poole puiklemist, vaid kants saab lihtsalt wõetud. Kus on teie õpetlaste mõju-õnab ja mis imet teete teie nendega?

— Minu armas oberst, kas see ei ole just seesama theoria, mida teie ise nõnda waljuste huffa mõistate? Peas seisab kõik ilufaste walmis, aga kes seisab selle eest, et ta tegelises elus käideminemist leiab? Wõi on see mahatehtud, et niisugused wõimusõnab maid wõidawad ja rahwaid alla heidawad?

— Kui teie sellejuures kahtlete, siis olete teie peasemata pessimismuse kiirsi langenud, wastas Watson ühkelt. — Tõenduseks ei ole teie enesejalbus jelles asjas veel mitte, küski soowin ma südamest, et see nõnda oleks. Meie sõjawäe ülesanne saab olema, iseene ja

terwe Inglisemaa aini peasta. Selles tükis weame täiſa ühes ikkes: teie wõitlete ja wõidate, meie soowime teile head tagajärke ja ootame sellest wõiduhilgusest oma rahwale oſa. Inglisemaale on hädaste oma teotatud lipu puhastust waja.

— Äätte see aga ſolbatite hoolte; need peawad selle eest muret kandma, et ka iga tondinägija ennast ford weel uhkusega Inglise lipu alla tunnistab.

— Rahewõrdselt auuwäärt, kui see teie käes forda läheb. Buuride maa ſaab wahest raskem ära wõita olema, kui ſeda mõtelba wõiks. Suured rahwad wõideti ära ja heideti alla, ſest et neil see ſifemine nõiadõim puudus, mis buurid tugewaks teeb. Kõik rahwad, ſeda ajalugu tunneb, põdesiwad üht haigust, mis nende ſifemise üdi wälja furnas ja langemisele walmistas. Sellest põhjusemõttelikuſt haigusest on buurid puhtad.

— Teie teete mu wäga uudishimuliseks, minu armas professoori herra. Mis ime see küll peaks olema, mis buurid teie filmis üle kõitide teiste rahwaste tõstab?

— Buurid ei tunne ſeiſuſi. Sellega puudub neil ka see ſifemine häwituse-idu, mis lahutust küllwab ja kõige paremaid jõubusi wälja furnates hõua poole ſaadab. Transwaalis on iga kodanik teiſega üheſugune ja ta ei eralda ennast mitte ſeiſuſe-wahepe läbi oma kaaselanikkudeſt. See on kui üks ſelts, mis prii kokkuleppimise järele koku heidab ja kõigile oma ühenduse liikmetele üheſugused õigused annab ja üheſugused kohused peale paneb. Kes neist oma ühiskonnale kahju tahaks teha, ſee teeks ſeda iſeenesele, ſest et tema iſiklik kaſu ennast ühiskonna kaſudeſt mitte lahutada ei laſe. Buur toob oma riigile juba ſelleläbi kaſu, kui ta iſeenese eest hoolt kannab. Sellepärast kaitseb iga üſik riigi kaſuſid, ſest et nendes ka tema iſiklik, aruſaadaw kaſu ſeiſab ja et ſee terge on, riigi tulude eest wälja astuda. Meie eſtime, kui meie buuride ſõjajõudu nii ja nii mitme pea järele loeme — ei, ſee on juſt nii suur, nagu terwe buuride täiſkaſwanub meesterahwaste arw. Meil ei tule ſeda maad mitte ühe eht teiſe wäeja, waid iga üſiku buuri käest üſikult ära wõita. Neil ei ole palgalifi, kes peale

oma wäiteſe palga, mis nad oma wileiſa werewalamise töö eest ſaawad, muud ſihutajat ei tunne. Buurid wõitlewad oma kõige kõrgemate waranduste, oma priiuſe, oma elu eest — need webrud mõjuwad teiſel wiilil, kui päewalik palk. Priiuſe mõte ja priiuſe tarwitus on iſe juba üks määratu jõud, mille waſtu midagi kawa ei keſta. Iſegi loodus on emast nendega waenlaſe waſtu ühendunud, ſest kõrged mäed ja ſülgawad orud, laiad laaned ja kaugeid kõrbed ſaawad õpetama, et ka nendega on waja walmis ſaada. — Neid peate teie enne pajonitidega wõitma, enne kui edasi wõite minna. Kui wagusad reiiſjad, ſõidupilet taſtus, wõikſite teie kuue päewa järele küll Pretorias olla, aga kui waenlaſed wahest ialgi, eht olgu ſiis niisuguses olekus, mil wõidukuluſusega midagi tegemist ei ole.

— Sumala pärast, mis teil meeles on! Teie tahate meid ſõjawangidena Pretorias näha. See on ju terwe Inglise ſõjawäe teotus.

— Ääage üsna rahule, meie räägime ju paljalt sellest, mis wõimalik wõiks olla ja mille üle keegi äritatud ei pruugi ſaada. Ükſki inglane ei ſoomi ju ſeda, aga kartna ſaawad palju. Teie käes ſeiſab neid kartuſi tühjaſt teha, ſest ſeda ootab Inglisemaa oma ſõjawäelt.

Oberſt neelas need sõnad alla ja jäi waguſi. Natuſeſe aja pärast algas ta jälle.

— Aga ütelte mulle ometi, kas ſel tõendusel, et ſeiſused ühe riigi majapidamises kaſulikud olla, mitte weibi ſotsialismuſe lõhna juures ei ole? Kas ſiis mitte tarwis ei oleks neid hea aſja edenduse pärast kõige juurdtega wälja ſiſkuda ja ära häwitada?

— Mis mõimatu on, ſeda jätab terwe mõistuſega inimene rahule. Aga ſellega pole weel õeldub, et kõigele, mis ford olemas on, midagi ſündsamat, paremat aſemele ei wõi tulla. Buurid on ſelles aſjas õnnelikud järjes, ſest et neil ſee ſündsam ja parem juſt käes on. Nad ei wõiks elutseda, weel wähem ühe juure riigiga sõda pidada, kui nad oma wäiteſe arwu ſeiſuſe lõbude läbi ära kulutatſiwad. Waatame ainult poolatate peale.

Suur rahvas hüljawa minewituga, tähelepanemiseväärt haribusega läheb otja — miksparast? — Poola mõisniku-seisus ei wõinud selle sõna all „Poola riit“ midagi muud mõista, kui oma aadeli seisust. Teistest seisustest ei tahtnud ta midagi teada. Selle eest on ta oma mitmetordse mäsجامise katsete juures werist õpetust saanud. Mida meie õieti rahwaks nimetame, see aitas ise ühes mäsجامist maha suruda, sest et ta wõera walitsuse all enese wabama tundis olema, kui oma werimejate kept all. Ühes hästi korraldatud riigis peab igaüks ennast tugewate, arusaadawate pidemete läbi riigi mõttega ühenduses tundma, siis seisab ta kui mees oma koha peal ja tema peale mõib rehkendada. Buuride juurest leiame seda. Nemad peawad endid üheks priitiks rahwaks ja kes selle õiguse külge puutub, sellele astuwad nad sõjariistadega wastu. Nad on head kiitid ja ei tee mitte asjata kára. Ja siis peame ifka seda meeles pidama, et isa ja poeg kõrwu oma ühtlaste kasjude eest oma elu julgebdes teisel wiisil wõitlewad, kui neeb, kes wõiduloorberisid otsima on tulnud. Kui nad efitte ära näewad, et see nõnda kergelt ei lähe, saawad nad warsti teistele mõtlema.

— Teie olete ju täitja parandamata, ütles oberst Watson nalja teha katjudes, eht kiil ta solbati weri niisuguste laimu-kõnebe juures kees. Teie olete niüüd kõit ilusaste selgekst teinud, et Inglisemaal õigust ei ole buuride käest sõnakuulmist nõuda, et buuride wabariigid kõige parematel seltskondlistel põhjustel seisawad, et see wäljaotstitud kari tangelasi ilma wõitmata on ja et Inglise sõjamehed buuride maad üksi sõjawangidena wõiwad näha — taewa pärast, see on rohkem, kui kuulsa Inglisemaa truu alam ütelda wõib. Uga olgu, meie ei wõi ju igalt efimejelt wastutulejalt, kes laimab, wastutamist nõuda. Kuid selle ühe küsimise üle palun teilt weel lahket seletust: Kes meie ilusa halli taewa all on buuridele õiguse annud, Inglisemaa wastu mõeka tõmmata? See on ju pöörane lugu, nagu farnast terwest ilmaft leida ei ole. Peotäis märatsejaid ja metsawargaid tahawad Inglisemaal — efimejele maailma mere-

jõuule — ette kirjutada, mis see peab tegema! Elukombe politseiga peab niisugust lugu karistama, kui mäsجامad mitte jurmawäärilist kurja ei oleks teinud. Kus on niüüd ta üks ainus täpide õigust ühe ilma suurriigi wastu üles astuda?

— Selle üle oleme juba rääkinud, siis pean ma weel mõnda juurde lisama. Ulmas on aimult üks õigus olemas, kõneles prof. Brandes edasi. Kõit rahwad ja riigid, kas juured eht wäitesed, wõtawad sellest õigusest ühel mõedul osa. Juba sõna all „riit“ tuleb seda õigust mõista ja keegi ei tohi oma käsa selle pühaduse järele sirutada, et teda riisuda. See oleks templi teotamine. Seda puutumata pühadust, mis kui selge taewas kõit elawad loomad ühetasa oma warju alla wõtab, nimetame meie rahwaste õiguseks. Selle õiguse mõistmine on kõige kõrgem kohus, mille otsuse wastu üksi weel ajalugu, eht nagu teda ta weel nimetatke — ilma kohus — healt wõib tõsta. Kes sellest wõimupirist wägivaldselt üleastunud, teiste õigust jagade alla tallates, selle üle saawad tulewad põlweid kohut mõistma, ilma kohus teda hukka mõistma ja temalt kõit kombelised õigused ülekohtuselt saadud wara üle käest ära wõtma, kõit ehtiwad hülbud halastamata käega maha kiskuma ja teda ta tõsises wiletjuses näitama. —

Üks kurblik, pehme mehehealega laulbud armulaul pööris ümberolejate tähelepanemise enese peale. Mitmed oliwad juba pealtkuulamistest wäsinud, tõusiwad üles ja läksiwad ära.

— See on meie teine buuride sõber Wood, ümises oberst ifeenes. Rahju, et niisuguseid ta weel meie eneste keskel peab olema.

Tal liiksiwad weel mitmed libedad sõnad keele peal, aga ta surus nad alla ning tähendas lõpuks weel jummitud naeruga:

— Ma ei soowi midagi soojemalt kui sõja järele jälle teiega koos istuda, et näha saada, misõiguse näoga teie siis mulle filmi waatate.

— Ja, sõber, see on hea nõu. Ka mina olen uudishimulik. Wähest kingib helde taewas meile seda õnne!

IV.

Enam kui kaks huud olivad juba sellest ajast mööda, kui „Castle“ Rapolinna randa jõudis, sealt aga viibimata Port Natalisse saadeti, et kindral Whitele tema kiskikusel niipea kui võimalik abi viia. Täis waimustust ja wõidulusti olivad need waprab jalgad maale astunud, ilma et nad oleksiwad aimanudki, kui pahaste nende seltsimeeste käsi käis, kes juba lahingutes buuridega kokku olivad puutunud. Nad usufiwad, et laewast lahkumise-ga kindlat maad jalgade alla saiwad, aga pidivad warsti oma kõige suuremaks ehmatusjeks nägema, kui wäga see kindlatspeetud maapind jalgade all kuumaks läks ning kui palju elusid tugewate jalamusiklite läbi peastetud saiwad. Sellest olivad nende waprab seltsimehed Diindee ja Glandslaagte juurest põgenedes kõige paremat tunnistust annud. Minusejeks julgeks ajupaigats jäi wiimaks ometi see põlatud laew, mis neid siia toonud.

Niiid olivad nad juba nõdalate kaupa ühes wiletas pehas waenlastest ümber piiratud. See halb wangi elu andis aega järelemõtlemiseks. Ka oberst Watsoni sundis oma aju kord tõlle. Ta küsis eneselt, kust see küll wõis tulla, et terve wäejagu, 13,000 meest juur, mis endise arwamise järele juba mõlema buuri riigi ärarahwitamiseks oleks pidanud ulatama, niiid nagu kätest ja jalgust finniseotud wang ennast liigutadagi ei juutnud.

Sigus näis seeford ilma naljata prof. Brandese poolt olema, sest kõik endised unenäod hülgawatest wõitudest mäsawate buuri sallade üle olivad kistjalt unenägudeks jäänud, ja polnud mingit lootust, et nendest ka kõige wäiksem osagi weel täide wõis minna. Seft Englise sõjawäed olivad juba palju kaugemal põhja pool olnud ning sealt häbiga tagasi aetud. Suurest uhktest Englise wäest olivad üffi weel wiletjad jätised endid ilmapeata põgenemisel Ladhsmithi peastnud.

Kui niiid kindral White, selleaegne ülem sõja juhataja, wiimaks ära nägi, et tema terve jõud waenlase wastu ei ulata ja et ta ennast kõige oma wäega waenlase alla peab andma, siis hakkas ta tagasimineku peale

mõtlemale, kuid hilja. Waenlased olivad ta ümber piiratud ning niiid istus ta wangis ja ootas abi. Kõik katsjed lõkust peaseda olivad asjata. See oli nii halb ja ainitu seifuford, et sellest weel mõni aeg tagasi üksainusti inglane und ei oleks mõistnud näha. Niiid pidivad nad selle teenitud alandusega leppima ja weel õnne tänama, kui wälimine abi neid peastis. Ise ei juutnud nad oma wabastamiseks midagi ära teha.

Kuid loodetud abi ei tulnud ega tulnud. Kõik wäljasaadetud wahtijad ei näinud muud kui buurifid eneste ümber ja kui nad hoolega endid ära ei peitnud, siis sulasiwad nende read buuride kuulide all nähtawalt kokku.

Kõige selle peale mõteldes tõmbas oberst Watsoni otsaesine ennast halebaste kortsu. Tema kompanii oli rängaste kokku sulanud ja kes weel üle jäänud, nende koltunud nägudest ja mustades, kattenud riietes ei wõinud endiseid ehtsaid wõidulustiklisi seltsimehi enam sugugi ära tunda. Ja ometi polnud nendest üks ainukegi weel buuride maad näinud.

Kui palju aini see sõjakäik kord töotanud, nii palju alandust tõi ta niiid. Oh seda õnnetut sõda!

Täiskuu säras tähtede miljonite keskelt waitift soojat juweööd walgustades alla maa peale ja laotas oma nõiduslikku paistust üle mägede ja maakohtade. Ainult Tondi mägede sügawates orgudes ja lõhestikkudes walitjes läbitungimata pimedus, kuna üffitud kingud ja metsajalgad eht puuhiiglased kui saarelesed bö-walguse sisse wälja ulatasiwad. See andis ütlemata ilu ja nõidust sellele määratumale pildile, mis ennast waataja filmade ees laiali laotas.

Kes oma filmi liiga suures waimustuses üle oru kaugel ei lastnud uita, oleks terawamal filmamisel neid musti warjusid pidanud nägema, mis metja all ja oru sügawustes liitumas olivad. Nii rahulik ja pühalik kui seal ülewal näitas, nii hirmus ja häwitust äwardaw oli siin all metja warjus. Näis, nagu septsel-fiwad pimedad alttiluta wõimud kolebaid plaanifid, millede

abil kaunist pühapäeva rahu hirmsa werewalamise läbi kaotada. Oli midagi liikumas, millest keegi midagi amata ei tohtinud, ja ometegi wõis teraw film kõik need liikuvad kogud puutimedest ja metsawarjudest selgesti lahutada. Wahest oliwad wahid waenlase liikumise üle tähtsaid sõnumeid toonud ja nüüd valmistati rutuga lahingu wastu. Wahest saiwad wäsinud sõjamehed oma raskest, unenäota unest üles aetud, et elu ja jurma peale waenlase wastu astuda, eht wagusi põgeneda. Aga see wõis ka niisama hästi pealelangemise ettevalmistus olla.

Ühe kaugele metsast wäljaulatama kalju rahnu warjul seisis üks pikk sirge mehe fogu ja lastis oma filmad õõsise looduse peal puhata. Kuu walgusega ülewalatud soojamaa öö oma nõidusega oli tema meeled nõnda wägewaste wangi wõtnud, et ta üleüldse midagi ei näinud, kui looduse suurewiisilist ilufõrgust. See awas talle kaunid tundeilma ukjed ja kandis ta mõtted praegusest luulekehwaft olewikust kaunima minewiku sisse. Kaugele, kaugele, ühele õnnelikumale maale.

Ja tähed särasiwad ja kuu paistis sellesjamas hiilguses, aga need lumega kaetud mäehiiglased, kes oma järskude kallutornidega fõrgesse tähtis taewa alla ulatasiwad ja orgustid paksu warjuga katasiwad, kohisewad mäe jõed ja nõidlikult walgustatud huninga lossid puibusiwad siin. Aga kõik, mis selles lõunamaa öö-pildis weel puubus, kerkis kaugele filmapiiril niisuguse selgusega nähtawale, et waataja enese jälle Baieri mägisel maal arwas olema.

Ja seal ilmus ka tema, see õitsew, roosiline südame huninganna! Pildid eimesest kokkujuhumijest wiimase jumalagajätmise filmapiilguni mõlkusiwad tema mälestuses ning täitsiwad ta rinda endise õnne ja endise waluga. Ta hinges wõitlesiwad õrnad lewade ja kurrwad sügise tundmused ning nende mõju ulatas ta südame põhjani. Ta nägi seda nõidlikku neidu lõffendawate palgedega inglaste ülekohtust sõjaahwardust laitma. Kas ta raskest waljud sõnad ühtlasi aga ka temasse ei puutunud, sest tema oli ju ka inglane ning sellega iga buuri ja buuri sõbra waenlane.

Ka tema oli oma suwerefilt Inglismaale tagasi pöörnud ja seal ükki weel sõjakäigust buuride wastu kõnelema kuulnud. Nüüd märkas ta, misjugune tähendus niisugusel lool tema kohta oli. Tema pidi kui waenlane selle isamaa, wendade ja õbede wastu wälja astuma, teda ta rohkem armastas, kui oma hinge õnnetust. Mähardune wanne pidi niisuguse ettewõtte peal lafuma! Kas saatus siis tõesti teda oma mängukanniks wälja oli walinud.

Wida ta soowinud ja ühtlasi ka lartnud, sündis. Ta pidi kui Englise ohwitser ühe salga soldatite ees laewale astuma ja Lõuna-Afrikasse fõtta minema.

— Ta oli oma seltsimeeste seas ainus, kes enast awalikult prof. Brandes'i poole tunnistas ning selle läbi eraldatud seisukoha sai.

Nüüd seisis ta siin ilusal kuuwalgel ööl wahi peal ja ei näinud midagi sellest, mis tema ümber sündis. Tema mõtted wiibisiwad ainu ükki selle walgustawa fogu juures, mille nõiduw filmafära kõik ta meeled oma wangi wõtnud.

— Oh ja õnnetust külwan sõjatuli! õhtas ta isenees. Miks pidi sind ilmas lõffele õhutatama! Pean ma teda siis sel wiisil jälle leidma! Wida lähemale ma temale olen tulnud, seda raskemaks lähew mu süda, seda rohkem rõhub mind mu iudametunnistus. Ma olen kui wilets kurjategija, kes wälja lähew teiste õnne häwitama. Ja nende teiste seas on ka tema, minu südame oma, minu teine elu. Minu reis siia, minu kutsu neis rahulistes mägedes pole midagi muud, kui kibe saatuse pilkamine. Ma näen eneste wahel wenna werd woolama, ja kui meie üksteist ka tõesti weel peafime näha saama, siis saab ta mind kui ühte werrega teotatud wenna mõrtjukat enesest ära tõutama. Rõige parem on wahest weel see, kui ta ialgi teada ei saaks, et ma tema weriwaenlaste seas tema omaste wastu olen sõdinud.

Oh — see oleks hirmus.

— Leitnant Wood, kas teie olete? kuulis ta hästiste üht sügawat healt enese selja taga.

Ta ehmatas üles — see oli oberst Watson.

— Sumala pärast, mis teie teete siin? hüüdis ta suures ärituses. Teie ei kuule ega näe midagi kõigest sellest, mis meie ümber sünnib. Kas teie wahi peale magama olete tulnud? Meie plaan on waenlastel teada ning selle asemel, et neid teadmata peaselangemisega kotti ajada, oleme nüüd ise lõikus. Kui meil põgenemine forda ei lähe, siis oleme kadunud, sest buuridele ei tee märgist möödalaskmine mingisugust nalja. Minu Sumal, mähardune lõpp peaks niisugusel lool küll olema? See on kui ära nõutud, et need äraneetud buurid igas lahingus wõitjaks jääwad! Nad peawad wanapagana enesega lihenbuses seisma. . . Mis peame nüüd ometi peale hakkama?

— Wahest oleks kord aeg käes Pretoriasse minema hakata, obersti herra, tähendas ohwitser pilgates, Teie olete seda ju professor Brandes'ile lubanud.

— Zätke pilkamine, nii tõsistel filmapildudel pole naljal mahti. Meie oleme kõik endid petnud. Nüüd peame waatama, mil wiisil weel eluga peaseme. Meie seisuford on hirmus tõsine.

Ja oberstil oli õigus. Nüüd kuulis ka Wood oma suureks ehmatuseks metsadest ja mägedest kõiksugu heali ning wõis ijegi üksituid sinna tänna ruttawaid inimejefogusid näha.

Õsimeje hommiku koiduga läks kange taplus wae-mliste wäesalkade wahel lahti. Mõlemal pool oli hoolega ette walmistatud, et wõita ja mitte taganeda.

Enne kui päew õhtule jõudis, oliwad inglaste wäesalgad laiali pillatud ja põgenema aetud. Lahingi wält oli surmufehadega ja haawatutega täidetud ning kelle jalad küllalt wiledaste ei wõtnud, see langes wangi. Kui buurid ka mitte wähe mehi lahingi wäljale ei jätnud, siis ei olnud see inglaste kahju kohta kõne wäärtsi. Mitmed nende rügemendid oliwad täitsa ära häwitatud ja need wähesed, kes weel järele jäiwad, oliwad põgenedes laiali jooksnud ja metsadesse ära ekinud. Palju nendest ei saanud ialgi enam oma wäejagusid näha.

Tänu ja kiituse palwed tõusiwad buuride laagrist taewa poole, et taewas neid oma helbusega kaitsemud ja wõidelda aidanud. Raskesti haawatud ja surejad wõtsiwad sellest palwusest ja tänust kõigeõrgema trooni poole rõõmu filmawees osa. Unustatud oli waew ja walu ning nii mõnigi heitis rasquete haawade käes hinge, kuna huultel õnnelik naeratus lehwis.

V.

Üksi ja ilmast ära lahutatud seijab Laanekiiti talu, otjata nõnmedest ja kaugelest mäeahelikudest sissepiiratud ringu peal. Niisama eluta, nagu loodus ümberringi, on ka jõuka ja kaugele tuttawa taluniku kammis elumaja sellest ajast saadik, mil wana Laanekiiti oma kolme pojaga priiuse sõtta läinud. Waiksel ja ilma sõnalasumata talitab Laanekiiti ainus tütar Manda majas ja rajas ning hoolitseb oma isa määratu lambakarja eest. Üks aimuski rõõmus hüüd, ükski hele lauluheal ei helise enam läbi õhtu waikusse, nagu siis, kui weel õnn ja rõõm talus walitses.

Manda warju ja hoole all seisis talus weel tema pime wanaema, ta aimus jeltfiline. Enefe ema oli ta waewalt tunnud, sest et see teda juba warakult waejeks-lapses oli jätnud. Tema wanaema oli talle sest ajast saadik ema asemele astunud ning warsti rippus Manda terve lapse armastusega tema külles.

Mõnest päewast saadik walitses Laanekiiti talus weel iseäranis waikne ja kurb elu. Waesel tütarlapsel oliwad tihti pisarad filmis, sest palju päewi ja piffi kurbes öösid oli möödas, ilma et sõjawäljalt kõige wähematti teatust oleks tulnud. Waite Brits, kes möödasõites Mandale sõjast sõnnumeid toonud, ei olnud enam terve nädal otja ilmunud. Ilus wärwiline lipp, mis wõidusõnnumiteest saadik weel katusel lehwis, ei annud mitte enam seda julgust ja iseeneje peale usaldust, nagu siis, mil ta wõidurõõmu kaugele üle nõmme pidi kuulutama. Kas see waite truu sõnumik wahest oma elututse ohwriks ei

olnud saanud! Sõsine kange müristamine täitis neidu kartuse ja wärisemiseega.

— Manda, mu armas laps, rääkis wanaema tase healega. Sa ei ole mulle kaua aega enam oma wendadest ja isast kõnelenud. Kas nende käsi mitte hästi ei käi? Räägi, laps, ära warja oma wanaema eest midagi!

— Armas wanaemale, ma loodan, et kõik hästi on, sest meie wäike Brits ei ole mitte enam siia tulnud. Ta on mulle aga lubanud sõna tuua, kui midagi iseäralist peaks juhtuma.

— Sumal taewas teab, mis meist weel wiimaks peab saama, õhkas wanake ristas kätega.

— Sa ei pea mitte lootust kaotama, kallid wanaema, sest Sumal ei jäta neid, kes tema peale loodavad, mitte maha. Seda oled sa ise ütelnud. Ja armuline Sumal ei wõi ometi kannatada, et ülekohtus wõidab.

— Nõnda on õige, mu laps, meie ei tohi tema heiduse ja halastuse üle kahewahel olla, aga meie ei tohi ka filmapilkugi oma püha kohusetäitmisel wiitwitada. Balu teda, lapsuke, et ta meie omajetele jõudu annaks ülekohtuseid pealetungijaid tagasi lüüa, et endine rahu meile tagasi wõiks tulla. Ma ei juuda oma wäsinud filmi kinni panna, kui see maa, kus ma nii palju õnne olen leidnud, õnnetuses ja wiletsuses ägab. Oh, inglased on küll hirmsad inimesed. Tõota mulle, mu laps, et sa neid oma südamel põhjast põlgad. See ei ole wähest kriitlik, aga usu mind, piff elu täis waewa ja walust annab mõndagi walju ja karedat õpetust.

— Armas emake, ma wihtan neid ju ilma töötusetagi, aga siiski annan ma weel oma sõna sellepeale, et minu südamel põhjas nende jaoks ainult sügawal põlgustel ruumi on. — Näiud heida aga ka magama, ma pean weel tarja järele waatama ja tulen siis ka.

Ta otsaesine kuumas, kui ta jaheda õhtu õhu sisse wälja astus. Maapind oli weel wiimast määrg ja juba katkiwad rasked müristamise pilwed taewalust, uue wiimaga ähwardades. Ta waatas terawalt nende mustade, ülevalt kullaga wärwitud mägede poole, mis kiirelt

üles tõusiwad, et terwet taewast katta. Ta peab liikus üks julge mõte, mida ta koha teoks tahtis teha. Mis siis, kui ta tulise hobuse selga istus ja sellega läbi õpimeduse sõjawäljale kihutaks, et kuulda saada, kuidas lood seisawad! Wähest wõis ta juba järgmisel päewal wõidusõnumitega wanaema juurde tagasi jõuda.

Ulm näitas wäga kahtlast nägu, aga selle peale ei waadanud julge tütarlaps mitte. Üksi wanaema tegi talle muret, kui ta üles ärkas ja teda mitte kodus ei leidnud — kas ta mitte kartma ei hakkaks? Wõi pidi ta talle enne ütleva, mis ta rõõms wõtnud? Wististe oleks see teda niisugusest ettewõttest tagasi hoidnud. Sest kui ta juba kõik mehehinged oma perekonnast rahuga sõtta lastis minna, siis oli tal juba suurem õigus wiimast hinge enese jaoks kodus hoida.

Oli juba pimedaks minemas, kui Manda filmab kaugel metsaweerul ühe koha peale seisima jäiwad. Ta teritas oma nägemisewõimuu ning wõis wiimast pimedat kauguse sees üht liikumat koha seletada.

— See peab üks inimene olema, hüüdis ta ärewusega ning ta film hüüdis selle juures ifka rohkem kauguse ja widewiku kätte sisse tungida. Britsukene sõjajõnumetega! Ei, tema on ratsa, aga see seal ilma hõbujeta. Minu Sumal, ta tuigub sinna tänna, ta ei jõua enam edasi, ta langeb maha — see peab üks haawatud ehk põgeneja olema, wähest minu oma wend, et meile sõnumeid tuua. Helde taewas, ma pean ruttama, ta ei tohi ilma abita jääda. — Raaro, tule!

Suur lambakoer waatas oma truude filmadega Manda otsa, nagu tahaks ta küsida, mis see ärewus tema kajuandja näol tähendab. Aga juba astus tütarlaps teele, et enne õpimedust weel appi jõuda. Aga see ei läinud mitte nii ruttu, kui ta soowis. Liwaaugud, nõmmerohud ja muud takistused pikendasiwad käiku, ehk ta küll juba lapsest saadik kõikide nendega tuttaw oli.

Pimedus warjas juba maad, aga ifka ei olnud ta weel sinna päila jõudnud, kus ta õnnetut läbi hämaruse weel wiimati näinud. Näiud ei näinud ta kimmert sam-

mugi enese ette ja tal oleks täitja võimata olnud midagi leida, kui tal mitte koera kaasas poleks olnud.

— Otsi, Raaro, otsi! hüübis ta ärevusest pea healetu ja suured higitilgad langesivad tal selle juures otsaesist mööda alla. Sügavalt hingetõmmates jäi ta seisma ja kuulas teravalt, et ükski heal kõrvast mööda ei läheks.

Tormine õö seisis ees, seda võis tuulevingumistest ja metsa kohinast ära tunda. Wahetpidamata müristamine ja wehklewad walgud kuulutasivad omalt poolt, et midagi iseäralist liikumas oli. Selle mühina ja tümina seffa ei seganud ühtegi muud healt, kui ta oma kohkunud südame wali tuffumine. Ka tema hüüdmise peale jäi kõik wait.

Wiimaks ometi ulatas üks tuttav heal ta kõrwu. Ta tundis seda väga hästi, see oli Raaro, kes wististe otfitawa jälgile oli saanud. Alma ajawiitmata ruttas ta koera haukumise heale peale edasi ning warsti oli ta eesmärgile jõudnud. Kuid juure pimeduse pärast ei wõinud ta midagi näha.

Ta hüübis oma isa ja wendasi nime pidi, aga ei saanud wastust. Ta kuulas hinge kinni pidades. Üks tajane ägamine, nagu jureja hinge tõmbamine oli kuulda. Ta hüübis jälle ja otsis ühtlasi enese ette maha. Häkiste kargas ta tagasi — ta käsi puutus ühe elawa keha külge.

Ta pidi ennast koguma, enne kui oma mõtet teoks tegema juhtis hakata. Ta oli nõnda ära kohkunud, et ta kõigest ihust wärises. Mis pidi ta peale hakkama? Ta ei näinud sammugi enese ette, nii pime oli õö; tema hüüdmise peale ei wastanud õnnetu mitte, aga et ta elus oli, seda kuulis ja tundis ta selgesti. Ta kahetses südamest, et tal midagi abinõuu ühes ei olnud, ka mitte laternatki. Kui ta seda ometi ette oleks mõistnud aimata, et lood nõnda halvaste seisawad!

Ta ruttas koju tagasi, et nõnda ruttu kui wõimalik härjawantriga, laterna ja wiinaga jälle tagasi jõuda. Kodus oli kõik wagusi, wanaema näis magama ja tema jättis ta ka rahule.

Wahetjal oli aga hirmus torm mässama hakkunud, mille kannul weel raske wihmasadu käis. Diana woolas wihma maha ning kõpimeedust ei juutnud ka kõige heledamad walgud enam walgustada. Tema julgus oli märksalt alla wajunud. Ta tahtis abi wiia, aga kõik taewawäed seisivad silmanähtawalt tema halastusetõb vastu. Riisugune wihmawoolamine pidi meelemärtsjeta abitarwitaja juba surmanud olema, sest terve lagendik oli ennast mereks muutnud. Ristis kättega palus Manda, et tema abi mitte hiljaks ei jääks. Wiskpärašt pidi üks inimene nii wiletalt oma elu lõpetama, kuna ta peastmine nõnda lähedal oli! Wististe oli ta üks nendest, kes oma elu isamaa, tema priiuse ja tema enese eest ohwriks wiinud — ja tema ei pidanud niid kõik tegema, mis ial ta wõimuses seisis, et teda jälle elusse tagasi kutsuda.

Kauase sinna-tänna eskimise järele wõis ta wiimaks jälle tuule hulumise seffa oma koera haukumise healt kuulda. Uus lootuse järele hakkas jälle elama, walaš uut julgust rinda ning elustas ta hinge wuesti. Wärišewa aga siiski kindla käega juhtis ta wastikud härjad õigele teele ning ajas nad kiiremale käigule.

Seesama wigamine, mis ta enne kuulnud, tungis jälle ta kõrwu. Taewale tänu, õnnetu elas weel ja ta wõis talle oma abi pakkuda. See mõte täitis teda elawa rõõmuga, nagu seda ainult need inimesed tunnewad, kes südamega head teewad.

Ruttu kargas ta wantrilt maha ning tulega enese ümber walgustades, leidis ta pea, keda ta otsis. Külm wihm oli temale dieti head teinud, sest selle läbi oli ta oma uimastusest ules äratatud. Ta oli ennast istukile ajanud ning pani väga imeks, kui niid üht tütarlast enese ees nägi seisma. Kuibas tuli üks naine riisuguse tormise õö sisse!

— Kas teie haige olete? küsis Manda osawõtmisega. Ütelge mulle, mis teil wiga on, wähest wõin ma teid aidata.

Wõeras wahtis natuke aega ükšikümi, aga ilma sõnalaujumata rääkija otsa, siis mängis ta huulte üm-

ber nagu kibe, pilkaw naeratuse värin. Aga see kadus juba järgmisel filmapilgul ja üks valu soon muutis ta ilusa näo nõnda ära, et teda enam ära tunda ei võinud.

— Kas teie ei soovi wähest weibi wiina wõtta, ütles neiu südamliku healega. Ta saab teid kosutama ja teie kangeks jäänud liikmetesse uut elu tooma.

Nende sõnadega tahtis ta wiinapubelit õnnetu kätte anda, aga selle pearaputamine tähendas, et ta pakutud andi wastu wõtta ei wõi. Ühtlasi märkas Manda ka, et tema riided, ehk küll weest nõrretasiwad, siiski weel tarretanud werega kaetud oliwad.

— Kust olete teie haawatud? küsis ta kohkudes.

Üks pill tema parema käe peale näitas, et see jõuetult kõrwal ripnes. Niiüüb teadis ta, mis see peanikutamine tähendanud. Tema käewars oli puruks lastud ja sellepärast ei wõinud ta midagi suu juurde wiia. Ilma pikema järelemõtlemiseta pani ta jõuetule pudeli huulte külge ja see jõi mõne lonksu jeda kangeget jooki. Siis nikutas ta nagu künabes peaga ja katjus ennaft üles ajada. Manda aitas teda selle juures armastaja õe õrnusega.

— Miks teie ei räägi, mis teil wiga on? ütles ta murelise näoga.

— Mina ei osta Hollandikeelt, oli tema inglisekeelne wastus.

Õmestabes waatas Manda teda terawamalt ja nägi niiüüb alles, et ta ühe inglise ohwitseri määritud ja kattenud mundrit kandis. Õfimesel filmapilgul kohkus neiu selle üle kangesti, sest see, sellele ta läbi maru ja mäsju kõite oma jõudu kokku wõttes abi tooma oli tulnud, oli tema, ta maa ja rahwa, tema wõranduste ja wabaduse waenlane. Kas ta parem koju ei oleks pidanud minema ja teda üffi tema saatuse hoolde jätma!

See oleks kättemaksmine, mida ta wihatud waenlased ära oliwad teeninud. Niiüüb oli tal wõimalik oma maa ja rahwa wastu tehtud ülekohtut kätte tasuda — niisugune hea aeg ei tulnud teist korda wähest enam.

Need mõtted käiswad walgustirusel ta peaft läbi ja

wististe oliwad nad ka ta näost lugeda, sest haawatud inglane muris mure ja põnewusega ta näojooni.

Aga niisama ruttu, nagu jarnane hirmus mõte tema pähe tulnud, niisama ruttu kadus ta jealt ka. Ei, mitte niisuguses olekus. See oleks kinnimata ülekohtus ja raske patt, ränk kuritöö — tapmine, muud midagi. Awalisest wõitlusest ei oleks ta wähest tagasi kohkunud, et waenlasi ühe ohwitseri oja nõrgemaks teha, aga niiüüb, kus waenlane nõnda armetult ja abitarwitawalt tema ees lames — ei, niiüüb ei tohtinud ta teda tema hirmsa saatuse hooleks jätta. Hommikuga päike ei oleks teda enam elawalt leidnud.

— Teie ei tohi mitte siia jääda, kui teie oma elust lugu peate, ütles ta kurnis sorawas Inglisekeeles. Raske ennaft wantrile aidata ja minu isa talusse wiia, sest kangel ümberringi ei leiaks teie ühtegi teist kohta, mis teile ilma tujude ja õõ kihwitide eest warju wõiks pakkuda. Teile läheb raha ja rawitsemist tarwis, enne kui oma teed edasi wõite minna. Tahate inimuga tulla?

Haawatud inglane waatas imekspeanemisega rääkija otja ning ta filmad hakkasiwad jarama.

— Ega teie ometi mõni buuri tüdruk ei ole? küsis ta elawats minnes. Ja mina olen Inglise maa peal, eks ole? Need araneetud buurid —

— Arge tehke pattu, minu herra, rääkis Manda wähele. Teie olete buuride maal ja mina olen muidugi buuri tüdruk.

Kerge värin mängis nende sõnade juures haige näol. Ta oli wäga rahutuks läinud.

— Kas teie ei taha minu abi wastu wõtta?

— Ma tänan selle eest, wastas ta waewalt kuul-dawa healega, nagu näete, ei jää mul midagi muud üle.

Siis lastis ta ennaft wantrile aidata ning warsti wuras wanter läbi maru Manda talu poole. Wõderas istus wäikse laterna tule walgusel wantri peal ja lastis mõlemad käed nõrgalt kõrwal rippuda. Ta näost wõis näha, et wantri põrutamine talle hirmust walu sünnitas, kuid ühtegi kaebehealt ei tulnud üle ta huulte.

Ilma sõnalaujumata oliwad nad koju jõudnud.

Ühe Rahwri naise abiga sai aiamajafeses ase üles tehtud ja haige kuitwades riietes peale pandud. Siis alles wõis Wanda enese peale mõtelba ja oma märjad riided kuitwade wastu ümber wahetada.

Ülletigne jõum tarwitamine oli haige nõnda ära wäsitanud, et ta oma rasketest haawadest õlas ja külje sees hoolimata raskesti magama jäi ning millestki ei märganud, mis tema ümber sündis.

Wanda peses ta haawad tarretanud werest puhtaks, pani metkarohitudest walmistatud salwi peale ja sidus nad siis kinni.

Kui ta wiimaks tuppä tuli, oli wanaema üles ärkanud ja küsis, mis ta weel nii hilja ülewal tegewat, et ta mitte weel magama ei ole läinud.

— Täname torm on palju teha annud, nüüd on aga kõik juba katuse all ja ma tahan lohe magama minna.

Wanale kuulatas, sest rääkija heal wärises ja oli nagu kohmetanud.

— Mis sul on, lapsuke, ja räägid ju nii wõera healega. Kas ja haige oled, wõi on midagi juhtunud, mis sa minule ei taha ütelda?

Silmapiilguks jäi kõik waiki. Wanda mõtles järele, kas ta ei pea mitte kõik üles rääkima, mis sündinud oli. Tal tuli ka see tõotus meelde, mis ta oma wanaemale andnud ning kohudes nägi ta, et see mitte koftu ei sündinud sellega, mis tema teinud. Aga kas ta wõis teist teha! Kas tahtis ta siis pimestatud wiiskamise tujus üht abitarwitajat hädasse jätta, ja kui see ka tema kõige suurem waenlane oli? Kui Inglise ohwitser pidi ta seda ka olema, ilma et temalt selle üle isiklikult wastutamist wõis nõuda.

— Ütle, armas wanaema, mis tehtakse nende sõjameestega, keda haawatult wõera maa pealt kätte saadakse?

— Kust tulewad sulle niisugused asjad pähe? Küsis wanaema tagasi. Kas wähest mõni meie omadest mitte waenlase kätte wangi ei ole langenud?

— Ei, ei, wanaema, ma loodan, et meie pea rõõmsaid sõnumeid saame. Üks heal mu sees ütleb, et

Britsi teel on. Mis ma küsifin, see tuli mulle hästiste pähe, ilma et isegi teaffin, mis päraft. Aga ma tahafin seda hea meelega teada.

— See on üks kõik, kus sõjaajal waenlane kätte saadakse, sõjawang on ta ifka. Esimene põgenemise katse wõib ta elu maksa, kui ta katse korba ei lähe.

Wanda wärises kõigest tehaft. Kas tema kaitsealune ka wähest mõni põgenenud wang ei olnud? Siis tähenbas selle wäljaandmine tema surma.

— Raske haige peab sõjawangiks saama, kuna ta ometi hoolast rawitsemist tarwitab, hüüdis ta üsna kohumult. Kas ka niisugusel korral erainimesed teada oma põetada ei wõi wõtta?

— Sa muidugi, aga igauks on niisugusel korral kohustatud ülemale poole selle üle wiibimata teatust andma, kust siis tema saatuse üle otsus tehtakse. Muudu wõib niisugune haigepõetamine maa äraandmisega ühe järje peale arwatud ja raskesti karistatud saada.

— Kas see wõimalik on, hüüdis Wanda ehmatusega, et heategusid nõnda halwaste tasutakse?

— See on küll wäga halb heategude tasumine, aga fiiski ei wõi see teifiti olla. Kui waenlased igal pool lahet wastuwõtmist wõikfiwad leida, oma haawu parandada ja wälja puhata, et siis uuesti sõjariistu tarwitada, siis on niisugune lahtus ja heategu waenlaste wäge suurendanud ja seega oma maale kahju saanud. Sellepärast waatab seadus niisuguse loo peale sellejama waljusega, nagu oleks waenlase aitaja ise waenlaste jekka läinud. Täewas hoidku igauht niisuguse õnnetuse eest! See asi on nii hirmus, et selle peale mõtelbahi ei wõi. Hoia enesest farnased mõtled eemal, need ei too midagi head!

Wanda kuulis iseenese südant pekema, nii suures ärewuses oli ta. Kas ta oma ärda ja halastaja meelega siis tõesti nii suurt illekohut ja kahju oma ijamaa asjale tegi, kui ta ühe waese, õnnetu inimese elu peastis? Kas pidi ta nüüd wanaemale üles tunnistama, mis ta teinud, ja haige wangina walitfufe kätte wälja andma?

Ta astus wanaema woodi ette — ta juu tahtis rääkiba, aga tal puudus jeks jõud.

— Mis, ja värised, mu laps, mis sul on?

— Ei midagi, sai ta waewaga suust. Tähed öö-
dih ja päewatööd, mis muudu mitte naise oma ei ole,
panewad keha weidi wärisema. Soojas süngis lähed
aga köit jälle pea mööda. Head ööd, wanaema!

Ja siis läks ta ning wiis oma saladuse enesega
ühes. Selle raskus ähwardas teda lämmatada.

VI.

Päewad, pikad, murelitud, hirmul äraelatud päe-
wad olivad mööda läinud, enne kui haige wiimaks mee-
lemärgusele tagasi tuli. Raske haawa-palawik oli ta
maha heitnud ning ei annud talle ühtegi selget filma-
piltu. Kui ta mitte surmanäolises unes ei maganud,
siis jampsis ta wahetpidamata. Sellest wõis Manda nii
palju arusaada, et tema kompanii buuride kallale oli tun-
ginud, sellejuures aga laiali pillatud ja ära wõidetud
saanud ning tema ise sadande teistega wangi langenud,
kuft ta ennaft põgenemise läbi peasta katsumud. Need
pildid waewasiwad wahetpidamata tema peaju ning
tihti kargas ta ehmatatuses üles, nagu peats ta ennaft
waenlaste wastu kaitsema.

Kõigest sellest nägi Manda, et ta haige tüdupoolest
ärapägenenud sõjawang oli, kes wanaema sõnade järele
wahest koguni weel elu wõis kaotada, kui ta jälle kätte
saadi. Sügaw kaastundmus wõttis ta südamess aset
ning see mõte, teda wälja anda, näis talle liiga halas-
tuseta, ja koguni üksna patune. Sellepärast hoidis ta
oma saladust enese teada ning lastis sseba ainult Rahwri
naist, kes tal abiks oli olnud ning sellest asjast teadis, ära
töötada, et ta sellest, mis ta teadis, kellegile sõna ei lausu.
Suure hoolega kandis ta nihiid selle mehe põetamise eest
hoolt, kelle terweksaamine teda kord kiituse sisse pidi
ajama. Selle üle ei hakkanud ta oma pead murdma,
mis weel kangel tulewikus seisis, waid tundis lapselisi
rõõmu selle üle, kui ta ära nägi, et köit ta mured ja
waewad haige paranemisega tasutud saiwad. Palawik
andis järele ja haige läks iga päewaga paremaks.

Ühel hommikul leidis ta haige juurde astudes, et
see teda suuril filmil imetles. Wististe katjus ta mööda-
läinud asju meelde tuletada, et enesele oma praeguse
oleku üle aru wõiks anda. Siis pööris ta oma filmad
kiiswalt sisseastunwa tütarlapse poole.

— Kas teie wõite nii lahke olla, myladi, ja mulle
ära seletada, kus ma praegu olen ja mis minuga on
sündinud, palus ta nõrga healega. Mul on niisugune
tundmine, nagu oleksin ma buuride maal. Kas see mitte
effitus ei ole?

— See ei ole mitte effitus.

— Ja jah, nihiid mäletan ma jälle, ma langein
uuesti waenlaste kiisi. Kas tohin ma nihiid teada saada,
mis minuga mõeldakse peale hakata?

— Sumalale tänu, tema haigus on paranemas,
rääkis Manda isenees, sest ta pidas haige sõnu jamp-
simiseks. Tema kõne ei ole mitte enam nii wäga segane.

Haige ajas oma filmad weel rohkem lahti.

— Ma palun teada, kus ma olen ja misugune
saatus mul ees seisab, kordas ta wähe äritatult.

— Teie olete ühes üffikus Buuri talus, umbes
päewareis Natali piirilt, andis Manda wastuies. Ta
rõõmustas südamest, et ta kaitselime juba nõnda sel-
gesti wõis kõnelda, sellepärast ei kuulnud ta selle äritust
mitte. Siis lisas ta weel juurde: Teie ei ole mitte
wangis ja teie saatuse üle ei wõi mina otsustada.

— Mis, mina ei ole mitte wang! hiidbis ta me-
tallise healega — oh, ma mõistan.

Ja selle juures hammustas ta omale moka sisse.
Üks werelaine käis ta kahwatanud näo üle ja sügawaske
wajunud filmades wälkus ähwardawalt.

Ilma et ta enam edasi oleks kõnelenud, lastis ta
oma haawu pesta ja uued sidemed panna. Ka kosutas
ta ennaft ettepanbud söökibega, ilma et filmi üles oleks
tõstnud. Manda waatas imekspannes tema otja ja ei
mõistnud niisugust olekut enesele mitte ära seletada, aga
ta ei wõinud ta uubishimuliste kiisimistega seletust nõudma
hakata.

Kui neiu Manda ära oli lätnud, ei jõudnud ta kauem seda summitud waitimist wälja kannatada.

— Oh seda põhjatumat alandust! hüüdis ta pea meeleäraheitmisega. Sõjawangina ühe toore, metsliku rahwa keskel haigemoodis maas, kes inglane jõuats seda ära kannatada! Ja see saadana naine ingli näol on oma hoolets wõtnud, mind waenlaste praewarda jaoks wälja nuumata, et siis õigel ajal wälja anda. Oh, ma tunnen seda tuiwaga patuorja! Tema mahebad sõnad ja süüta nagu pole midagi uuud, kui pilkamine ja pettus. Mina ei olla wang ja tema ei wõida minu saatuse kohta midagi teha, waletas ta. Muidugi on ta terwele ilmale teada annud, misjuguise hea saagiga ta kofku saanud. Mul ei peaks enam terwet mõistust olema, kui nad ühel päewal mind mitte ära wiima ei tule. Niiid ei kõlba ma muidugi weel nende sõögiks — mis peawad nad niisugusega, kes waewalt weel kiratsjeb ja enam elawa surru kui elawa jarnane on, peale hakkama? Aga ootame, mis aeg toob, sest teha ei wõi ma enese kasuks niiid weel midagi. Wahest pärastpoole. Kui ta mitte kahtlust ei äratanud, wahest wõis ta siis weel põgenema peafeda.

Ja sellest ajast saadik oli ta Manda wastu ifta wiisakas, ijegi ka lahke, ja see oma lapselises usalduses ei mõistnud seda muuks kui tänuks pidada, sest oma waewa ja hoole eest ei wõinud ta ka muud oodata. Ta oli enesega rahul ja õnnelik, et tema läbi üks inimese elu peastetud oli, ning see waigistas ta südametunnistust, mis talle ütles, et ta oma kaitsealuse seaduse kätte peab andma. —

Kuna Manda õsfiti haige juures ilma uneta walwas ja oma südametunnistusega raskest wõitluses oli, helises terwe buuride maa wõidurõõmuf. Tuttawad ja tundmatad rääkiswad üksteisele sellest wõiduf, mida buurid Ladysmithi juures wõitnud. Nagu kolutuli lagunes wõidufõnum üle maa laiali ja pea lehwifwad igalt ka-tustelt lipud maa wärwides, firitu kessad helisefiwad rõõmu kuulutades ja kutsufiwad kuuljaid tänapalwele. Unustatud oli kõik häda ja wiletus ning tuhandete naiste ja

laste juust helisefiwad kirikulaulude wägewad wiifid taewa poole. Üffi Manda kõrwu ei olnud sellest midagi ulatanud. Tema istus ja wotas, igatses ja walas filmawett, ning ei aimanudki, et terwe maa rõõmul hõiskas. Kust pidi ta ka oma üfikusse nõmme talusse tead-mist saama, sest tema sõnumekandja Brits oli omale laagri lähedal teise koha saanud ning ei wõinud enam oma endiseid tuttawaid waatama minna. Tal oli sellest kiifl wäga kahju, aga parata ei wõinud ta sinna ometi midagi. —

Ühel päewal wiimaks ometi jõudis wõidufõnum Mandale koju. Ta oli sõögiga parajaste aiamajatesesse minemas, kui hele naisterahwa heal teba nimepidi hüüdis. Ohmatades waatas ta enese ümber ning nägi iift jalebat naisterahwast sabulast maha karates enese poole ruttawat.

— Kas ja meie wõiduf Ladysmithi juures midagi ei tea? küfis ta hariliku teretamise järele. Ma ei näe fu terwes talus lippu lehwima.

— Meie mehed on wõitnud! hüüdis ta rõõmsa healega. Rääkige sellest pikemalt — ma ei teadnud siamaale midagi. — Aga palun wabandada, kellega on mul au kõnelda?

Ta filmas wõerast terawalt, siis astus ta paar sammu lähemale, nagu ei usuks ta hästi oma filmi.

— Nora, kas sa tõesti ije fiin oled! kiltas ta lapselise rõõmuga. Aga kui ilusaks ja oled läinud!

See kaitfes ennast käega raputades niisuguse meelituse eest.

— Ma rõõmustan wäga, et ja mind weel ära oled tunnud, sest palju aastaid on juba sellest ajast mööbas, mil meie teineteist weel wiimast korda nägime, lafe mind istet wõtta ja jutustada. Ma olen weidi wäfinud ja natuke süüa wõid ja mulle ka anda, sest ma näen, et ja praegu pruutosti wõtma tahtfid hakata. Aga mis teeb siis sinu hea wanaema — terwitusi minu ija poolt teile mõlemile!

— Tänan lahuse eest, pärast pead ja terwifed oma ija poolt ije talle kätte wiima, praegu magab ta

weel. Kõige pealt toeta ennast siia pingi peale, ma tahan filmapill toolisid tuua.

— Ah, mis weel waja, wana armas aiamajake on jeks kui wälja otsitud, seal wõtan istet, et jalgu puhata ja paar sõna külastada. Nende sõnadega hakkas ta tähenadatud majake poole astuma.

Manda tundis, kuidas tal veri näkku tõusis ja põsed punasjeks wärwis. Tema terve saladus wõis ilmsiks saada.

— Nora! hüüdis ta, ma palun sind, ära mine mitte sinna!

— Miks mitte, armas Manda? Kas see ei ole mitte juba lapsepõlwe meie armsam jutunurk olnud.

Sellejuures waatas ta imestusega Manda otsa, kes oma ehmatust waewalt warjata oli jõudnud ning nüüd üsna imelikku näo tegi.

— Seal ei ole kõik mitte korras ja sulle ei saaks niisugune jutunurk mitte meeldima.

— Ah sina korrapidaja, kes ütles sulle siis, et minu Nora just suurt korda otsib! Pealegi ei ole ta weel mitte ümbrus peaaegu, waid üks koft, kus meie segamatalt teineteisega wõime kõnelda, sest mul on sulle palju rääkida. Astume aga sisse!

Manda oli tema käest kinni wõtnud ja hoidis teda hirmul tagasi.

— Ma usun, et minu wanaema üles on ärkanud, ütles ta paluwal healel, läheme tema juurde, sest minu sõja ewangeliumi ei tohi meie kauem tema kõrwale eest warjul hoida.

Nora lastis enese muudugi elumajasse wiia, kuid enne tähenaldas ta weel naljakalt ahwardawa näoga: Täidurik, kas sa seal mitte mõnda sõjawarandust warjul ei peida? Noh, küll me näha saame!

Ta ei aimanud pooltki, mäherdust hirmu need sõnad tema sõbrannale walmistasiwad. Manda wärises terwest ihust, sest kui see tõesti oma ahwarduse täide saatis, siis wõis kõik wälja tulla.

Nora mõistis ilusaste ja sorawalt kõnelda ning oma meeste wõitusid nõnda elawalt kirjeldada, et wanate sügawas liigutuses piiraid walas ning Manda filmad waimustusest ärafiwad.

— Nüüd pean ma sinuga nelja filma all kõnelema, ütles Nora oma sõbrannat kätt pidi ussest wälja tõmmates, kui ta wanaemale kõik ära oli rääkinud, mis see kuulda tahtis. Istume wähemalt lehtmaja wilusse atamaja juurde, kui sa sinna sisse ei lase astuda. Jah!

Ilma wastust ära ootamata tõttas ta Mandast mööda ning istus aiamaja kõrwal puhaste wilusse ihe puu pingi peale. Nagu kurjategija, kes kohtuotsust ootab, wankus Manda tema järele. Sunneld ei olnud Nora seda tähele pannud, sest tema filmad käisiwad aias ringi, mille puhus ja kumis ford teba wangistasiwad ning endist aega meelde tuletasiwad.

— Manda, mul on palju sulle ütelda ja sinult nõuu küsida, rääkis ta tõsijel toonil. Siin oleme meie ometi üksi ja keegi hing ei kuule meid? Ah, mäherdune rumal mõte, nagu meie õige waenlaste keskel wiibisime, kus iga samm peal hurrab waritsewad, lihas ta juurde, kui ta sõbranna kohmetust märkas. Siin wõib iga pealtkuulaja meile aimult soowitaw olla ja meie plaanid hea nõuga toetada.

Mandal oli niisugune tundmus, nagu kõiguts maa ta jalgade all. Surre waewaga jõudis ta ennast jalgel hoida, oma ärewust warjata ja wagu pealt kuulata.

— Kõik mehed meie maalt on wabaduse eest sõtta läinud ja meid naised ilma õiguste kaitsmise pühast kohusest tagasi tõmmata, waid peame oma meestele appi astuma. Sõjawäljal on meid rohkem waja kui kodus. Meie põludisid wõiwad teised harida, meie loomatarjasiwad teised hoida, aga meie haawatud ja haiged lahinguwäljadel ei wõi ilma meie abita läbi saada. Sellepärast on minu mõte üht naise komiteed asutada, kes haigete waritsemist oma peale wõib wõtta ja selle kallal terve jõuga tööle tahab hakata. Ma olen julge, et see ühtlasi ta

finu mõte on ning olen sellepärast sinu juurde tulnud, et sinuga üheskoos asja ette võtta. Noh, mis ütled sa nüüd selle peale?

— See on ilus ja auuväärne mõte, mille teoks-tegemise juures naisterahwad mitte üksi oma kohust ei täida, vaid ka kaasinimestele kriisilistku head teevad, vastas Manda.

— Ma teadfin, et minu Manda ilma vastupanemata sellest ettevõttest osa võtab, rõõmustas Nora. Kui meie kahekesi ette astume, siis on meie ettevõtteks juba pool suurem mõju. Ega sinu wanaema ometi sind kinni ei pea?

— Kas sa siis arwad, et ma nüüd kohe kohust ära võin minna? hüüdis Manda ehmatusega.

— Ja muudugi, kes ruttu aitab, see aitab kahe võrra. Mina jään nii kaua siia, kuni sina ühes võid tulla. Asjal on rutt taga, meie ei paku oma abi ju kellelegi teistele, kui oma isadele ja wendadele ja wähest ka weel mõnele muule, kes kallid on.

Selle juures waatas ta oma sõbrannale kelmilt filmi. Noh, noh, sul ei ole sugugi waja oma filmi nõnda wäga maha lüüa — Karlo on ju waper pois, wõi mis?

— Aga nii hästi, jalamaid ühes minna, see on mul otse võimata.

— Mikspärast? Kas wanaema ei taha sind kohust ära lasta? Tema käest selleks luba tuua, võtan ma enese peale. Kas muudu weel midagi on, mis takistada võiks?

Manda tundis ennast juures kimbatuses. Mis pidi ta nüüd weel ette andma, sest ta teadis ju wäga hästi, et selle terawa mõistusega tütarlapse ees otsitud põhjustel midagi ei maksnud ning et ta kõik takistused ära oskab võita.

— Sõnumid! hüüdis ta häliste üleskarates ja ühe rattasõitja peale näidates, kes üle nõmme üksiku talu poole kihutas. Midagi ei võinud tal sel filmipilgul soovitatav olla, kui see juhtumine, mis ta sõbranna tähelepanemist teiste asjade peale juhtis. Sellega võis ta

oma vastuse võlgu jääda, ilma et see imekspanemist võis äratada.

Katsanik oli üks noorepoolne tugew ja tegew haur, kellel õige suur rutt näis olema, sest ta hobune oli pea üleni walges wahus. Juba eemalt tõmbas ta oma laia äärtega kübara peast ja teretas wiisakalt, niipea kui mõlemad sõbrannad ta filma puutusiwad. Siis astus ta sabulast ning sammus otse neidude poole.

— Minu auusad neitsid, ütles ta ifka weel oma laia kübarat käes hoides, ma palun lühikene aeg minu selfiga leppida, sest ma tulen meie sõjamäe ja maa walitjuse nimel kõike toidutagawara, mis üle oma tarwituse läib, kokku ostma. Palun teid sellepärast mulle lahkelt teatada, mis siit talust saada on. Ma tähendan kõik hoolega üles ning jätan ühe niisuguse lehe riigipetsatiga siia, mida teie rehnungi asemel sõja-ametisse võite anda, kus wiimse tšendini kõik wälja maksetakse. Paari tunni järele jõuavad juba minu mehed siia, et kõike, mis võimalik, kohe ühes võtta ja õigesse kohta toimetada. Wabandage sellepärast, kui ma nõnda suure kiirega tulen. Meie sõjamehed ootavad moonna. Neid ei tohi meie hädasäse jätta, sest nende õladel seisab meie maa ja rahwa wabadus, meie eneste ja meie tulewaspõlwe tulewik. Wahetpidamata tungiwad meie sõjamehed, üht lahingut teise järele võites, lõunapoolse edasi. Kindral White on juba huude kaupa Ladysmithis ümber piiratud ning praegu walmistatakse Bulleri wastu, kes suure wäega Ladysmithi peastma tuleb. Palawad mõitlused on oodata, sest kumbagil pool ei mõtelda järeleandmise ega allahetmise peale. Sellest mõiwad lahingud tulla, mis meie terve tulewiku üle otsust teewad. Sellepärast on meie kohus omalt poolt kõik teha, mis võimalik, et meie sõjameestel millestki puudus ei oleks, mis nende raske ülesannete täitmist võiks takistada.

Mõlemad tütarlapsed oliwad tema sõnu kõige suurema põnewusega kuulanud. Manda tundes, et see filmus, mille sisse ta ennast mäsjuud, ifka koomale läks ning pea ta hinge kinni ahwardas panna. Peajemise tee kadus ifka enam ja enam. Ta nägi selgesti, kui

raske ülesanne tal ees seisis. Kuidas võis ta seda täita, ilma et ta seal juures oma kaitsealust ära ei annaks! Ta ei võinud filmapilkugi teiste filmist tabuda ja ometi walmistas iga filmapilk talle ärarääkimata piina. Kui kergesti võis tema sõbranna ehk ka see võeras aiamajatehesse astuda, mille uksegi ta veel lahti oli jätnud! Ka üks ainus pill läbi akne võis kõik awalikuks teha.

Seal tuli tal häliste mõte pähe, mis pease-mist tõotas.

— Ma palun teid minu wanaema juurde tulla, ütles ta võera vastu. Tema võib ütelda, mis teie omaks peab saama. Ja Nora, tule sinna ka ühes!

Kolmefesi läksivad nad elumaja poole. Väike pealt pööris ta wabandades tagasi ning lastis mõlemad küllalised üksi sisse astuda.

Miamajas leidis ta oma haige kõige juuremas ärituses. Waenuliselt wahtis ta sisseastuja tütarlapse otse, kes eimesel filmapilgul sõnagi suust ei saanud.

— Kui teie mind wälja tulete andma, ütles ta kareba healega, siis ei pruugi teie ise selle juures nõnda äritatud olla. Mis teie selle juures siis võite teha, et mina inglane olen. Teie olete mind hästi põetanud, Sumala pärast, nii hästi, et ma juba gussuma hakkasin, nagu oleks ühel huuri tüdrukul päris inimese jüda rinnus. Aga see kõik pole muud kui metslik iha hirmsa kättemaksmise peale, mis taga kihutab oma ohwrit surma suust wälja kistuda, teda elusse tagasi kutsuda, et teda siis pikkamisi jurnuks piinata. Nii suguste weretööde järele jännete teie — terve Inglisemaa tunneb teie jõledusi, ja ta kättemaksmise mõel on walmis kohut mõistma.

Manda oli pealt kuulunud, ilma et ta tema sõnadest aru oleks saanud. Ta ehmatas kätis ifka juuremaks, sest ta ei võinud enam kahewahesele jääda, et see jampsimine oli. Sel wiisil võis ta ju iseene äraandjats saada, ning kõik tema waew ja hool oli asjata.

— Urge ajage nii sugust segast juttu! ütles ta waigistades. Teie ei pea midagi jündima, kui teie ainult ise mõistlik olete. Meile on ilma ootamata küllaliski tulnud, kes wähest ka siia majasse wõiwad tulla ja teid

siit leida. Sellepärast ei ole teie siin enam julge, waid peate uut warjupaika otsima. Kui teid siit leitakse, siis ei wõi ma millegi eest hea olla, ning teid wiitakse wististe sõjawangina Pretoriasse. Seda reisi ei jünda teie aga oma praeguses olekus ära teha. Peitke ennast sellepärast ruttu siia keldrisse. Luugil on allpool rüü, see kütake ette, ja keegi ei saa teid kätte. Aga nüüd ruttu, ruttu!

Nende sõnadega oli ta keldri luugi üles tõstnud, mõned wooditiided alla wisanud ning tahtis praegu haiget sängist wälja aitama hakata, kui juba rääkimiseheal ta kõrwu ulatas.

— Minu Sumal, nad tulewad juba, hüüdis ta ehmatades. Ruttu, ehk muudu on kõik mööda!

Kui Nora võeraga sinna jõudis, oli majatütar sängipeju korraldamise juures ametis. Ta paled lõken-dasiwad ning otse ees seistiwad suured higitilgad.

— So, so, auuwäärt neiu, teie otsite juba haawa-sidemeid wälja, see on hea, naljatas võeras.

— Jah, aga nüüd olen ma kofe walmis, wastas ta ning ruttas tulejatele vastu, et neil asja ei oleks sisse astuda.

— Kui ilusal kohal teie kodu seisab, rääkis võeras enese ümber waadates. Peaaegu peaks arwama, et siit kuni lahinguwäljani võib näha, nõnda kõrge seisukoht ja nõnda lage filmapiir on lõunapool. Imelik, et just siin ühel Inglise wangil meelbe on tulnud ära karata ja see julgustükk tal ka korda on läinud.

— Mis, siin on üks Inglise sõjawang ära karanud, hüüdis Nora imeksapanemisega.

— Ainus neiu, teie ei saa seda mitte nõnda sõnalt mõistma. — Nädala päewad tagasi, wõitiwad meie mehed ühe jao Inglise wäge ära ning saatiwad wangid, kelle seas ka ülejäänud ohwitserid oliwad, Pretoriasse. Paari päewase marsimise järele on mõned wangid ära jooksnud. See jündis juurel maanteel, mis Pretoriasse wiib ja siit mitte kaugel ei ole. Ma ar-

wan, et seda rongi siit oleks pidanud nägema. Mõned nendest saadi küll weel kätte, aga nende eestvedaja, just see kõige suurem wõrukael, on kaduma jäänud. Põgenemise peal on ta weel hea haawa paremasse õllasse saanud ning sellegi pärast weel oma teed läinud.

— Oh, siis on ta waene wiltsal wiisil otsa leidnud, ütles Nora osawõtmiisega. Miks pidi ta ometi põgenema — wangidel on ju meie juures wäga hea olla.

— Do, inglased usuwad ju, et nad inimeste sõojate keskele on tulnud ning et buurid nende südamed elawalt kehast wälja sõowad. Ja see Wood oli weel iseäranis kardetaw pois, aga sellejuures ta esimene argpüks. —

— Wood! leitnant Kuno Wood! ütlesite teie? hüüdis Nora hätilise ehmatusega.

Wõeras waatas imekspannes wärisewa neuu ilusa näo peale.

— Kas ta nimi Kuno on, seda ma ei tea, ütles ta naeratahes. Teie tunnete üht Kuno Wood'i? Wahest saan ma seda weel teada, mis ta eesnimi on; siis tahan teile teatada. —

Arilik asjatalitus oli pea walmis ning weel enne päikese õhtulejõudmist liikus härjawanrite ja hobueeslite rong kokkuostetud sõjamoona üle nõmme lõuna poole.

Ka Nora oli läinud. Ta ei olnud oma sõbrannat ühesminemise plaaniga enam waewanudki ega tema põhjuste järele küsinud, miks see ühes tulla ei tahtnud, sest tema mõtted oliwad korraga hoopis teiste asjade peale juhitud. —

Esimene asi, mis Manda oma külastiste äramineku järele tegi, oli see, et ta oma haige keldrist wälja tõi ja fangi pehme aseme peale paigutas.

— Sumalale tänu, esimene hädaoht on õnnelikult mööda läinud, ütles ta südamelikult. Kui hirmus on niisugust saladust pidada ja alatises kartuses elada! Paranege õige ruttu, et sellele hirmule kord ots tuleks!

Paige waatas uuriwal pilgul ta otsa. Ikka weel ei saanud ta oma põetajast aru. Ta oli selgesti Wood'i nime kuulnud ja teadis kindlasti, et jutt temast oli.

Mis tähendas aga tema ärapeltmine ja need tänuõnad õnnelikult möödaläinud hädaohust, mis tema põetaja kõnelenud? Keegi teine ei wõinud ju tema nime teada, kui üksi Manda, kes seda tema jampfikõnebest ehk ta kirjakest, mida ta taskus kandnud, kätte wõis olla saanud. Tema äraandja ei olnud keegi muu, kui see tütarlaps, kes enesele nõnda tuuwaga näo wõistis teha. Mis oli tema heategu wäärt; mis maffis kõit ta waew ja mure, kui ta selle kõige juures muud ei tunnud, kui walet ja pettust!

— Mis teie seal oma wõerastele ühest leitnant Wood'ist jahwatafite? küsis ta oma wiha waewaga tagasihoides.

— Mina leitnant Wood'ist jahwatanud? kordas neuu imekspannes. Kui see nime nõnda lähedalt teidse puutub, siis olefite paremine pidanud kuulatama. Wahest olefite siis ka aru saanud, kes sellest kõneles. Mina pole siamaani aimanudki, et üht Wood'i nimega inimest üleüldse olemas on, ega tunne ka niisid kõigewähemakti tungi, sellest Wood'ist iganes midagi kuulda saada. Ja kui teie wahest ise see Wood peakite olema, on mulle ka ükskõik.

Niisuguseid sõnu ega sel toonil kõnelemist ei olnud haige oma põetajalt weel mitte kuulnud. Siamaale oli ta ikka lahke ja alati abipaktuja põetaja, niisid wõis ta ka kare olla. —

Mõne päewa järele alustas haige jälle juttu, aga lahkemalt, sõbralikumalt, kui ialgi enne.

— Ma palun teid nii hea olla ja mulle kord ometi ära seletada, mis lugu minuga siis õieti on. Mul on siin palju asju hoopis arusaamata. Teie kannate minu eest nii suurt hoolt, nagu olefite ma kodus omaste keskel ja ometi tean ma, et ma oma waenlaste keskel wiibin ja nende wang olen. Kuidas pean ma seda enesele ära seletama?

— Teie ei saa oma olekust aru, sest et teie oma kõrwad minu sõnade eest lukku panete ja sellest mitte aru saada ei taha, mis minul teile on ütelda. Ma olen teile jarnaste kiisimuste peale juba wästanud, et teie siin mitte wangis ei ole. Muud wastust mul selle kü-

finise peale ei ole, ja kui teie sellest aru ei saa, siis ei või ma teid aidata. Ühtlasi unustate teie ka ikka jälle, et buurid mitte haawatute ja haigete, wigaste ja wõime-tute vastu sõda ei pea. Sõjavangina oleksite teie nii-sama hoolast ehk veel paremat ravitssemist leidnud, siiski ei lastnud mu kaastunmus teid wälja anda, sest esiteks olite teie suurema reisi tarwis veel liiga jõetu ja teiseks kartsin ma, et teie wähest mõni põgeneja wõisite olla, kes oma teo eest wastutusele wõetakse. Et teie lord minu isamajas olete, kus veel ühegile õnnetule abi ega koduta rändajale peawarju pole keelatud, siis ei wõinud ta nüüd üht abitarwitajat enese katuse alt wälja heita, kuid sellest abist, mis praegusel asja seisukorral patt isamaa wastu on, ei tohtinud ükski hing teada. Sellepärast olen ma seda salabust raskete ohwriga üffi enese teada hoidnud. Muudugi käib see diguse ja sõjaseaduse wastu, aga ma ei wõinud ometi teifiti teha. Veiate teie, et ma mitte õieti ei ole teinud, noh, siis on see teie käes parandada, mis ülekohtuks peate. See on kõik, mis teile veel ütelda on.

— Kas see tõesti kõik tõde on ?

— Teist tõde ma ei tunne, wastas tütarlaps natuke äritatult. Teie wõite uskuda, mis teie tahate, minul ei ole ialgi mõttesse tulnud, teile teisi mõtteid anda.

— Palun andeks, auustatud neiu, palus haige pehme healega. Ma olen teile ülekohtu teinud, nagu kõik mu suguwennad terwele Buuri maale ja rahwale, aga ma usun, teie olete mind parandanud, mitte üffi teha, waid ka waimu poolest. Teie auus meel on mind ühe Buuri naise waimu kõrgust tundma ja auustama õpetanud ja minu tõntuse wõitnud. Andke oma käsi selle peale, et teie mulle andeks olete annud ja et meie headeks sõpra-deks tahame jääda.

Ja soojalt pigistas ta lepituseks wäljasirutatud käe oma kahwatanud huulte peale.

Sellega oli temas muudatus sündinud, mis imeid wõis lorda saata.

VII.

Waljult tufsuwa jüdamega oli Nora oma teed läinud. Ta rind ahwardas lõheda, nii tangesti mäsfas seal sees. Wärske õhtune tuuledõhk mängis ta juuksetega, mis hõögawa otsaeiise peale langeiwad, kuid ta siemist palawust ei jõudnud see jahutada. Sõnum Wood'ist oli teda esimesel filmapilgul nagu wälk selgest taewast kohu-tanud, nii hirmjaste mõjus see. Mis ta sõbranna talle selle peale tajakesti kõrna siise ütelnud, seda oli ta wae-walt veel kuulnud. Mis wõis see ka muud olla, kui sõbralik troostisõna, sest Manda pidi ta kohumist muu-dugi märganud olema. Warsti oli ta aga kõik jälle unustanud, sest nüüd oli tal hoopis teiste asjadega te-gemist ning jarnased mõtted ei leidnud ta peas mahti.

Negamööda oli aga ka esimese ehmatus mõju taganenud ning selgele mõistusele maad annud.

— Miskipärast on see nimi Wood mind nõnda rängaste ehmatanud? küsis ta iseeneselt. Ja, nõnda oli tema nimi küll ja Inglise ohwitser oli ta ka, aga sellepärast ei pruugi ta ikka veel see põgeneja olla. Wood'i nimelisi wõib mitmeid olla, pealegi ei teadnud rääkija ka tema eesnimegi. Seda pean ma aga teada saama. — Ja kui ta ometi seesama Wood oleks! Oh, hirmus on selle peale mõtelda ja siiski ei wõi ma neid mõtteid ene-jeft eemale tõrjuda. See mees, kelle päralt kõik mu mõtleline, mu terwe elu oli, peaks ennaft ühe häbi-wäärt kuritööjarnase ülekohtu orjaks alandanud olema! Aga kas tema tegu ei wõi siis mitte wabandada, sest ega tema käes ei seisja sõja ehk rahu üle otsust teha. Kuit sõjamees pidi ta ette astuma, kui ta sõjamehe kohus seda nõudis. Siiski ei käi ükski auus inimene oma parema teadmise ja jüdametunnistuse wastu. Ja kes seda teeb, ehk on ta ikka wilets mehike, olgu ta muudu, mis ta iganes tahab, ega poole naise armastuse wääriline. — Tema näis aga nii mehine, nii auus ja nõnda armastuswää-riline olema, et teda ilma tahtmata pidi usaldama. Ei, ei, tema ei wõinud see mitte olla, tema, see auus mees! Tema filmist wõis juba lugeda, misjuguine piirita, iseen-

naft äraalgaw armastus teba minuga ühendas. Ta teadis, kes mina olen ja et tee, mis üle minu wendade surrukshade wiib, meid ei ühenda. Ta pidi teadma, et Buuri tüdruk teba meest oma kõige sügawamas südamepõhjas põlgab, kelle käed oma priiuse eest wõitlejate werest tilguwad. Kui ma mees oleffin, ei wiivitsaks ma filmapilkugi, meie õige ja piha asja eest wälja astuda ning wõidelda kuni wõiduni eht surmani — — Kui ma mees oleffin! Mikspärast mees — kas tütarlaps siis oma natuke mõistust, oma elu ei wõi isamaa teenistusesse panna.

Ta aegapidi walmis tema sees üks plaan, mis teba endisest mõttest, haigepõetajaks heita, ära wiis, kui taunis ja õnnistuserikkas haigerawitsemine iseenesest ta oli, füiski tundis ta, et sellel tööpõllul tema jaoks liiga kitsad piirid oliwad. Ta tundis enese sees enam tööjõudu, enam wastupidamist ja tuisedust, kui haigete rawitsemiseks tarwis läks, ja teba enamat jõudu ei tahtnud ta tarwitamata jätta, waid teba pidi ta isamaa teenistusesse pakkuma. Transwali naisterahwaste elaw osawõtmise oma haawatud meeste, wendade, isade ja teiste omaste rawitsemisest andis talle selle kindluse, et haigekalitatjate arw ilma temata niisama hästi kui midagi ei kaotanud.

Nõnda wõis ta rahuga wälja jääda.

Soojamaa õhtute liihite ehawalguis laotas oma titwad üle maa ja metsa, üle linna ja külla, et pea kustuda ja walitsust kottipimebada, tähteta õõ kätte jätta. Soldatid Inglise laagris LabySmithi ees otisfiwad enestele puid õõsije laagri tule jaoks, aga see kõit sündis niisuguse waihusjega, nagu olekfiwad terwed rügemendid tummaks jäänud. Kustil pool, ei kangel ega ligidal, polnud üht aimust röömuist healestet kuulda, ega murdu lüstitijest laagri elust kõige wähematti märku.

Waesed Inglise aukaitsejad oma punase mündri närudes, mille wärw niid mullaga täitja ühte karwa

oli, ei olnud kaua enam ennast pesta ega puhastada saanud. Päewad ja ööd läbi alati es kartuses waenlase pärast oli liihite se aja eest weel julgete ja üleemeeliste salkadesse nõnda halwast mõjunud, et illeilbiline norgusolek ja argtus maad hakkas wõtma. Wõitube peale ei mõtelnud keegi enam, sest buuride kuulid oliwad walusalt küllast õpetanud, mis neil siin oodata oli. Niid polnud mahti unenägude wallas wiibida ja wõitubest unistada, kui nalg kallale kippus ja waenlase elu järele waritsefiwad. Niid walitses terve wäe sees weel üks aimus mõte — enese peastmine, põgenemine. Kõif teised plaanid kadusfiwad selle ühe tahta. Nii palju waimuannet on igal, ka inglasel, et ta oma nahta hoibes jalgadele walu annab, kui muud nõuu enam üle ei jää. Mis maksab siis kiidetud sõjamehe surm, kui selle juures mitte oma elu peasta ei wõi! Au ja kuulsus on ju wäga ilusad asjad, mida keegi ei põlga, kuid suurrt õhwrit ei toht nad nõuda. Inglise mõtab kõif hoolega omaks, kuid õhwritoomine pole tema asi.

Aga seeford oliwad buurid otse ilma südameta. Mitte põgenemise röömugi ei lastnud nad oma waenlastele osaks saada. Kas see ei ole päris jõledus! Tee, mis ja tahad, kuidagi moodi ei pease. Kõif katsed langewad wette, ükski kumfitiik ega kawalus ei aita, kõige wapramad rügemendid liiiaakse weriste peadega tagasi — kas seal ei pea meelt ära heitma ja mõistust kaotama!

Niisuguste kasjata kaitsete ja walusate õpetuste juures oliwad siisepiiratud wäesalgad ifka rohkem ja rohkem kofku sulanud. Ka haigused ja asjata wäsitused aitasfiwad omalt poolt sõjawäe kombelift kui ka kehaliift jõudu nõrgestada. Pealegi hakkas niid ka süda kõnelema ning süüdi tõstma. Inglise „õige asi“ ei olnud ammugi enam nii wäga õige, nagu teba nimetati. See oli paljudetele ammugi juba selgeks saanud. Tõsibus läks teba fibedamaks, mida enam teba ära tundma hakati ja juba kuulutas üks hirmus tont oma tulekut, mille ees kõige paremate wäejuhatajate sõna ilma healeta on — see on sõnakuulmise kadumine.

Kuna näljased inglased laagri tuel oma kehwa õhtulosti wõtsiwad ja põgenemise plaanide kallal pead mürbfiwad, ruttas üks naisterahwas iise kaffri saatusel suure korni koormaga kõige otsemat teed laagri poole. Niipalju kui poolpimedas wõis näha, oli ta lähemast Inglise afutusest, wähemalt kandis ta siin nurgas pruugitawat naise ülikonda. Tema wanaduse üle oli raskest otjust teha, sest ta ettepoole kiirus keha olefu ja selgete näofortjude järele oleks teda pidanud 50—60 aastaseks pidama, kuna ta käit aga weel kerge ja karmas oli ning filmad nooruse tulesi järeliwad. Niisuguseid inimesi on ju olemas, selle juures noorus ja wanadus, nooruse wärskus ja wanaduse nõrkus endid imewiisil ühendawad, iseäranis neis maades, millede elanikud igasti ilma kaarest kofku on woolanud. Muudu oleks ta wahesti kahtlust wõinud äratada, kas see kõik eht on, mis nii wahke kofku sünnib.

Temale enesele ei näitnud see mitte teadmata olema. Kes teda terawamalt filmas, sellel ei wõinud nägemata jääda, mäherduse palawikusarnase ärewusega ta filmad ühest kohast teise waatafiwad ning et ta kõige selle juures wärisemist tagasti ei jõudnud hoida.

Ta näis kedagi otfima. Oli ta leidnud?

— Mis see siis on? küsis üks kõrgem ohwitser mustas pealiku mundris oma pikkafilma tarwitades.

Tema alamad waatafiwad tähendatud paiga poole.

— Üks naine jõggikraamiga laagris, see on haruldane juhtumine, hiiudis ta rõõmuga. Kas buurid ära on läinud, wõi kuibas see tuleb?

— Seda ei ole meie mitte kuulnud, et buurid ümberpiiramiselt ära olekfiwad läinud, wastas üks ümberseisjatest ohwitseridest, aga see wana naine on ka enne juba siin olnud.

— Noh, siis peame waltsjad olema. Küllap näeme, mis see siit otfib. Lastagu teda wabalt liikuda, et ta ennast terawama tähelepanemise eest ära ei peidaks. Kuud selle eest peab hoolt kandma, et mina teda näha ja temaga kõnelda saan. Leitenant Plumer, see on teie muire!

— Obersti herra tahtmine peab jündima.

Sellega oli see ootamata juhtumine lõpetatud.

Noor leitenant Plumer ilmus warsti selle peale solbatite keskele, kes ringis toidumüüja naise ümber seifiwad ning ükssteie õhinal otfiifiwad, mis keegi kätte sai. Iga üks tahtis kord ka mõnda paremat juutäit maitseada, kui kehw laagri kost pakkus. Pealegi oliwad päewased portsjonid ifka wäiksemaks jäänud, et wiimaks hoopis ära lõppeada, kui mitte peasemist ei tule. Mis siis pidi tulema, selle peale ei julgenud keegi mõelda.

Mis siin müüja pahuti, oli wärskte puuwili, walms keebetud ja küpsetatud söögid, leiwa kõrwane, tubakas, wiin jne. kõik asjad, mis näljastel solbatitel juu wett jooksmata pani. Eht küll ühelgi ülearu raha ei olnud ja hinnad ka mitte madalad, siiski ei olnud kellegil aega kauplemata hakata, waid iga mees tänas meel õnne, kui ta oma raha eest üleüldse midagi wõis saada.

— Kuule, wanake, hiiudis noor leitenant enesele solbatite ridade läbi teed tehes, kas finul ka midagi on, mis ohwitseri herradele kõlbab?

Müüja lõi oma juured filmad uues ja muris tulejat terawalt. Waewaga jõudis see ennast rahule sundida, kuna ta filmad kõik need kallid juutäied, mis ta ees seifiwad, ära olekfiwad neelanud.

— Waadake ise, kas sellest midagi teile kõlbab, wastas naine rahuga. Mina ei wõi ju teada, mis nii juurte herradele suupärast on.

— Lase näha! hn, jah — noh, eks meie näeme. Pane oma kaup kofku ja tule minuga ühes. Üleüldse pead ja edaspidi ifka enne ohwitseride juurde tulema. Solbatid wõiwad seda saada, mis üle jääb. Seda tuleb sul meelele pidada. Ja nüüd tule!

Solbatid andfiwad wäga tujase meelega teed. Mis nad õigusega eneste omaks pidafiwad, ka see wõeti neilt ära. Ifka herra ohwitser ja muud midagi, ja kui nad endid enam ei liigutaks, mis oleks siis see herra ohwitser muud kui üks pea ja üks elu? Ja küsuandmine ja au, see oli ohwitseri, wõiklemine ja nälginine selle juures solbati asi. Ja kus nälginud solbat enesele ka kord ühe

suutäie oli wõitnud, oma waewaga teenitud kopikate eest enesele ostmud, seal tuli ta ülem ja wõttis seda enesele.

— Pagan wõtku nad kõik ühe wooriga, kuulbi hulga seas nurisetama, kui toidumüüja oma kauba kofku oli pannud ja nüüd noore ohwitseri järele sammus.

— Ma tulen teine kord jälle, ütles ta nuriseja hulga poole.

Araminejate seas liikusiwad mitmesugused tundmused. Noor ohwitser oli uhte selle peale, et ta oma ülematele meelesead wõis teha, nagu seda praegustel tingimistel suuremal wiisil wõimalik ei olnud ning ta rehkendas järele, mis tema ülemad talle selle eest küll ta suks wõiksid pakkuda. Veel suurema kiirusega töötas selle aju, kes temaga ühes läks. Üks mõte tuli, teine läks, aga ükski ei olnud niisugune, mis talle rahu oleks suutnud anda. Tal oli sarnane tundmus, nagu peaks ta häkiste oma priiuse kaotama, nagu sirutaks üks nägemata wõim oma wangistawad käd tema wabaduse, tema elu järele wälja ja nagu oleksiwad kõik ta sammud mõdetud, ta sõnad kaalutud, ta liigutused loetud.

— Sääge siia! ütles ohwitser wiimaks ning kaabus ühe telgi sisse.

Toidumüüja tundis enesest häkiste külmawärinat läbi käima ning ta lastis oma kartlikud pilgud ühest telgist teise käia, mis suurel arwul tema ümber seiswad. Wäiksel wirwendawal lambitule walgulsel näis see kõik nii koletu, nõnda tondilik, nagu peaks siin nende madalate telgikatuuste all midagi walguist kartwat, kohutawat asja sündima.

Seal langes talle üks hele walgujettir näo peale. Ta pööris oma silmad kõrwale, sest see pimestas teda.

— Ahah, see on siis see wanamoor! kuulis ta üht sügawat mehehealt hüüdma. Eht ta küll näha ei wõinud, siiski tundis ta, et mitmed silmad selle juures uurides tema peal puhkasiwad:

- Kes sa oled? küsis endine jäme passihääl.
- Toidukaami müüja maalt. —
- Sinu nimi?
- Dora Bluchi. —

— Amet?

— Talu perenaine kõrgelt maalt.

— Inglise piirist?

— Jah.

— Talu nimi?

Ta nimetas üht nime.

— Kas sa wõid kaarbi peal näidata, kus see talu seisab?

Ta kehitas olasid. — Ei!

— Kas buurid ei talistanud sinu siiatulekut?

— Oma terwel teel pole ma ühtegi näinud, kes mind talistama oleks tulnud.

— Kui pikk tee on sinu taluni?

— Ma olen hommikust saadik teel.

— Miks käid sa nii pikka teed?

— Ma olen waene naisterahwas.

— Kas buurid ei maksja, mis nad tarwitawad?

— Makjawad kõik — aga mitte palju.

— Ahah, siin saad sa rohkem, ja sellepärast jooksevad hea meelega terwe palawa päewa otsa, et minu laagrist rahakoormaga tagasi minna.

Oberst Watson naeris.

— Aga ma pean sind manitsema, buuridega ettewaatlik olla, sest kui need seda kuulda saawad, et sa siia toidukaami wead, tõmbawad nad su esimene puu otsa.

— Olge mureta, herra oberst, hüüdis ta kerge-maalt hingates. Meil kauplajatel ei ole kartust, kui äri aga kasu toob. Raha on igal pool esimene asi ja sellepärast maksab weidi jooksta ja kõweraid teesid käia. Taga ajama ei tule kulwajikas tedagi!

Oberst Watson uuris teda laske pilguga. Ahah, mõtles ta iseeneses, see nõid laske ennast kergelt piüüda, muud kui weidi kõlsemist peab ta kuulma. Noh, küllap näeme, mis tarwis teda pruukida wõib. Aga ikka ettewaatlikult!

Ta lastis kõik ta kauba ära wõtta, ning siis hindu küsida. See ei olnud mitte wäike.

— Pagan wõtku, ümises ta, see on liig, üleltig kõrge hind, ja kui mul midagi muud waja ei oleks, peaks

ta niisuguse häbematusse eest oma palga saama. Niisugune rahaahnus.

Ja siis tegi ta lahke näo, maffis küsitud hinna wälja ja weel paar kuldtükki peale kauba.

Sellega oli asi lõpetatud.

— See nõid on warsti jälle laagris, selle peale wõin ma kihla wehuda, ütles oberst natuke kiideldes, kui ta jälle oma ametiwendade seas telgis istus. Nii kergesti ei teenita mitte igakord. Aga selle eest peab ta ka tantsima ja weidike filmi kõrwu tarwitama.

— Kui ta seda wahest juba ei tee, tähendas üks tema selfimeestest pahatahtlikiselt.

— Mis teie sellega tahate ütelda? küsis oberst Watson. Kas teil midagi on teada anda?

Obersti heal kõlas kalgilt.

— Ei, obersti herra, ma ei tea midagi ega pole mul ta midagi teada anda, aga ma ei näe ka ära, mis seda wana inimest nii kardetawat ja waewalisi reisi ette sunnib mõtma, kui ka selle eest muud midagi ei saaks, kui weidi raha, mis ta kauplemine sisse toob? Ma mõtlen, seda natukest maksawad buurid talle juba lodus.

— Kas teie teate, mis „natuke“ tema oma kauba eest on saanud? küsis oberst walgul toonil.

— Ei, aga seda wõib mõelda. — —

— Ja, mõtelda wõib, aga mitte ütelda, kui ise midagi ei tea. Mina pean seda paremine teadma, sest et mina ise talle ka kauba wälja olen maksnud. Kas olete niid rahul?

Tema healest ja waatest paistis awalik waenus. Ta ei armastanud mitte, et temale ilma hädata wastu räägiti ning wõis wihaseks saada, kui tema tegude juures midagi laita leiti. Muudu heitis ta mõnikord oma ohwitseride keskel ka nalja ja oli üleüldse kannis labus mees, aga keegi nendest, kes tema käsu all seisiwad, ei pidanud ialgi julgema nendest piiridest üle astuda, mis wali wäeteenistuse kord ette kirjutas. Kui tema noorem selfimees teda mitte ei oles äritanud, siis oles ta tema sõnu wististe tähele pannud, aga täna juhtis üks wastik waim tema tegewust ning kõik, mis peale tema tähele-

panemist taheti juhtida, mõjus wastu oksa. — Tähi lori! ümises ta iseeneses. Niisugune naisetiikk peaks julgema teisi teenida! Mina tarwitatan teda, ja keegi ei pea tema käitu laagrisse ega siit wälja talistama. Tema peab wabalt sisse ja wälja käia wõima, seda tahan mina.

Muidugi polnud kellelgi teisel selle kohta enam midagi ütelda. Sellest siis ka tuli, et see naine ifka ja jälle ilmus ja terwes laagris tuttawaks ja oodatud külaliskes sai. Warsti kuulis ta ka, mis tema pärast ohwitseride wahel ees olnud, kes tema kõrge kaitsta oli ja et tal midagi karta polnud. Tema omalt poolt ei unustanud oma kaitstjat ka mitte, waid rõõmustas teda tihti lokakunsti kõige paremate annetega.

Aga üle päewa ilmus ta õhtul kohmakul, jäi hilja õuni laagrisse ning kadus siis ööpimeduses. Päewal ei olnud teda ilmaski näha ega ka wahtidest polnud keegi teda tulemast ega minemast näinud. Soldatite keskel oli ta aga alati jutukas ning mõistis neilt mitmesuguseid saladusi wälja meelitada. Ei olnud weel kaua aega mööda läinud, kui Inglise laagris enam midagi ei sündinud, mis ta mitte jõhwi pealt ei oles teadnud.

Ühel õhtul, kui ta oma kaubaga obersti telgi juurde jõudis, oliwad seal kõik ohwitserid koos. Keegi ei pannud teda tähele, sest täna näis palju tähtsamaid asju ees olema, kui wäikeste maiuseasjade juures lõbutseba.

— Minu herrad, meie peame waenlase wastu wälja astuda julgema, rääkis oberst Watson pühalikult healega. Praegu tulen ma esjellentsi ülem-kindrali White juurest ja toon ütsikute wäeagude kommandantidele käskusi. Meie peame Ladjysmithist wälja tungima, et enbid Bulleri ja Warreni wäeagudega lõunapool ühendada. See on aga raske ülesanne, nagu nii mitmel korral näinud oleme. Ta wõib meile ainult korba minna, kui oma ülema juhataja käskusi jõhwi pealt täidame. Lähemad eeskirjad ütsikute wäeagude juhatajatele lähewad lähikese aja sees koju kätte, siis tahan ma ütsi üleüldise plaaniga wähe lähemalt tutvustada.

Meie ainus peafemine on lõunapool, aga seal seisab wististe ka waenlaste pea-jõud. Kui kõik marsimiseks walmis on, tuleb paremale ja pahemale, see on homniku ja õhtu poole waenlase kallale tungida, et teda eeskitada. Meie kõhsti nõuu ei tohi ta märgata, sest siis ei võiks meie teda enam korda saata. Kõik muud saab igaiüks ühtsult kuulda. Siin ainult veel mõned tehnikalistid küsimused.

Meie oma agentide poolt saame neid rõõmustawaid sõnumeid, et neil korda on läinud juba tuhandeid kassrid palgata, kes 5 guldna päewapalga eest walmis on buuride kodu riisuma ja põletama minema. Sõjariistu selle tarwis on meil terwes Natalis tagawaraks küllalt. Muste eneste selka sõdima wõtta, see ei lähe, aga kui nad suurtes parvedes Transwaali lähewad, elajate karjad ära riisuwad, majad maha põletawad ja naised ja lapsed ära surmawad, siis peawad nende mehed ja omased neid ometi kaitsma minema. Seega nõrgestawad nad oma sõjajõudu meie wastu, sest et neil mujal wäge ei ole, kes kodu kaitsmise oma peale võiks wõtta. Nõnda wõime loota, et meil korda läheb oma wäge tugewamaks ja waenlase oma nõrgemaks teha, ning sel wiisil ära wõita. Aga buurid ise ei tohi sellest poolt-sõnakestki teada, sest siis wõiksid nad weel wahel tulla ja kõik meie plaanid nurja ajada. On kõik walmis, siis saab kassrite wägi meie ohwitseride juhatusel buuride peale tungima ning meie wõime seda suurema tagajärjega üles astuda. Ma usun kindlasti, et see korda läheb, sest selle juhatus seisab osawates kätes.

Oberst Watson oli oma kõne üle nõnda waimustatud, et ta ei märganud, misuguseid pilkawaid tähendusi tema wiimsed sõnad kuuljate huultele meelitawad.

— Osawates äraandja kätes, ümijeti siin.

Siis läks kõneleja selle küsimuse peale, kuidas uusi palgatud kassari ametisse tuleks panna ja juhtida. Juhatajad ohwitserid pidada punase ristiga warju all kui haiged ümberpiirajate ridadest läbi wiidama, sest jumalakartlikud buurid ei saada oma lapselises usaldukses midagi paha aimama. Ja kui nad heaga ei lase, siis wõida

dumdum-kuulid ja libdit-pommid omalt poolt ifka weel aeglaste küllalt appi tulla ning buuridele paremaid elukombeid õpetada.

— See ei ole aga mitte auus, kõneles üks kõlaw mehe heal. Haagi rahu-konwerents on niikõrasti dumdum-kuulid kui ka libdit-pommid kui toored surmamise abinõud ära heitnud, ja meie ei peaks mitte esimesed olema, kes niisuguse põlatud abinõuga oma inimliku seisukoha umustawad ja rahwaste wande oma peale koormawad. —

See oli wälk selgesti taewast. Silmapilguks jäi kõik wait, siis aga peasis pahanduse torm lahti. Kõnendamine ja karjumine oli see, waewalt wõis weel kõne healt sealt wälja kuulda,

— Inimliku headuse kumardaja, — jampsiija — waenlaste sõber — äraandmine — teotaw kohuse umustamine. —

Kõik kõlas läbisegamine.

Aga weel wägewamalt oli see selge wastukõneleja heal wäljasolewa naisterahwa peale mõjunud. Tema oli nagu wälgust rabatud. Wiimane kui weretilk oli ta näost labunud ja waewane lambiwalgus muutis selle oma tugewate kortjubega ja püranistikstud filmadega otse tonbiliseks.

— Sumal taewas, see on tema heal — wärijes ta kahwatanud huulte ümber. —

Kui oberst Watson wiimaks tema järele küsis, ei olnud teda enam seal, kõik hüüdmised ja otsimised ei toonud teda enam nähtawale.

Läbi õõ ja udu oli ta läinud, keegi ei teadnud, kuhu.

Oberst Watson oli wäga pahane ja ei pidanud seda, mis tal keele peal pakitses, tagasihoidmise waewa wääriliseks.

— Misugune narr on see Wood, pomises ta poolwaljult. Narrus ja rumalus, muud midagi. Meie peame siin waenlasi hakkama hoidma, kuna ise nende keskel seisame. Tahab tema siis, et meie endid nälga laseme suretada? Kas on siin inimesel weel natukegi mõistust! — — Ja kuhu on see naine jäänud? Ma olen tema keelt uskunud ja talle suuri asju usaldanud, ja kui ta wiimaks ometi äraandja on! Araneetud rebases!

VIII.

Dõffised wiimasaad olivad üle maa käinud ja teed läbi leotanud, madalitub wee alla pannud ja mäeoja-tesed jõgebecks paisutanud. Raitenud pilwepantade wahelt waatas täistuu alla ning walas oma rahulisti hõbepais-tust uinuwa ilma peale wälja.

All oru sügawuses kohises ja wahutas üks röö-mus mäeojade ning ei näitnud sellest kõige wähematti wälja tegewat, et ta oma metslise woolamisega ja pahi-naga börahu rikkus. Ja tõepoolest ei olnud ligidal ega kaugel ka ühtegi muud healt kuulda, sest isegi kaugel kos-tew müristamine kadus kuulmata tema mühina selka ja ainult wahete-wahel ulatas tema mürin kõrwu.

Uga kuul! Kas seal ei olnud weel midagi muud! Nagu tagasi surutud hädahüüd rõhutat rinnast wõi muud sellesarnast.

Särgmisel filmapilgul oli jälle kõit wait. Siis aga kajas ühe öölinnu wirisew wilistamine läbi õhu ning kadus mitmelordse wastukajaga mägedes ja metsades.

Warsti peale selle läksiwad all ojalaldal ühe puh-mastiku otjad laiali ning üks inimeselogu astus wälja huwalgele. Seba nähtust oleks ennem waimuks kui inimeseks wõinud pibada, sest niisama ootamata, nagu ta nähtawale tulnud, niisama häkiste oli ta ka jälle kadunud.

— Kas ja ei kuulnud midagi? rääkis üks mehe heal. Minul oli, nagu oleks keegi ennast liigutanud.

— Ma ei ole kõige selle aja sees midagi kuulnud ega näinud, wastas teine heal pahaselt. Mina ei suuda kõigest sellest muinasjutust enam midagi pibada ning an-nan oma südamepõhjas oberstile õigust, kes ka sellest loost midagi ei pea.

— Et! — tafa, tafa, waigistas teine jostistawa healega. Kes üle koera on saanud, see saab ka üle koera saba. Meie missioonitöö on warsti tehtud ning siis wõime rahuga selle wilja maista. Ma olen julge selle peale, et meie toidumüüja üks isefelsti kahepaitne on, wõrutael läbi ja läbi, kes rumala ja omataulise kaubit-

seja kätte all hoopis teifi asju toimetab. See mantel peab ta õiget nagu warjama ja teda aitama, ta karde-tawaid plaanifid forda saata. Meie poole-aruga oberst on ennast ilusaste petta lastnud, sest tema on teda oma tööriistaks wälja walinud, temale palju asju kõnelnud, mis meid kõiki suure kimbatusse sisse wõiwad wiia, kui waenlased nendest kõige wähematti kuulda saawad, ja ometi ei ole ta obersti, waid oberst selle naise käes.

— Ah, leitenant, teie waatate selle asja peale rängaste wärwitub prilli läbi. Kui ma ka oma obersti tegu heaks ei kiida, sest et seal minu arwates mõistuse mattugi juures ei ole, siis pean ma teiselt poolt üht turumaisi niisama kahjutuks ja ilma mingi tähtsusetaks. Ma ei mõista sugugi, kuidas mõisilikud inimesed igal pool tontifid wõiwad näha, kus selleks ometi kõige wä-hematti põhjust pole olemas.

— Et, tafa, tafa!

Mõlemad waiblejad kuulatafiwad hinge kinnipidades.

Üks filmapill oli tõesti, nagu ragiseks kuiwad puu-otjad astuja jala all, aga siis polnud jälle midagi muud kuulda kui weekohinat. Ka kõige terawam kõrw ei kuul-nud midagi.

— Ma usun, see oli inimese jalaastumine, kas teie ei kuulnud?

— Ah, need on kahtlemata tondid, mida teie erutatud närwid ilma nõiuwad. Minu kõrwus on kõit wagune. Uga teie ei ole ju mulle weel sugugi jutus-tanud, mille peale teie oma arwamist põhjendate, et see wilets wanake midagi muud wõiks olla, kui mis ta näi-tab. Ma pean tunnistama, et ka mina omal ajal sar-nast mõtet tundsin, aga see oli paljas tuju, milles oberst Watson oma jämebusega süüdlane oli, muud midagi. Ma oleffin hea meelega wandunud, et see waim üks salakuulaja on, muibugi, et obersti wiastada, aga ma ei leidnud selleks ka kõige wähemat tõe warjugi. Ma tegin kõit, mis wõimalik, et teda kui kahtlast inimest kaebtuse alla panna, ma jooksin enese tallad palawaks, luurasin teda iga sammul peal, panin kõit webrud liituma — aga see oli kõit tähti töö ja waimu närimine. Mi-

dagi polnud sealt saada — mitte midagi! ütlen ma. Ta tuli ja läks ja sõi oma wiletsal wiisil teenitud leiba niisugusel lapsikul wiisil, mis ühegi kardetawa asja peale mõtelbahi ei laje.

— Kui ma sedajama wõifin ütelda, siis oleks meie walwamine muudugi asjata ja naeruwäärt, andis teine wastuseks. Mina olen aga asju näinud, mis hoopis teist walgust annawad.

— No noh, teie teete mind ju weel üsna uudishimuliseks. Kõnelege ometegi, kui paluda tohiks.

— Mõlemad waitifiwad. See, keda jutustada oli palutud, hingas sügawaste, kuulatas terawal kõrwal igale poole ja siis alles, kui ta julge oli, et ümberringi midagi kahtluse-wäärilist liikumas on olnud, algas ta oma jutustamist tasase healega.

— Ka mind on oberst oma jämeda wiisiga selle peale toonud, et selle naisega mitte päris õige lugu ei ole. Esite soowisin ma ainult, et oberst oma tõendusega rahasje lähets. Siis oli, nagu oleks mulle ülemalt poolt sõsje antud, et see naine tõesti meie waenlaste teenistuses wõiks olla. Ma ei tea mitte, kust see tuli, aga ma ei saanud sellest mõttest enam sugugi lahti, ehk ma küll ka õige hoolsama otsimise juures weel mingisugust kahtluse põhjust ei leidnud. See wabastas mind ja ma hakasin weel suurema hoolega luurama, otsima ja walwama. Kuu aega ei tulnud midagi päewawalgele ja ma hakasin juba lootust ja julgust kaotama. Siis sündis aga midagi, mis mind hoopis teise, ja nagu ma usun, õige tee peale wiis.

Ta tõmbas sügawaste hinge ja kuulatas ringi. Siis jutustas ta edasi:

— Mõni päew tagasi oli niisama waitne ilm, nagu praegu, kui ma paari tugewa soldatiga luuramise peale wälja läffin. Need mehed oliwad teda juba mõni aeg filmas pidanud ja tundsiwad sellepärast ka tema teesid väga hästi. Mõnda wõifime tema teerajale ette minna ja wotafime seal nagu täna, kus häikiste midagi sündis, mis meile kõigile kananaha ihu peale ajas. Minu kaaslasted kahtsiwad jalgadele walu anda, sest nende arwamise järele

pibi see naine wanapagana enesega ühenbuses olema. Waewaga jõudsin ma neid weel tagasi hoida. See lugu oli aga ka tõepoolest nii imelik, et ma seda ialgi ei wõiks ustuda, kui ma ise oma filmadega kõige seda ei oleks näinud. Mõtelge enesele, selle wäitse legendiku peale, mis praegu kuuwalgel meie ees seisab, ilmub häikiste üks haruldane mehekogu ühe rohu peal sõowa hobuse kõrwale. Meie läfime ettewaatlikult põesaste warjus kuni 20 sammuga peale lähedale, et paremine näha. Seal hakkas meie ümber häikiste kõit nagu elama. Põesad sahisefiwad, wõjud liikufiwad ja rutulised jalaastumised tuliwad kuuldawale. Legendikul seijaw mees näis meid filmanud olema, sest ta jäi wagusi seisma ja wahtis hirmitades meie otja. Ka meie tuttaw toidumüüja tuli nähtawale, aga üksnes ainjaks filmapilguks. Siis oli ta jälle põesastihuse kadunud. Wähemalt üks teine saatja oli tal peale selle weel, sest meie kuulsiime selgesti hobuste kabja plaginat.

See mees, kes lagedal seijis, jäi ifka weel oma koha peale ja hirmitas meie poole. Ma nõudsin talt, kes ta on. Tema ei liigutanud ennast ega wistanud sõnagi. Ma kordasin oma nõudmist selle ahwardusega, et ma lasen, kui ta wastust ei anna. Kui see ka ei mõjunud, sihtisin ma ja lastin lahti. Püüsiwaul kajas sajakordse wastukajaga mägedesse, aga see mees seijis ja hirmitas ifka weel oma endise koha peal. Ma lastin jälle ja ka mu poisid kihutafiwad tuld, siiski ei suutnud see kõige wähematki muudatuft korda saata. Etimejel filmapilgul näis ta nagu wähe wanuma, siis aga hirmitas ta jälle nagu ennegi, ilma et ta ennast oleks liigutanud ehk oma filmigi meie poolt ära pööranud.

— Pagana päralt, mõtlefin mina, see peab ifka hernehirmutus olema, ja wihastafin iseenese üle, et ma seda juba mitte esimesel filmapilgul ära ei tunnud. Enne aga, kui ma oma mõtetele sõna sain anda, läks see tondinagu häikiste elawats, kargas tergelt oma lähedale tulnud hobuse selga, terwitas käega nagu pigates meie poole ning kihutas siis minema. Ja jälle kuulsiime meie kõit selgesti, et rohkem kui üks ratsanik oma teed läks.

— Imelik, väga imelik, hüüdis kuulaja. Pena tondilugu, nagu teda paremine wälja ehitada ei wõi, ehk olgu siis, kui ta wäiteje kaelamurdmisega oleks lõp-
nud. Ma panen väga imeks, et teil weel julgust on ennast teist korda nii kardetawa oleku sisse anda. Mõ-
telge ainult, kui see kohutaw lugu weel kord ette tuleks. Teist korda ei saaks sel hirwitawal tondil wähest mitte enam nii palju lastust olema, et ennast sihilauats tar-
witada lasta. Hm! Mina ei tahaks mitte juures olla!

— Pilgate aga peale, see lugu näib küll väga uskumata, aga ometegi ei tee see teda weel sündimataks. Ma annaksin palju selle eest, kui ma talle seletust leiak-
sin. Seba wõib üksi hoolas uurimine ja luuramine anda. Kui ta ise ei tea, et ta jälgil olbaks, siis wõib ta tergelt lõhku langeba. Seba peab meie ühine walwa-
mine korda saatma.

— Aga ma ei saa ikka weel aru, miksparast teie niisugust naeruwäärt tondilugu just selle toidumüüjaga ühendate? Ja mis tüüks näitab siis jarnane mõistatus, et oberst ennast petta on lastnud, ning et see naine ära-
andja on?

— Et niisugune wiis tundmata inimestega läbi käia, väga kahtlust ärataw on, seda peate ijegi tunnis-
tama. Mispärast peab ta oma teed nii salajas hoidma, kui tal muud midagi hinge taga ei seisaks, kui natuke raha teenida? Wististe on palju paremaid teesid olemas, mis laagrisse toowad, ilma et tal tarwis oleks seda kar-
detawat kuristikku oma teerajaks walida.

— Teie ei tea ju ijegi, kas teisi käidawaid teesid üleüldse olemas on — kuidas wõite siis sellest kahtlust leida?

— Mina ei tunne ise küll mitte, aga ma usun, et mäed meie ümber mitte nii häkklised ega kõrged ei ole, et nendest üle ei pease. Pealegi nättab sel naisel ihe lihtsa kaubitseja tarwis liig suur tagawara wägi hobuseid ja inimesi abiks olema. See kinnitab minu kahtlust weel rohkem.

— Kõige lihem ja julgem tee on ometegi see, et ta lihtjalt kinni wõetaks ja kõik tema wigurid wälja

päritakse. Eks siis saa näha. Mis tarwis aga niisuguseid kõweraid teesid otsida, mis üksi mitte naeruwäärt, waid ka kardetawad on.

Tema selfimees tahtis praegu wastust andma hakata, kui jalaastumised kuuldawale tuliwad. Mõlemad mehed kuulatastiwad fikil kõrwul. Nad kuulsiwad selgesti inimese käimist. Märjad puuotsad läksiwad lastu ning toidumüüjanna, kellest nad praegu rääkinud, sammus üle lagendiku, mida kuupaistus walgustas. Hinge kinnipidabes wahtisiwad waritsejad tema liigutusi. Ta näis kuulama ja ümber waatama. Siis lastis ta oma üli-
hime maha langeba ning astus oja kaldale. Üks haruldane heli wirises läbi öö ja siis oli kõik wait. Wahu-
tawates weewoogudes wulises ja julises natuke aega, siis tuli ta jälle tagasi kui walguse sisse ning kuwatas oma nägu. Selle juures langes täiskuu walgus suure heledusega ta näo peale.

Mõlemad luurajad seisiwad nagu kinni naelutatud oma koha peal. Nad ei näinud mitte enam oma tutta-
wat wanakest, ei, nende ees seisid üks sirge ja sale nais-
terahwas äraütlemata armsa ja ilusa näoga.

See tuli nii ootamata, et waritsejad kõik enestele ümber umustasiwad.

— Imewäärt iludus! hüüdis teine waimustusega.

Ühtlasi kargas ta üles, et seda imenähtust kinni püüda. Tema selfiline hoidis teda hõlma pidi tagasi, et teda mõtlemata tegude eest hoiatada. Kuid see kõik oli healt sünnitanud ning noore ilusa naise nagu üles ko-
hutatud hirwe ära hirmutanud.

Kui mehed kahekesi ottsisiwad, ei olnud temast enam kuski kihtu ega kahtu kuulda. Ojale wulises nagu en-
negi, ega kajanud tema ühetoonilise laulu sekka mitte kõige wähematki wõerast healt.

Kas see mitte waim ei olnud? Wõi oliwad mõ-
lemad und näinud?

Kumbgi ei leidnud selle peale õiget wastust.

Muast naisterahwasti polnud kuskil jälge leida — see pidi filmavirastus olema. Kumbgi polnud oma elu sees veel nii ilusat nägu näinud. See oli liig harulbane lugu. Mis pidi ta küll tähendama?

IX.

Ühes väikeses telgis, mis hulga teiste keskel Lam-badi mäel seisis, istus üks wanablane herra hõbewalge täishabemega ja tuliiste filmadega ühe laua taga, mis igatsugu kaartide ja plaanidega täidetud oli. Telgi ees käis üks noor Buuri ohwitser edasi tagasi ning heitis aegajalt filmi läbi poollahkse ukse sisemise ruumi sisse. Ta näis kutsut ootama, kuid telgis istuja jäi liitumata oma koha peale. Ta peab pesitafiwad sügawad mõtted, ta raskete kuldõrnustega kaetud nimetajõrm näitas kaarti peale ning filmad waatafiwad läbi lahkse ukse kaugele mägedesse. Pealtnähes oleks pidanud arwama, et ta unenägudes wiibib, aga siiski wõis terawama waatamise juures märgata, kuidas näomuskliid liikusiwad, werefooned otsa ees karmesti tukkusiwad, et see rahuline pea raskesei tööd tegi. Väljas kõndiwa nooremehe näost paistis imestus ja kõrge auustus, sest tema teadis, et sel wiisil kõig need suured plaanid sündisiwad, mis buuridele wõitu ja kuulsust, kindlat tulewiku ja wabadust töötasiwad.

Sest see ukse, aumäärt ja enmast usaldaw mees telgi sees oli buuride ülem-kindral Zoubert ise.

— Charles Blumrinf! hüüdis häliste ta sügaw ja siiski mahedaste kõlaw heal.

— Kuulen, kindral, oli nooremehe wastus ja rutulisel, kergel sammul astus ta telki.

— Kas sõnumil veel siia ei ole jõudnud?

— Ei ole, kindrali herra.

— Neg on juba ammugi, et sõnumil oleks wõinud siin olla. Wõi peaks midagi juhtunud olema?

— Ma ei wõi midagi ütelda. Kuulda pole midagi iheäralist olnud.

— Seda tuleb järele kuulata. Seadige see asi tohe korda!

— Teie käst peab sündima, kindrali herra.

Noormees tahtis minna.

— Veel midagi, noor sõber, rääkis kindral teda tagasi hoibes. Ma pean oma seltsimeestega nõuu pidama ja lasen neid sellepärast siia paluda. Toimetage ruttu, meil pole aega wiita.

Noormees läks, et kindrali kästusid wõimalikult ruttu wälja kanda.

Waewalt oli ta filmist kadunud, kui üks naisterahwas kindrali telgi ette ilmus ja ettewaatlikult ukse raami külge koputas. Kindral ise tõusis üles ja awas ukse. Tema tõsisel näol lehwis korraga rõõmus naeratus, kui ta ära tundis, kes sisse saada tahtja oli. Sure lastusega lastis ta tal sisse astuda ja lihtas siis kiiresti ukse tema taga riivi.

— See on hea, wäga hea, mu laps, et wiimaks ometi olete tulnud, rääkis ta soojusega. Teie olite muudu ifka wäga jõhwi pealt, sellepärast on teie tänane wiibimine mulle muret teinud. Kas teile midagi oli juhtunud, mis õigel ajal keelas siia jõudmast?

— Jah, kindrali herra, oli natuke arglik wastus. Ta koha wärises nagu palawikus, siiski jäi ta heal rahulikult.

Silmapiilk waatas wana herra terawa tähelepanemisega tema otsa, nagu oleks ta midagi wõerast märganud. Siis pööris ta oma filmad ära. Ta kuulis tütarlapse rahulisi healt ja waigistas ennast.

— Mis tahtis teid teie raske ülesande täitmisel? küsis ta siis pehme healega.

— Minu wäike saladus oli, ei tea mis läbi, üles leitud ja minu peale tehti jahri. Raagris ei kimbutanud nad mind mitte, sinna wõisin ma keelmata minna, ja lahkse keelega oliwad nad ka kõik. Kui ma aga arwasin, et täitsa julge wõin olla, siis langesiwad nad ootamata minu peale. Minn warjuriided on nad puruks lastunud ja mind nagu jahilooma taga ajanud. Põris puhta ime läbi olen ma veel peajenud. Kui mind taga otsiti,

kuulati ja luurati, istusin ma waguši iše suure puutiime sees, ilma et teegi mind sealt otfima oleks tulnud. Kui nad endid wäsinuks oliwad otfinud ja koit kumama hakkas, põgenesin terve nahaga weel ära. Kui nad päewawalgeni otfima oleksiwad jäänud, siis oleksiwad nad minu warjupaika pidanud leidma, ja ma poleks wististe mitte enam teie juurde wõinud tulla.

— Minu Sumal, misjuguše hādaošu sisse on teie raske kutse teid saatnud! hiiudis kindral Soubert kofkudes. Ei, ei, seda ei tohi mitte enam sündida. Selleks on teie elu liiga kallis, et teida māngu peale panna. Sumalale olgu tänu, et teie jälle kord siin olete ja niid ei pea teie enam meelega hādaošu sisse sattuma. Ka on teie ülesanne täide saadetud, sest teie julge wäheletulemise läbi oleme meie palju asju teada saanud, millel meie kofhta ütlemata suur tähtsus on.

— Ma pean ennast õnnelikuks, kui mu waene isamaa minu wäitefest teenistusest weidikenegi kasu on saanud, ütles ta hiiugawail filmil. Ma näen iegi ära, et mina sel wiisil oma isamaad enam edasi teenida ei wõi, aga ma trööstin ennast sellega, et mul selle eest ka wāga tähtsad psaanid kēs on.

— Nii kaua, kui ühel maal weel nii waimustatud lapsi on, nõnda kaua ei ole tema rahwas weel kadunud. Kord saab ajalugu tervele ilmale kõnelema, misjugušed kangelased lõunamaa päiteše all oma wabaduše, oma isamaa eest wõideldes on langenud. Meie tulewik seisab meie eneste ja meie Sumala kēs — kui meie ka langeme, siis langeme iseenestele ja oma Sumalale — ja ka kõige kurjem ilm ei saa ialgi meie peale mingit warju wõima wiata.

Wana auuwāart hallpea filmad läikisiwad iseäralisel wiisil. Ta pühkis liigutuse pisarad filmist ja andis tütarlapsele otša ette suud.

Ja siis istus ta ja lastis ka tütarlast oma wastu istet wõtta. Sõbraliku healega palus ta teida niid kõike enesele jutustada, Selle juures uuris ta suure tähelepanemisega neid paberid, mida tütarlaps talle jutustamise juures ette pani ja selgel sõnal ära seletas.

Tema aruanne wāltas pea terve tunni, enne kui sõnumit fooja käepigistamisega minema lasti. Hallipeaga wäelilem tõendas mitmele korrale, et ta täna kõige tähtsamaid sõnumid on saanud, mis ta oma kuulatawadelst saada wõis. Selle suure ja kõrge tunnistuse eest olla ta enesele inimese õiguste kaitsemise ajalooš aupaiga ära teeninud ning terve rahwa oma wastu tänuwõlglasteks teinud. Esiotsa pidada ta aga sellega leppima, et ta tema kui Buuri sõjawäe asemiku käest tänu wastu wõtab, nii kaua kui sündlikumal wiisil midagi wõimalik ei ole teha. Kui tal aga ialgi mingit soowi olla, mis tema täita wõida, siis pidada ta seda julgesti temale teatama, nii et ta oma suurt tänuwõlga ofalkki ära wõiks tafuda.

Tütarlaps kogeldas niisuure armu eest mõned sõnad ja pööris siis minema. Aga ta wiiwitas siiski ja ei läinud weel mitte.

Tema isalik sõber märkas seda ja waatas küsides ta otša.

— Teil on weel midagi südamel peal?

— Jah, kas tohiksin ma weel midagi paluda?

— Tema heal kõlas wāga kartlikult, wāga paluvalt.

— Muudugi, mu laps. Ma ütlesin ju praegugi, et teie minu peale julgesti wõite loota, see on muudugi siis, kui minu wõimuses on teid aidata. Mis asi see siis on?

— Teie wõimuses seisab see muudugi, kindrali herra, aga mu palwe on nii ijeäralik, nii haruldane, et ma mitte ei tea, kuidas seda ette pean kandma.

— Oh, rääkige aga wälja, mind rõõmustab see, kui ma teile weidike head wastu wõin teha. Teie ei hakka ju ka niijugust asja paluma, mis wõimata oleks. Laske aga kuulda!

— Selle järele, mis ma teile olen kõnelema, wõib wāga wõimalik olla, et üks oša Englise saatekonnast, kes Punase-risti kaitse all omale teed wabaks tahab teha, meie kätte langeb, algas tütarlaps. Niid palusin ma teada saada, mis saatus neile wangidele ofaks langeb?

— Nii palju, kui ette näha on, oleks meil Punase-risti eesõiguste ja rahulipu kurjaste pruunimisega tege-

mist ja et selle juures veel äraandvat eesmärki kätte püüdatakse saada, lähemalt see lihtsalt pettuse piirist politika kurjateo piiri ning peaks maa äraandmisega ühesuguse muhtluse alla langema.

— Ja see muhtlus on?

— Aga maa äraandja, teba kätte saadakse, on sõja ajal surmasüüdi teinud.

— Sumal taewas!

Ta tundis, kuidas talle häkiste weri pähe tungis ning wärin läbi keha läis.

— Mikspärast see teid nõnda kohutab? Kas teie juba juba siis ei teadnud, kui teie oma karbetawat ametit algastite?

— Jah, tuli waewalt üle ta huulte. Aga ometi on nii hirmus selle peale mõelda, et hulga inimeste elu mängu peal seisab, ja et see kõik ühe ainja — seeford minu käes on olnud. Kas seal ei pea inimene enesele nagu mõrtsukas ette tulema?

— Waigistage ennast, mu laps, kõneles kindral sõbralikult. Teil pole midagi pahaga tegemist. Keegi inimene terwes ilmas ei wõi meie waenlasi sunnida, endid haigetena läbi waenuliste salkade petta tahta. See on ju seefama lugu, kui keegi ennast suurtükkide ette seab ja siis suurtükkide süüdi tahaks otsida, et see lahti minnes ta elu wõttis? Kellelgi inimesel terwes ilmas ei tuleks ka ialgi meelde suuretükki lastjale süüdi anda, et see oma waenlasi ei hoidnud. Nad on ise oma saatuse naelutanud ja selle eest ei panda ühtegi teist wastutama. Pealegi pole vägitaw asi veel sündinud ja ei saa wahest üleilbse ka sündima, kui niisuguse karbetawa katse täidesaatmise eel wähe mõistust pruugitakse. Sellepärast on teie kartus täitsa ilma põhjuseta. Peale selle on ka siis ikka veel aega küllalt waadata, mis teha sünnib, kui püüt juba tehtud on. Teie suureks heateoks jääb aga ikka see, et niisugune alatu pettus meie kahjuks mitte täide ei wõi saadetud saada.

— Siiski palun ma juba ette kaitsmist — —

— Mis, teie palute kaitsmist meie waenlastele — ma ei saa teist mitte aru.

— Ainult ühele, ainult ühele — —

Kindral waatas juuril filmil tüdrukut otja. Ta ei mõistnud selle sõnu, wõi ei kuulnud ta dieti? Kaitsmist, warjamist waenlastele!

— Rääkige selgemine, ma usun, ma ei ole mitte dieti kuulnud.

— Olgu siis, kindrali herra, ma palun teid mind kuulda wõtta, kõneles ta, kõige oma argtust maha surudes. Nüüd ehk ei ialgi — teine kord ei wõinud nii head aega enam tulla.

— Ma palun ühe ainsa mehe eest, rääkis ta wärisewal healel ebasi, see on waenlaste keskel —

— Oho, nüüd hakkab ma aru saama, rääkis kindral wähele — teie palute ühe mehe eest, kes waenlaste keskele on sattunud, nendega aga muidu mingisuguses ühenduses ei seisa. Olge üsna rahul, lapsekene, niisugune mees ei alanda ennast ka niisugustele pettusetegudele meie wastu. Rahuliste inimestega ei pea meie sõda. Ja kui meie sõber ei peaks ta ka niisuguses pettuses meie wastu midagi tegema, waid palju enam meie kasu saama. Niisuguste eest ärge muretsege.

— Kindrali herra, see on üks inglane, meie waenlane, üks Inglise ohwitser, hüüdis ta peaaegu kisendades, sest et sõnad tal muidu suust ei tahtnud wälja tulla. Tema ei ole aga mitte nende keskest, kes auntu abinõudega meie wastu wälja astuda tahawad. Ma kuulsin oma kõrwaga, kuidas ta kõigi nende alatu plaanide nagu ka dumdum-kulude ja libid-pommide wastu wälja astus ja selle eest oma seltsimeeste poolt palju tõrelemist leidis. Kui teba aga nüüd ometi summitakse ühes tegema, mida ta ains süda põlgab, ja tema selle juures wangi langeb, siis usun ma, ei oleks mitte õige, teba sellesama mõeduga mõeta. Temaga peaks kui aumehega ümber käidama, see on minu palwe. See on aga ka ainus, mis ma palun ja kui ma üht suurt palka oma wäikeste teenistuste eest tohin nõuda, siis olgu see mu palk ja ma ei tule ilmaski enam mõne teise palwega teie ette, kindrali herra.

Kindral Zoubert wakis natuke aega. Siis lausus ta:

— Imelik, waga isääralik. Meie ei ole weel ühtegi hinge kinni piüdnud ja juba peab nende saatuse üle aru peetama. Kas teie wabest jelle nime teate, kelle eest teie palute?

— Jah, tema nimi on Wood, leitenant Runo Wood! kostis ta langesi ärapunastades.

— Leitenant Wood! Hm, see nimi ei ole mulle mitte täitsa tundmata. Dohake, ma pean järele mõtlema, kus ma seda nime juba enne olen kuulnud.

Ta wõttis ühe laialehtebeega raamatu, mis ta ees laua peal seisis ja soris selle sees edasi tagasi. Seal jäiwad ta filmad ühe koha peale seisima, ning lendasiwad ruttu mõningad read läbi, millede alla mitmed nimed oliwad kirjutatud. Siis lükkas ta raamatu neiu ette, kuna ta sõrme ühe kriitisebades kirjutatud nime peale hoidis.

Tütarlapse filmade ees läks kõik kirjuts ning ta waene pea hakkas ringi käima. Seal seisis ühe määritud lehe peal selgesti lugeda: „Wood, Inglise ohwitser.“

— Lugege aga, ütles kindral Zoubert ning jättis raamatu tema ette. See on üks dokument, milles mitmed meie kätte wangi sattunud Inglise ohwitseridest oma ausõna pandikspanemise ja allkirjaga wabadust paluwad. Nende palwe on kuulda wõetud, sest et nad wandega töotasiwad, mitte ära põgeneda. Ja nüüd lugege seda märkust, mis allpool seisab.

Ta näitas sõrmega tähenдатud koha peale. Kohudes luges tütarlaps sealt järgmisi sõnu:

„Leitenant Wood tuleb, kui teda kätte saadakse, sõjakohtu alla panna, sest et ta walewandujana oma ausõna on murdnud, ühe wahi furnuks pistnud ning siis ära põgenenud.“

— Teie näete, mu laps, et teie õige alatu inimise eest olete palunud, rääkis kindral Zoubert kaas-tundliku naeratuslega. Kui ta weel kord meie kätte peaks langema ja ära tuntama, siis ei ole tal küll enam armu loota. Seda saab ta ise waga hästi teadma ning ennast selle eest hoidma, nõnda et meil wajagi ei ole seabuse täie waljusega tema üle kohut mõista. — Nüüd

on aga minu aeg ka otfas ja tõsijemad ülesanded ootawad mind ja minu seltsimehi. Kui ma teile kord tõesti midagi head teha wõiksin, teeks see mulle suurt rõõmu, sest teie olete palju head ära teeninud, muud kui see hea, mis teie eest tehtakse, peaks ka tõesti hea ja auus olema.

Ühe armulise käeliigutusega oli märk antud, et ta minna wõis. Wäljas ootasiwad ka juba Buuri sõjawäe ülemad ja juhatajad sisselastmiski ning waene tütarlaps pidi kõik oma jõuu kokku wõtma, et mitte nii hulga filmade all ära nõrkeda ja jõuetult maha langeda. Nagu kole oda oli see sõnum tema hingest läbi läinud, et see mees, keda tema kõrgeks ja auwääriliseks pidas, kelle eest ta kõige raskemat palwet palunud, wilets walewanduja, alatu kurjategija oli. Ei, seda ei wõinud ta mitte olla. See pidi keegi teine olema, kes üht puhast, temale kallist nime nõnda rängaste teotas. Oh, mis oleks ta selle eest annud, kui ta selle tumeda loo peale wähegi walguft oleks wõinud heita ning tõenduste abil näidata, et ta siiski mitte ühe kõlwatu eest ei olnud palunud, nagu Zoubert talle kahetsedes ütelnud, waid et see mees, kelle eest tema kõneles, tõesti see auus inimene oli, kelleks tema teda pidanud — auwääriline ja suuremeelne, kes kõike, mis auutu ja alatu, südamet põhjust põlgab.

Aga mil wiisil oli tal wõimalik seda häbi kannatada, mis pea lämmastawa raskusega tema peal lasus, ära weeretada! Tema wastu seisiwad rasked, häwitawad tõendused, kes jõudis neid ilmafi kaotada! Ja siiski ütles üks heal tema sees: Runo Wood ei ole see mitte!

— Ei, ei, tema ta ei ole! hüübis ta hõõgawate, põlewate huultega, ja kui see hirmus paber ta ka sada korda hukka mõistab!

Ja, aga kes ta siis on?

Talle torkas häkiste see moonaostja meelde, kes Manda juures olles juba leitenant Woodist kõneles. Juba sel korral oli see teda suure ärewuse sisse wiinud, eht ta küll uskuda ei tahtnud. Aga nagu ta nüüd oma filmaga näinud, oli ometi kõik tõsi — kohutaw, hirmus tõsi! — Mis oli Manda talle selle juures ütles-

nud? Oh, et ta selle sõnu nii vähe tähele oli pannud! — „Ara julgust kaota, Nora, wahest wõib Manda sind jelles asjas aidata.“ — Ja, jah, need oliwad ta sõbranna sõnad, nüüd tuliwad need talle meelde. Aga mis peale oli Manda neid tähendanud? — Woodi nime peale? Ta oli neid nii jalaja talle kõrwu sõjistanud, et nad mitte ilma tähtsujeta ei wõinud olla. Manda pidi sellest asjast midagi teadma — aga mis?

Manda juurde, tema peab mind ta jälgile awitama, otjustas ta. —

Wana buuride kindral Zoubert pidas oma wäeülematega nende asjade üle aru, mis lähemas tulewikus pidiwad sündima. Siin teati väga hästi, mis waenlaste laagris plaanitati. Kui kumbki wastastest midagi pidi nägema, mis ta ootanud ei olnud, siis ei olnud mitte buurid needfinatsed. Sipelga usinujega, aga ilma kõige kätata walmistasiwad nad endid igat wiisi tulewate lahingute wastu ette.

X.

Tormise ja wihmase öö peale oli imeilus hommik tulnud. Maru oli waihinud, raste müristamise wihm mööda läinud, pilwed lahkunud ja tuline päikesetera hõlgas nii noorelt ja selgelt läbi puhta taewasina, nagu ehitaks noorendatud loodus ennaft ihe hoopis iseäralise rõõmupüha wastu. Ka ammugi kadunud laululinnud oliwad jälle ükfitu nõmme talule källalikes tulnud ning lassfiwad oma tuttawaid wiisfid niisuguse heledujega kuulda, et see kõrwad kinni tahtis panna. Kana kestem wihmajadu oli nad juba nädala päewade eest metsadesse warjule peletanud ning sellest ajast saadif walitses talu ümber pea surmuata waitus. Nüüd teretasiwad nad seda paika kewadise rõõmuga ja nende wiisfid oliwad seda üle anetumad, mida kiiremalt maja ainus tütar oma pesu triikis ja nende rõõmust laulukisa kuulatas.

Aegajalt lastis ta oma pilku üle nõmme lennata,

mis hommitusest lastest ja päiteje kullast kõige säravamates wärwides wirwendas ning selle juures nagu määratu walguje meri walendas, kuna kaugelseiswad mäed oma sinawate metsadega talle elawa raami andsiwad. Selle juures jäiwad ta filmad ka aiamaajate peale puhkama, ning ta paleb lõkendasiwad fifemiseft soojuseft. Ta tundis ennaft nii rõõmjas ja roosilises tujus, et ta lindudega wõidu oleks wõinud hõisata. Looduse noorus ja wärskus leidis tema hinges elawat wastufaja ning tema meelest oli, nagu oleks see pühapäewaline ilu ja õnn kõif tema pärast ilmas olemas.

Miamajateft kuuldas kabinet ja see pani teda kuulatama. Kerge kohmetuse wari käis üle ta roosilise näo. Ta pani ruttu oma töö kõrwale ning ruttas siis tergel sammul maja poole. Linnud jätsiwad filmapilguks oma laulu seisma, nagu tahaksiwad nad ütelda: kellele meie siis laulame, kui sina meid kuulata ei taha!

Natufese aja pärast tuli ta hommitu juurufjega, mida ta haigele aiamaajatefesse kandis. Tema koputamise peale wastas üks tafane mehe heal ja tema astus fiske.

Tema hoolealune, haige Englise ohwitser, istus woodi äärel ja waatas ilma sõnalaujumata pealt, kuidas Manda talle lauda kattis. Kui ta aga oma tööga walmis oli ja oma harjunud wiisil wälja tahtis astuda, et haiget üffi jõöma jätta, ütles see paluwa healega:

— Neiu Manda, jääge weel wäheses ajaks siia — mul on teile midagi ütelda.

Ta jäi. Küsiwalt waatas ta haige otja.

— Waadake, amustatud neiu, algas ta, ma ei ole mitte enam haige, abitarwitaja põgeneja, keda teie nädala päewade eest nõmmelt leidfite ja fiiamaale armastawa de hoolega pöetafite. Ei, ma olen nüüd terve inimene, kellele teie tema terwise, jah, tema terve elu olete finkinud. Kui teie mitte minu peastwaks inglisk poleks saanud, siis ei tufjaks see süda mitte enam. Et teie talle aga õigust olete annud elada ja tufjuda, siis tahab ta nüüd weel üffi teile elada ja teile tufjuda — neiu Manda, mu elupeastja!

Ta peatas. Manda waatas juuril filmil ta otša. Kas ta wähest jälle ei jampsinud? Aga tal ei olnud kaua aega enam palawiffu olnud.

Ta süda hakkas aimama, mis nende sõnade taga warjul seisis. Ta tundis, kuidas talle weri pähe tõusis, higi otša ette ilmus ning kuidas ta süda peffis.

Haige oli üles tõusnud, tema ette astunud ning ta kätpidi ainja tooli juurde tallutanud, mis toas oli.

— Ma palun teid mind kuulda wõtta, algas ta pühalikü healega. Ma olen terve ja ei wõi mitte kauem stia jääda. See oleks patt, kui ma oma terveid liikmeid mitte töösse ei paneks ja tegewuseta elu elaks. Aga enne kui ma oma wana elu sisse tagasi pööran, pean ma selgust saama selle üle, mis mul minule wuesti kingitud elust oodata on. Ma olen oma haiguse ajal teie lähedusega nõnda ära harjunud, et ma ilma teieta enese elu enam mõteldagi ei wõi. Urge pange pahaks, kui ma teile oma südame kõige salajamat soowi awaldan ja teid palun, edaspidi ikka weel mulle seksjamaaks awitajaks sõbraks jääda, kelle hool ja arm imesid teeb. — Manda, kinkige oma süda ühe waejele armastajale ja oma käsi temale abielu pandiks! Manda, minu armas, kallis südame Mandake, ma armastan sind oma mehesüdame sügawusest. Ole ja jää ikka minu eluinglits, tee mu elu paradüüfiks, ning walitse seal kui arnu jumalanna minu kalli armja abikaasjana!

Ta oli tütarlapse ees põlwili langenud ja katsus nüüd ta filmi waadata. See aga oli oma filmad maha löönud ja wärijes kõigest kehast. Siis tõmbas ta oma käe nooremehel käte wahelt, tõusis üles ja kõneles liigutatud healega:

— Teie ei ole mitte terve, herra. Teie kõnelete palawiffus —

Need sõnad mõjusiwad, nii et rääkija ise ära ehmatas ja seisma jäi. Ohwitseri palgetelt oli wiimne kui weretilk kadunud ja tema nagu näis niisama kahwatu, nagu sel haruldajel ööl, mil ta teda nõmmelt leidnud. Ta hingamine läks raskeks ning tema sinised huuled tõmbasiwad walusalt kokku.

Aga see wältras kõik mõne filmapilgu. Siis ajas ta ennast firgesti üles ja seisis oma täies suuruses wärijewa neuu ees. Ta filmis wältras nii, nagu tahaks nende leel kõike ära häwitada, mis ette juhtus. Kuid siiski kestis see ühe filmapilgu — siis oli jälle endine rahu tagasi pöörnud ning ta waade läks jälle lahkets, sõbralikuks, helbeks. Kõik waljus ta näolt ja kohutaw leegitsemine filmist oli kadunud.

See oli uhte inglane olnud, mis tütarlapse sõnade läbi tema sees üles oli äratatud. Waewalt oli ta weel üht wihakarjumist enefes tagasi suutnud suruda, nõnda haawawad oliwad Manda sõnad tema inglase südamel olnud. Üks rumal Buuri tüdruk oli julgenud tema armastust ära tõugata — see oli Mbioni were surmani haawamine, mis kättetajumise järele kisenbas. —

Sunnets oli see tuju hoowamine ruttu mööda. Ta pidi ennast taltjutama, sest weel ei olnud ta prii. Ta ei tohtinud oma oletut mõistmata wiisil halwemaks teha. Ja peale selle käis tema hingest weel üks aimamata waluhoo läbi. Ta oli seda tütarlast tõesti armastama hakanud, nõnda armastama, et ta efimesel filmapilgul ära ei suutnud mõista, kuidas ta ilma temata elada wõib. Siis nägi ta aga ka ära, et Manda mitte tema tarwis ei olnud. Mis wõis ta naisega, kes waenlaste maalt pärit oli, peale hakata? Kuna ta isegi weel prii ei olnud? Aga kõige selle juures pidi ta ometi tunnistama, et ta teda oma pitäl tõbewoodil armastama oli õppinud, ja et lahkumine temast talle raskeid, waewalt paranewaid haawu saab lööma.

Need mõtted käitsiwad tema pead.

Selle aja sees oli ka Mandal oma mõtete korraldamisega tegemist olnud. Halatuses oli ta oma sõnade üle kohkunud, sest nõnda haawawat mõju ei olnud ta mõtelnudki. Nüüd heitis ta enesele kibebaste ette, et ta nii wähe selle filmapilgu tõsiduse peale mõtelnud, ning selle pühadust tühjade, mõtlemata sõnade läbi teotanud. Armastus on taewa tulufe ja on ikka püha, ükskõik, kus ta ruumi leiab. Kus ta elab, seal on püha maa — armastaja rind on selle pühaduse tem-

pel ja ükski pühitsemata käsi ei pea ennast selle pühitsetud taewa taime järele wälja sirutama. Aga mis wõis tema siis selle eest, et tema wastuarmastust ei wõinud pakkuda! Ei, selle wastu ei wõinud ta midagi, kui ta ka tahtis, aga sellepärast ei olnud tal weel ühtegi õigust wastamata jäänud tundmustega kõlwatunale wiisil ümber käia. Ta ei leidnud oma nurjatunale küsimusele enam mingit wabandust ja see tegi talle hingepõhjas haiget.

— Teie ei ole minu aru saanud, neiu, rääkis Wood kurwa naeratusega. Need ei olnud mitte palawiku jampsitused, mis ma kõnelesin —

— Ma tean, ma tean, sõnas Manda juures ärwuses wahese. Ma olen küll väga rumalaste rääkinud. Aga see tuli kõik nii ilma ootamata, et ma oma mõtteid koguda ei saanud.

— Nii on hea, minu sõbranna, meie peame nõnda kõnelema, et meie üksksteist mõistame ja aega wõtma oma sõnu kaaluda. Selle kõige juures olgem aga otsekohesed ja awalikud. Andke selle peale oma käsi!

Ja teist korda litjus ta neiu wärisewa kae oma huulte peale. Siis lastis ta selle lahti.

— Ma olen teid esimestes päewades, mis ma siin meele märkuses ära elasin, üheks wäikeseks saadanaks pidanud ja olin enesele töotanud, oma terwet wiha teie üle wälja walada, mis kõigi huuride wastu minu südames leegitises. See wiha oli mind pimedaks teinud ja ma ei suutnud mitte ära näha, et teie mulle head tegite, minu kõige suurem heategija olite. Ma wiiskasin teid, sest ma ei wõinud mitte mõista, et waenlasele puhtast südamest head wõib teha, temale elu ja wabandust kinkida. Aga mööda hakkasin ma aga aru saama, et teie halastuse töö kõigest omakasust taewa kõrgusel ülewal seisis, nagu seda ainult kõige kaunimeelsete inimeste juurest wõimalik on leida. Seal kadus wiha mu südamest ning üks teine tundmus asus tema asemel. See on üks haruldane, õnnestaw tundmus, mida armastuseks nimetatakse. Daba see mõte, ühel päewal teie ette astuda ja teie oma armastust awalbada, on mind ütlemata õnnelikuks teinud. Nüüd on see kaua igatsetud päew käes, ma olen

oma tundmused teie ette wälja walanud, et selle eest seda õnne wastu wõtta, mis iganes ühe juurestu rinnas wõib maad wõtta. Minu tulewiku unenäob oliwad täis heledat päikese paistet ja hõiskawat õnne, ja nüüd! — Nüüd seisab see teie käes, ühe ainsa sõnaga kõige seda otjatu õnne mulle kätte anda ehk kõiki lootusi häwitada ja üht armastajat tema õnne rufudel leinama panna. Mõtelge järele, kas teie minu taewast tõesti tahate purustada! Waadake, kuidas loodus meie ümber õnnel naerab, nagu ei tunneks ta ialgi muret ja kurbtust. Miks ei peaks inimene siis üht ainuhest osagi sellest õnne otjatusest omale wõtma? Awame oma hinged ja laseme sellest ilma õnneest natukeneigi sinna sisse woolata. Kui meie oma sisse ei otfi, siis ei leia meie oma õnne ialgi. sest tema eluase on meie südames, warjul terve ilma eest. Meie eneste sees, meie sijemises inimeses elab see kaunis olemus, mis meie wiletsa elu õnne kulbeks sobuks wõib muuta. Kinkige ühele waelele armastuse rikkust ja õnne ja ärge tõugake teda mitte tema maapealse taewa õnnistusest wälja. Ütelge see ainus õnnestaw nõia sõna, et teie mind armastada wõite ja armastada tahate!

Armastaja oli enese soojaks rääkinud ja seisis jälle punetawate palgebega neiu ees. Lootus oli muresti elule tärkanud ning ehitas tema kaunist nagu nooruse waimustusega. Manda waatas imestades tema otja, sest tema ei olnud sel filmapilgul mitte ükfi ilus, waid ta mehine, julge. Nii kaunis ei olnud ta teda weel enne näinud! Manda näos wärises kurblik, kaastundlik naeratus. Ühe filmapilgu oli ta weel kahewahel, siis rääkis ta sijemise kindlusega:

— Minu herra, ma ei wõi teid mitte õnnelikuks teha. Seda tunnen ma oma südames. Ma auustan teid ja teie tundmuft oma hingepõhjust, aga ma ei wõi mitte teie naiseks saada — meie oleme waenlased — ühe õnn on teie õnnetus ja mis ühel südame lõhkema paneb, see ajab teise röömul hõiskama. Ei, ei, mina olen Burrri tüdruk, kes oma isamaa eest kõik ohwerdab. Teie olete minu kõige suurem waenlane, kes kõrgemat eesmärki ei tunne, kui seda häwitada, mis mina kõrgeks

ja kalliks pean. Ei, ei, meie ei või ialgi ühendatud olla — meie tarwis ei ole ühifi õnne olemas ja ega saa teba ka ialgi leiduma. Urge pette ennast, mu herra, see tundmus, mida teie tänulik jüda ühe waeße Buuri tütarlapse wastu tunneb, läheb mööda ja siis on kõik jälle nagu enne, mil teie mind weel ei tunnub. Ma palun teid südamest, minu sõnu mitte pahaks panna. Teie ise olete mulle wõimatuks teinud, neid sõnu rääkimata jätta. Unustage see tuju — ka Buuri tüdruk ja teie saate näha, et teile sellest mingit õnnetust ei tule. Ka mina pean õhwril tooma, mis wähest sugugi wähem ei ole, aga seda õhwril wõlgneme meie oma mitmesugustele põhjusmõtetele.

Jälle liigutas ennast haige sees inglase haawatud uhtus, aga jälle wõitis armastus. Ta nägi ära, et ta tütarlapse selge ja mõistliku otjuse wastu õigusega midagi ei wõinud ütelda ja nõnda pibi ta sellega rahule jääma, mida muuta ei wõinud.

— Ma tänan teid, auuwäärt neiu, rääkis ta rõhutud healega. Ma ei taha teie sõnu pöörata, kui nende all ka kaetud mõte warjul näitaks olema. Nad on niisama õiged kui targad ja ma näen, et mulle muud nõuu üle ei jää, kui nende järele läia. See on raske, wähest weel arailtemata raskest, kui esimesel filmapilgul ära wõiks arvata. Aga mu rahwuse uhtus peab mulle selle juures appi tulema ja ma tahan näidata, et ka inglane niisugust õhwril jõuab kanda, millega Buuri neiu walmis on saanud. Olgu siis nii, meie lastume ilma lootuseta, kõik oma tundmuse oma põhjusmõtetele õhwerdades. Wõtke minu õiglasi tänu oma õhwrimeelse ligimejarmastuse eest ja olge selle peale julge, et üks teie isamaa waenlastest igal ajal auustuse ja kõrge lugupidamisega teie peale mõtleb.

Liigutuse piisarad hülgasiwad tema filmis, ka tütarlaps kuwatatas oma märgi põskesid.

Kui arailtemata kurb oli see kõik — aga see pidi siiski nõnda olema. Oh, mis wiletsust on ilm enesega ühes toonud! — kes näeb kõik neid piisarate jõgesid, mis ta kurbastute kahwatanud palgesid mööda alla on weertanud!

— Ühes asjas peame weel enestele selgust tegema, rääkis noormees wiimaks alandliku healega. Et ma ennast täitsa terve tunnen, siis ei ole mul enam teie abi ega ka warju waja. Mind rõhub see tundmus, et ma oma wõlga teie wastu milgi wiisil ära ei jõua tajuda. Mul pole muud midagi kui see elu, mida teie surma juust wälja kistujate, ilma et mulle seda õnne osaks saada oleksite lastnud, et ma teida teile wõin pühendada. Ütelge, mis pean ma tegema, et mitte igawesti teie wõlglaseks jääda.

— Minu wastu ei ole teil mingit wõlga ega kohust. Mis ma tegin, seda oleks ka iga teine Buuri tüdruk teinud. Meie kohus on hädalisi aidata ja rohkem ei ole ka mina teinud.

— Aga teie olete oma waenlasele head teinud! Iitles noormees täie rõhuga.

— Tehke head oma waenlastele! on meie usu jumalik meister ütelnud ja tema kõrge õpetus on meie ilma-elu ja tegewuse juhindõör.

Õhwril waatas imestusega noore tütarlapse näosse, millele ta usufindlus ja lapselik puhas meel hoopis ijaaralisk, kaunimat, kõrgemat ilu andsiwad.

Ta õhtas tajakesti. Oh, kui tal ka ainus kübemeene sellest lapse usaldusest ja hingepuhtusest oleks!

— Kas teie ei wõta seda wäikest mälestust minu poolt wastu — rääkis ta siis, oma sõrmest järwate kiwibega ehitatud kuldõrmust tõmmates ja Mandale patkudes walgemalt edasi. — See on ainus ehteasi, mis ma enese juures kannan. Ma palun teid, teida enesele pibada.

Sellega tahtis ta seda tütarlapse sõrme pista, aga see astus kohludes tagasi.

— Jätke seda, iitles ta paluwa healega. Niisugust kingitust ei wõi ma mitte wastu wõtta. Teie ei ole minule midagi wõlgu — minule mitte — —

Ta sõnad jäiwad häkiste kinni. Õhwril waatas ta otja. Mis, temale mitte? siis ometi kellelegi muule, mis tal raske oli wälja ütelda? kellese wõis tema midagi wõlgneda? Wõi oli kulla sõra ometi ta meeli wangistanud! Kui ta kõigi teiste maade naiste peale oma

nõiamõju awalbas, miks pidi ta siin siis nägemata hülgamma!

— Kelle wastu peab mul siis ilmas weel mingit kohut täita olema, kui teie seda oma wastu tarwiljeks ei pea? nõudis ta tungiwalt. Mina ise ei tunne küll ühtegi hinge terwes ilmas.

— Aga teie ise, herra leitenant.

— Mis teie sellega mõtlete? ma ei saa teist aru?

— Do, see saab teile koha selgeks. Teie olete ühe suure ilmariigi sõjamees, selle peale see ilmariik kui oma kuulsuse ja jõuu suurendaja peale waatab. Kui teie nüüd oma sõjamehe auu ja kuulsust terwesse ilma wälja tahate kanda, siis peate ise ka läbi ja läbi auumees olema.

— Ma loodan, et teie selle juures ei kahtle, rääkis inglane kiideldes wahela.

— Mitte sugugi. Wabandage, et ma enesele julgust olen wõtnud teile seda meelde tuletada. Aga teie ise olete seda ju nõudnud.

— Kuidas see, mis teie sõjamehe aumkohusest mulle kõnelete, minu kohustega kokku peab käima? Kas teie ei wõtaks waewaks, seda mulle laiemalt seletada?

— Teie olete, taewale tänu, terweks saanud, nagu ise ütlete ja ei taha minu majas enam warju wõtta, ehk see teile küll keelatud ei ole. Siamaani ei wõinud teie ise midagi teha, sest et haigus teie priiust kitsendas. Nüüd on need takistused langemud ja teie olete priimees, kes ise enese üle walitseb. Nüüd tõuseb küsimus, kas teil ka mehe wainufõrgust on, kes auu üle kõige peab?

Rahulik pealkuulaja oli ühe korraga üleskaranud, nagu oleks wälk teda trehwanud. Ta tundis werd oma soontes seisma jääma. Oli ta nende sõnade mõttest dieti jagu saanud?

— Teie nõuate, et ma ise ennast oma waenlaste kätte ära annan? hüüdis ta ja ta filmad keerlesiwad selle juures kohutawa leegiga.

— Mina ei nõua midagi, ehk teie mind küll wäga piinliku oleku siise wõite saata — teie mehe, teie auu-

kohus nõuab seda. Mina ei taha teile midagi ette kirjutada, ei taha teie priiust milgi wiisil kitsendada, kui sellest ka minu kohta rasked kahtlused ja süüid wälja kaswawad, aga siiski ootan ma, et mina oma wäikest waewa ihe auumehe kallal olen näinud. Ma usun kindlaste, et teil auu üle kõige kallis ja kõrge on. Andke andeks, kui see wahest waljult kõlab.

— Sumala pärast, see ei kõla mitte üffi waljult, waid on tõepoolest ka weel koguni hirmus. Mina peaksin oma priiusega mängima, nõuate teie, ja kas teie ka teate, mis soldat selle priiuse eest kõik teeb? Ta annab oma elu tema eest! Ja selle eluga tahate teie mängida! See on wõimata, täitsa wõimata, mis teie minult nõuate.

— Mina ei nõua midagi, ma olen seda juba ütelnud. Kui teie enese sees nii palju kombelist jõudu ei leia, siis olen mina wiimane, kes teid selleks sundima tuleb. Siis ei pea teie ka nõnda mõtlema, nagu teeks minule teie priiuse kaotamine rõõmu. Kui see minu fikutaja oleks, siis poleks ju midagi ilmas kergem olnud, kui teid julge hoiu alla saata. Weel ühtainust filmapilku ei ole ma nende mõtetega oma pead waewanud, ehk ma sellega küll oma waese isamaa wastu pattu olen teinud. Kui teie oma wäe selka tagasi pöörate, siis pean mina enesele seda süüdi ette heitma, et buuride waenlased minu läbi oma kootatud jõudu tagasi on saanud. Wahest oleks mul sellepärast ka õigust teid manitseda, et teie oma sõjariistu buuride wastu enam ei tarwita, kui teie ka oma laagrisse tagasi lähete, aga parem jätame kõik see puutumata. Teie teete ju omestigi nii, kuidas teie ise heaks arwate. Teie olete prii ja teie ainus juhlija olgu teie soldati auu ja mehe kohus.

Sügawat häbi tundes seisis noor inglane Buuri tüdrukuga nagu oma kohtumõistja ees, kes praegu oma hukkamõistwa otjuse on kuulutanud. Ta tahtis oma wabandamiseks midagi ütelda, kui Manda häkiste ära ehmatades üles waatas ja üht ratsameest filmas.

— Minge ruttu minema, põgenege, ehk peitke ennast ära, hüüdis ta hirmul olles. Sealt tullakse juba, ja kui teid siit leitakse, siis ei wõi ma millegi eest seista.

Inglise ohwitser ei olnud ka vähem kohunud. Siiski tuli talle see parajal ajal, sest nõnda wiisi ei olnud tal enam waja ennast kaitsema hakata, mille juures ta juba ette ära nägi, et ta sellega oma auu tõstmiseks midagi ei wõinud forda saata. Niiud oliwad tähtsamad asjad kaalu peal, kui kiidetud „sõjamehe auu,“ millest nõnda tibeal ajal enam ei kõnelda. Priius, wahest ka elu — selle wastu ei saa inglase juures ei naise armega mehe auu.

Kes inglasi ainult kirjeldustest tunneb, see ei oleks ialgi wõinud mõelda, et see arglik põgeneja, kes enesele iga põesa taga warju otsis, julgetskiidetud inglane wõis olla.

XI.

Kartusest wärisewa südamega waatas Manda kord põgenewa inglase, kord jälle ratsaniku poole. Esmine ostas ennast puude ja põesaste taha warjule hoida ja ratsanikuga üht sihti pidada, nõnda et see juba majade ja puude pärast, mis otse sihis nende wahel seisiwad, teda näha ei wõinud. See ettewaatus tegi majatütre rahulisemaks. Veel enam kadus ta kartus, kui ta ratsanikus oma sõbranna ära tundis. Ta ruttas talle wasta — see oli Nora.

— Mis toob minu kalli sõbranna süa tagasi? hüüdis ta temale juba eemalt wasta. Ma kartsin juba, et ma sind olin pahandanud, sa tead ju, wiimajal korral, kui ma sinu nõuu järele mitte ei wõinud teha. Aga niiud tahan ma sinuga minna, kas wõi ilma otša, sest ma ei kahkle mitte, et sinu ettewõtmisega taewa õnnistus käib.

Nora ei jõudnud oma sõbranna sõnade rikkuse üle küllalt imestada, sest muidu oli see ifka jutukeshw ja tagasihoidlik olnud.

— Ma rõõmustan wäga, et sa ennast sel wiisil oled muutnud, ütles ta. Mis ime peaks seda küll forda saanud olema! Ma usustin juba, et minu Manda kõi-

gest tagasi tahab hoida, mis meid meeste kõrwal oma wabaduse ja isamaa eest wõitlema paneb.

— Ei, Nora, ka minu mõte on ifka see olnud, et meie oma priiuse eest wõitlejaid igatwiisi peame aitama, kuid enne ei olnud mul see wõimalik. Niiud olen ma jälle oma aja üle peremees ja wõin ja tahan isamaa teenistusesse astuda. Ütle, kuidas seda peale tuleb hakata — ma tahan kõik teha.

— See on hea, minu armas Manda, nõnda tunnen ma sind jälle. Aga mis on sind enne tagasi hoidnud, sellest pole sa mulle veel sõnasefti kõnelemud. Pi-hile, pi-hile! Minu tuwike. Kas wõin loota, et sinu aiamaajases juba istuda ja juttu westa wõib, ehk ei ole seal ifka veel kõik korras? He, kas sa näed, minu titake läheb näost punaseks — see tähendab midagi! ja, jah, ära aja wastu.

— Ei midagi, aiamaaja ei ole küll kõige paremas korras, aga kui see sinu soow on, siis astume sisse. Siiski filmapilguts wabandust, sinu hobune tahab natuke puhata ja süüa. Ma tulen kohe jälle tagasi!

Nora waatas weidike aega äraruttajale järele, siis astus ta oma wanasse tuttawasse aiamaajasesse, keset kaunit wiljapuu aeda. Misjugused mälestused ei elanud jelles wäikeses ruumikeses! Oma lapsepõlwes oli ta siin tunnikesi ära elanud, mis talle weel terwele eluteele järele walgendasiwad. Kui sagedaste oli ta kaugel wõerfil wiibides selle majakese ja oma mänguseltfilaste peale tagasi mõtelnud, kellede selfis ta nõmmel roosifid otsides ja kirjusid liblikaid tagaajades ennast wäsimuks jooksunud. Oi, mäherdune hullamine ja kargamine oli see olnud, nii rõõmus, lustilik ja kaunis, nagu ta seda terwes ilmas enam ei leidnud. Mis oli tema mänguseltfilastest, Manda kolmest lõbusast memast, selle aja sees saanud, mil tema ära oli ja neist midagi enam ei kuulnud? Sel korral oliwad need teda oma wäikeses nõmmeprintsesfiks hüüdnud ning tema oli nende haruldast amuistamist hõõgawate palgetega wastu wõtnud ning oma „nõmmeriigis“ kuningliku auu ja heldusega walitsenud.

Ta lastis oma filmad üle nõmme kää, nagu ot-
siks ta oma mõtetele nähtavaid kujusid. Ja seal jäi ta
pilk nagu unenäos ühe koha peale seisma. Seal liikus
midagi, nagu hakkaks minewik elama. Kellel oli siis
muudu aega liblikute järele jooksta, sest tema rutulistest
liikumistest ei võinud muud arvata! Aga ta jooksis
ikka ühes fihis edasi. Ja pealegi kandis ta punast kuube,
nagu waataja teraw film ta üliheledast walgusest hooli-
mata weel näha wõis.

— Taewas tule appi, see on ju üks Englise sol-
dat, kes seal üle nõmme lajeb, just kui oleks tal riige-
ment buurisid kannul? hiiudis ta inestades.

Sel filmapilgul astus Manda sisse. Wähe koh-
metades jäi ta ukse kõrwale seisma, kui ta oma sõbrannat
suures ärituses alnest wälja nägi wahtiwat.

— Manda, tule siia, ütles Nora ärewusega. Kas
ja näed seal seda inglasi? Mis jookseb ta seal ja kes
peaks ta olema? Kas sa ei näe?

— Jah, ma näen ka.

— Kas sa temast muudu midagi ei tea.

Nora waatas läbitungiwat pilgul oma sõbranna
otsa. See lõi oma filmad maha. Ka Nora waatas
põrandale ning nägi seal midagi hiilgama. Nuttu
kiiurutas ta maha ja wõttis ühe hõbedase sigaritoosi
üles. Selle peal seisis ühel pool wapp ja teisel pool
kunstlikult sisjelõigatud tähed R. S. W.

— Kas see sinu oma on? küsis Nora.

— Ei ole, wastas Manda.

— Kelle oma on ta siis?

— Wististe on ta kogemata siia jäänud.

— Kogemata siia jäänud! forbas Nora. Kes
wõis ta siia jätta?

Enne kui küsitaw midagi sai wastata, tähendas
Nora ühe ijeäralise käelligutamisega nõmme poole.

— Kas tema seda sigaritoosi siia ei ole jätnud?
küsis ta siis. Näägi, tüdruk! Mispärast põles tal
siis maa nõnda jalgade all? Kellel puhbas südametu-
nistus on, ei pruugi mitte nii kaelamurdwalt jooksta.
Kas sa ei mõtle ka nõndajama?

— Aga ma palun sind — —

— Minult tõtt kõneleda, rääkis Nora wähele ja
ähwardas selle juures naljaka tõsidusega. Siin toas
on keegi elutsenud, sest ajeigi näib weel jõe olema. Ja
jah, ära jalga midagi, kõik tunnistab wastu waidlemata,
et see ruum üirikese aja eest weel kellegile jõe asupaik
on olnud. Ütle nüüd, kui palju ma tõesti kõrwale olen
läinud?

Manda ei teadnud filmapilk, mis ta pidi ütleva.

— Kas sina ei tunne seda monogrammi ehk
wappi? küsis ta wastuse asemel. Sest nimi Wood näis
ju kind huwitama.

— Mis sa ütlesid, Wood? kas see W. siin Wood
tähenab ja R. Kuno?

Ta oli suures ärewuses Manda juurde rutanud
ja tema käest kinni wõtnud.

— Näägi, inimeseloom, mis tead sa Kuno Woo-
dist? hiiudis ta lõendawate palgedega. Kas tema wa-
hest siin oli ja kas tema see on, kes praegu üle nõmme
põgeneb? Helde taewas, kui see wõimalik oleks!

— Seeford on see wõimalik, armas Nora, rää-
kis Manda südamelikult. Tema enese kartus oli ühekor-
raga kadunud, sest et ta oma sõbrannat niisuguses ole-
kus nägi, mis talle muret tegi. Sõbranna trööstimine
kergitas ühtlasi ka tema enese südant ning oma saladust
ei tahtnud ta kauem üffi oma teada pidada.

— Armas sõbranna, ma usaldan sind ja tahan
sulle kõik oma südame tagast ära ütelda, ütles ta ela-
wusega. Sa pead mu terwet saladust kuulma, ning siis
wõid sa mu üle kohut mõista. Oh, kui hea, et ma enesel
ühe truu hinge tean olema, kellele kõik ära wõin ütelda.

— Piha halastaja taewas, ja see oli tõesti siis
Wood, leitenant Kuno Wood?

— Jah, tema nimi oli Wood, niipalju kui mina
tema oma juust kuulda sain, aga ta eesnimi on mulle
tundmata. Ma olen ta raskest haawatult nõmme pealt
leidnud, majasse toonud ja rawitsenud, kuni ta jälle oma
teed wõis minna. Ja täna on ta kui terve inimene
jälle läinud, just sel filmapilgul, kus sina nähtawale

tulid. See oli mu terve saladus, jellepärast ei võinud ma sinu kutse peale kobust ära minna. Wahest on see raske süüdi isamaa piha kohuse vastu, aga kui ma teda tema wiletuses nägin, siis ei suutnud ma teda ligemise abist ilma jätta. Ta oli ikka kare ja külm, jampsis ühtelugu metslistest buuridest, kellede kätte ta wangi arwas langenud olema, aga pärastpoole läks ta lahtemaks, oli siis sõnatas ja kannatlik nagu hea laps ja pakkus wiimaks, wahest tänuilise meelest, oma — — —

— Ta kogeldas häliste ja waitis siis. Mis ta praegu ütelda tahtis, ei olnud wõeraste kõrwade jaoks. Tema sõbranna oli aga nii sügawas mõttes, et ta seda kõnekattemist ega ka näost punajeksminemist ei märganud. Ta jüda walutas nagu tabaks ta lõhkeba. Kuidas wõis see mees, keda tema siitamaale kõigi meeste seas kõige kaunimaks pidanud, nüüd kui argpiiks tema eest põgeneda! Ta nägi praegugi veel Zouberti isalikka filmi kahetsedes enese peal puhkawat ja tema sõnad kõlasid praegu weel ta kõrwades: teie palute ühe kõlwatu eest! Ja tõepoolest, see, kes praegu üle murme põgenes, oli kõlwatu.

— Kas ta kaua juba sinu juures oli? küsis ta kaugele murmele põgeneja järele waadates.

— Kui sa esimest korda siin olid, sa mäletad wahest weel, kui sõjamoona ostja ühest ärapäogenenud Woodist kõneles?

— Sa siis oli tema juba siin?

— Jah, tema pärast ei võinud ma kobust lahutada. Ma arwasin juba sel korral, et sina wahest temaga tutaw wõiks olla, sest Woodi niimi tegi sind wäga rahutumaks. Peale selle läksid sa warsti ära, ilma et mul mahti oleks olnud, sinuga üffi kõneleba. Nõnda jäi meie saladus igal ühel ise oma teada. Nüüd tead sa kõik, mis minu südame taga warjul seisib.

— Kas ta jellest ajast kuni tänase päewani ikka sinu rawitseb on olnud, ilma et ta kusile mujale oleks saanud? uuris Nora juure elawusega.

— Jah muidugi, jellest saadik, kui ma ta oma katuse alla tõin, kuni jelle filmapilguni, mil sina nähtawale tulid, on ta wahestpidamata siin olnud.

— Do, siis ei ole ta mitte Kuno Wood, ei, ei, siis on ta keegi teine! hüüdis Nora ja ta filmad sõrasiwad rõõmu pärast. Mäherdune õnn, et ma sinu juurde tulin. Tule, mu südame Mandate, laje ennast mu rinnale litjuda, sest sinu läbi on kõige hirmsam piin mu südamest wõetud. Taewas olgu jelle armu eest igawesti kiidetud!

Nüüd oli kord Manda käes imestada. See mees, keda tema terweks rawitjenud, ei olnud mitte see, keda Nora tundis. Aga mispärast tegi see teda nii üllõnnelikuks? Mispärast?

Ta ei suutnud enesele jelle küsimise peale ühtegi seletust anda, millega ta rahule oleks võinud jääda. Tema peawaewamine oli siin hoopis asjata. Ta sõbranna märkas, mis mõttest Mandat waewasiwad ning tuli talle ilma kutsumata appi.

— Waata, mu kallite, ütles ta, see mees, keda sa niikaua ligimese armastusest oled aidanud, on üks äratarnud sõjawang. Ta on enesele priiust palunud ja oma auusõna pandiks pannes ka saanud. Siis on ta oma priiust aga ärapäogenemiseks tarwitunud ning seega oma auusõna murdnud.

Manda waatas ehmatades rääkija otsa.

— Kas see aga ka tõsi on? küsis ta etteheitwa healega.

— Wiimse täheni, wastas Nora liihidelt.

Siis largas ta aga üles, nagu oleks ta midagi ütelnud, mis mitte õige ei olnud. Sest häliste käis ta peast see mõte läbi, et ta sõbranna wahest tema sõnade läbi haawatud wõiks olla. Ta waatas terawamalt tema filmi — sealt ei võinud ta oma waigistuseks ometi muud lugeda, kui et see, mis ta kuulnud, sügawat imestust temas oli äratanud.

Naturkene aega seisiwad mõlemad tütarlapsed sõnalausumata teine teise vastu, siis lõpetas Nora waitimist.

— Minu sõnad on sulle haiget teinud, armas Manda, ütles ta osawõtklikult. Sina tunned seda meest

muidugi paremine kui mina ja sellepärast võis ka see efektus olla, mis mina ütlesin. Kas ta oma elust midagi lähemalt ei ole jutustanud?

— Mitte kõige vähemakti, meie ei ole üleüldse palju kõnelenud, veel vähem tema minevikul üle. Kui ta ka sõnamuraja waene põgeneja oli, siis on ta oma teo eest ka raskesti kannatanud ja ta süüid võiks seega lepitatud olla.

— Mis on tema saatus nüüd?

— Selle üle ei ole mul midagi ütelda. Tema tunnistas enese täitsa terve olevat ja läks. Ma ei ole teda selle juures takistanud.

— Noh, siis katseb ta muidugi Inglise laagrisse tagasi saada ja kui see tal korda läheb, siis on meil jälle üks waenlane rohkem.

— Ma tunnen küll, et see etteheide õigusega minusse puutub. Minu läbi on waenlased enestele ühe kadunud sõjamehe tagasi saanud. Sebasama olen ma iseenelele mitu korda ette heitnud, aga ometi ei võinud ma teistki teha. Teda kohtude kätte anda — seda ei suutnud ma mitte. Wahest oleks see asjade praegusest seisukorrast õige olnud, kuid mitte inimlik.

— Jah, minu armas, sinu seeft kõneleb kaastundlik, abivalmis naiselüda. Meie tütarlapsed leiame seda nõndawiisi korras, kuid ilmas on palju asju olemas, mis meie õrnalttundwa südamel tujudega mitte koftu ei sünni.

— Ma olen temale ka meelde tuletanud, mis tema mehesõna, auukohus ja soldati auu temalt nõuawad, ütles Manda oma wabanduseks. Tema ei pidada buuride wastu enam oma sõjariistu tarwitama. Ta näis selle üle südamest pahane olevat, aga wastu ei rääkinud ta mitte.

— Siis oled sa ju oma kohuse täitnud ja kaugeemale ei lubanud su õrn süda oma nõudmistega minna. Sa oled tubli tüdruk ja peaksid teistele eeskujuks olema. Loodame, et tal korda läheb Inglise laagrisse jõuda, sest kui ta ennast uuesti kinni püüda lasseb ning selle juures kui põgenenud walewanduja Wood ära tuntakse, siis on

meil kahju tema noore elu pärast. Sa, Manda, sõjaseadused on waljud, wäga, wäga waljud. Selle wastu ei wõi meie midagi teha.

Sa siis kõnelesiwad mõlemad sõbrannad veel kaua ja salaja asjade üle, milledest kellegi kutsumata kõrw midagi kuulda ei tohtinud.

Weel selsamal õhtul oli Manda oma wanaema käest lüba saanud Nora selfis haigepõetajana sõjaplatfile minna. Nattu pandis ta kõik korda, et niihästi majas kui ka reisil midagi ei puuduks, ja enne kui päikese walgus kustunud oli, lahkusiwad mõlemad noored tütarlapsed wanaema õnnistustel üffitust nõnme talust.

XII.

Buuride laagris walitses elaw liikumine. Waenlase plaanide üle ei wõinud enam kahewahel olla, sest kui buuride wäejuhatus ka nende üle lähemaid sõnumid ei oleks saanud, siis oleks nende mõtteta tegewus iseeneest juba kahtlust äwatanud, mille juures sugugi raske ei olnud wälja arwata, mis mõte selle taga warjul seisis. Need õffised rööwkäigud ei wõinud ise lõpuotstarbe olla, waid need pidiwad tolmul ules ajama, et kaugeemale midagi näha ei oleks. Selle jõõdaga aga ei lastnud rebane ennast veel püüda! Buurid tundsiwad oma waenlaste olekut liig hästi ning ei leidnud niisuguste tembutuste seeft mõistuse raasjusefti. Rõõbe toidu ja joogiwee puudus sundis küll kõike muud tegema, kui õffiti ümberhulkuma. Nad pidiwad kõik oma mõtled ja mõistuse eneste peastmise peale tarwitama, sest abitooja Buller oli kõige oma wäega Tugela jõõ taõa tagasi löõdud ning ümberpiiratud nägiwad, et neil sealt poolt palju loota ei olnud. Sellepärast pidiwad nad kõik abinõud oma peastmiseks ära katsuma, sest selle külses rippus nende priius, nende elu. Seda mõistiwad ka buurid wäga hästi ja sellepärast walmistati mõlemalt poolt elu ja surma peale.

Shtu oli juba kätte jõudnud. Päike wajus kui hõõgaw tulekuul mägede taha ning walas hommitupoolt ülestõuswate piksepilwede peale kõige hiilgawamaid wärwisiid, helepunaseft kullatarwani, mille wastuläitesti maapind ärafeletamata paistust sai.

Lühiteje aja eest oli terve rong härjawantrid sõjamoona laagrise jõudnud. Sellega ühes oli ka trobitond Buuri naisterahwaid laagrise haawatuud talitama tulnud. Ugal ühel oli oma korwi täis, omaste suu järele kõige suurema hoolega keedetud ja küpjetatud kilakosti ühes, sest kawa küllalt pidiwad sõjamehed kehwa laagri toiduga leppima ning naised otstiwad oma auu selles, et nende tulek tunda pidi olema.

Juba jooksiwad mõnedki suud wõi nende maiustoitude järele wett, aga maista ei saanud nad ometi, sest wahajal oli käst tulnud, endid marsimise wastu walmis panna. Suure rutuga jagati siis kallid suutäied möödaminejate wahel ära, ja harwa leidis jagaja seda, kelle jaoks ta kõit walmistanud ja kellele ta iseäralist rõõmu tahtnud teha.

Paks pimedus kattis metsa ja mäge ja ometegi ei olnud ligi ega kaugele ükski öörahu peale wõinud mõelda. Ööfime wihm, mis juba nädalate kaupa mägedes maha woolas, kuulutas ka täna oma tulekut wälgu ja müristamisega. Hiigla leekides sähwatafiwad wälguid wõpimebuses ja walgustasiwad edasikihutajatele ratsanihkudele mõneks filmapilguks kardetawat mäeteed.

Ühe wäiteje salga buuride ees ratsutas üks orna kehaga noormees, kelle laia kübarat kompanii juhataja märk ehitas. Ta oli teistest kaugele läinud ja kalbus ikka weel kaugeemale teise külge ning hüüdis oma mehi pea poisiteje healega enese järele.

— Meie eraldame endid teistest liig kaugele ära, ütles üks wanem buur oma naabrile. Kas meie sel wiisil endid teistest täitsa ei lahuta ning ise lõhu ei jookse?

— Mina arwan ka sedasama, wastas teine. Aga meie juhataja peab teadma, kui kaugele ta wõib minna.

Kindral ise on teda meie juhiks pannud ja sõnakuulmiski nõudnud. Siis peab ta wististe oma ametis iseäranis tubli olema.

— Ja, aga kes on ta siis? Mina ei ole teda ialgi enne näinud ega ka midagi temast kuulnud.

— Ka mina ei tea muud midagi, kui et teda nooreks Boriseks nimetatakse. Ta on küll weel noor, juhatajaks liig noor, aga ta näib julge ja hea peaga olema. Mul on see julge tundmine, et ta meid mitte häbi fisse ei wi.

Silmapilkne wälgu walgu näitas, et nad õige kardetawal seisukohal oliwad. Omastest kaugele, seisiwad nad peaaegu waenlaste wahel nagu tinni kiilutud. Wististe oliwad waenlased neid näinud, muud kui liiga lühiteje wälgu walgu ei annud mahti nende peale sihtida.

— Mis see hulljulge poisite meiega peale tahab hakata? hüüdis jälle üks tema kaaslastest. Mina ei leia niisuguseft tüüft mingit mõistust, ega pole mul ka lusti ennast ilma häbata maha tappa lasta. Kas meie parem jalamaid ümber ei pööra, enne kui see hilja on? Wististe on meid nähtud ja siis oleksiwad nad kõit wäljatitud jahupead, kui nad meid mitte fisse ei oskaks piirata ja —

Jälle helkis wälk ning tema walgu näitas, et nende wäite jeltsfond ühe wäiteje kuristiku lähedal, mis kõrgete mägede wahelt Klipi orgu alla ulatab, ühelt poolt Inglise sõjawäest, teisest küljest järjust mäeseinast fisse piiratud oliwad. Ses seisis Cäsari tinf, mille pealt waenlase suurühtid alla waatafiwad, et hädakorral palumata pealetungijaid werise peaga tagasi löüa.

Mõnegi buuri süda, kes selles wäitejes jeltsfondis oma kardetawat olekut terawaste tähele pani, peffis nagu haamriga. Kuidas pidi siit weel eluga peasema? Ja mis tarwis oliwad nad siia hiirelõksu tulnud?

— Mäge mööda üles! hüüdis nende juhataja julge heal. Meie peame nende suurühtide peremeheks saama, sest need ähwardawad meie wäe liikumist. Meie peame ruttama, kui oma plaani korra saata tahame. Wististe on waenlased meie nõuust aru saanud ja lühiteje aja

pärast võivad nad meile juba palju suurema väe vastu saata. Edasi, wennad, kes teist buur on!

Ja siis kihutas ta üle kiwide ja kändude mööda mäekülge üles poole. Kellelgi polnud enam aega muud nõuu pidama hakata, sest wälguwalgulsel wõis kuristikust waenlaste odade läikimist selgesti näha, nii et ka see wiimane waewaline peafemisetee tinni seisis. —

Kaela murdwa kiirusega kihutatiwad kõik oma julge juhataja järele. Siin ja seal komistas nii mõnigi hobune nägemata takistuse üle, aga see ei ehmatanud kedagi tagasi. Nende juhataja pidi siin väga hästi tut-taw olema, sest ta oskas imestamise-wäärt osawusega kõigist ärawõitmata takistustest mööda saada, nagu oleks tal kassi filmad, kes ka öö pimeduses teed leiawad.

Wististe oliwad waenlased nad filmist kaotanud, ehk ei olnud kellegil lusti nii kardetawat ja waenalist teed mööda neile järele tulla, sest pea ei kuulnud ega näinud nad enam midagi muud eneste ümber, kui hobuste lõõtsutamist, jooksmise müdinat ja wäikest wõsastikku.

Wiimane järl oli siiski hädalijem, kui et hobuste seljas üles oleks wõinud saada. Seal pidiwad nad oma wäsinud loomad maha puhkama jätma ja jalgfi üles ronima, et waenlase battareid ära wõtta.

Lühikeste aga kibeda wõitlemise järele oli neil ka tõesti korda läinud juurtükid oma woli alla saada. Niisugust pealetungimist ei olnud waenlane ootanud, sest et see täitsa wõimatu näitas olema. Cäsari tinki seisis ju täitsa Inglise laagris, ning tema kõrgus ja järskus tegiwad teda iga pealetungimise vastu julgeks. Sellepärast oli wägi enamat suuremal arwul teede peale kogunud, mida mööda ligi wõis peajeda, et siit tarwilisel korral vastu panna.

Mõne filmatilgu puhkasiwad wõitjad, et uut plaani teha. Et nad siin mitte palju waenlast ei leidnud, ei ütelnud weel mitte, et wõitlemine seega juba lõpetatud on. Sellepärast oliwad nad just nii kardetawa tee walinud, et waenlastele ilma ootamata selja taha saada. Nüüd aga ei wõinud neile kaua enam teadmataks jääda, mis sündinud, selle eest kandsiwad juba need, kes weel

põgenema peasenud, julgesti hoolt. Rähemal filmapilgul wõis juba uus wõitlemine algada, mis seda palawam pidi saama.

Noor juhataja kuulatas. See ei olnud mitte maru mühin mägedes, ega ka mitte pikse mürin — see oli sõjariistade lölin, püüside paukumine, hädahüübed, — ühe sõnaga, tõsine sõjakära, mis nüüd nii selgesti kõrwu tungis. Wististe oliwad buurid teisest küljest Cäsari tingu peale tungides waenlasega kokku puutunud ning sõdisiwad nüüd öö pimeduses.

Wihm oli mööda läinud ning wälguöömine suure-wiisiliseks helenduseks ümber muutnud, nagu seda üffi lõuna päikese all näha saab. See andis tarwilist walgust, et sõjawäljast ja waenlaste hulgast enesele pilti saada.

— Meie peame waenlasele selja tagast peale tungima ja tema salgab lõhkuma. Ta on meie tarwis liig arwurikas, et teisel wiisil walmis saada. Aga walgust, taewa walgus on sihtimiseks liig lühike. Siin peab üks elektrilamp walguseheitjaga olemas olema. Nuttu otsima!

Neid sõnu oli noor juhataja oma murtud poisi healega kõnelenud. See mõte oli hea — waenlaste peale waja walgust heita, et buurid lasta näenad!

Suurtükkide juures pidi niisugune laterna olema, aga kes wõis teda nii pea leida!

Lühike aega tegiwad wõitjad suurtükkide kallal kõike oma jõudu kokku wõttes tööd, siis langes üks tugew walguse juga olla Klipi orgu, kus Inglise wäesjalgab endib teetonna tarwis walmis seadsiwad. Ühe ainsa pilguga oli nende terve plaan awalikuks saanud. Nii kaugele kui walgus ulatas ja film seletas, oli kõik liikumas. See põgenemisekatse pidi korda minema, sest enne kui päikese walgus uuesti sõjajälgesid paistma tuli, oliwad neil juba, kui mõnd ootamata asja wahela ei tulnud, kõik hädad selja taga. Nii mõtleiwad nad. Aga juba oligi midagi ootamatat wahela tulnud. Mis tarwis pidi walgus inglaste peale langema? Oli jellel midagi tähendust?

Häliste läks lahinguplats walgeks, nagu paistaks päike öö pimeduse sekk. Cfimejel filmapilgul pimestas

ta kõiki. Ühed nutsiwad, teised tänasiwad taewast. Esite largas ta sinna ja tänna, nagu otsiks ta midagi, siis jäi ta inglaste salga peal seisatama. Seal kajas lastmine rõhkem kui saajast piisist läbi õõ ning inglaste ridades langesiwad paljud. Nende komandosõnad oliwad selgesti kuulda, sest siin oli tarwis wastu astuda. Piisid tõusiwad üles, seal oli häliste kõit jälle pime, enne kui keegi sihtida oleks saanud, ning ilma, et nad kedagi oleksiwad treshwanud, wilistasiwad kuulid läbi õhu.

Seesama lugu kordas ennast ifka uuesti ning ajas waenlastele niijugust hirmu sisse, et nad oma palju suuremasti hulgast hoolimata korrapidamise kaotasiwad ja põgenema paniwad.

Kuna väike buuride jalk ühel pool nii wapraste wõitis, ei olnud waenlajel ka teisel pool häid päewi. Cäsari mäest langes häliste jälle hele walgus wälja rändajate parwede peale, siis kajas hirmus mürin selle kannul ja waenlaste peale sihitud suurülki kuulid riisusiwad tugewad waod solbati ridade jekka.

See oli niijama ootamata kui hirmus. Keegi ei jaksanud esimesel filmapilgul ära arvata, mis sündinud oli. Kus nad oma mehed, oma suurülkiwad teadsiwad olema, sealt langesiwad niilud surmawad kuulid ja lõhkewad pommid olla! Esimene ehmatatus oli nii suur, et ka siin kõit kord kadus. Keegi ei kuulnud enam komandosõnu; igitse tahtis oma elu peasta ja põgenes nii ruttu kui wõimalik tagasi, et oma prii wangimajas Ladysmithis edasi nälgida.

Ükski ülewäl Cäsari mäel, kus Inglise wäesjalgad aset oliwad wõtnud, ei läinud see mitte nõnda kergelt. Üks väike salgake ühe sirge kaswuga ohwitseri ümber ei tahtnud ennast ifka weel alla anda. See oli aga asjata katse siin ennast weel kaitseada. Seda oliwad teised ära näinud ning oma sõjariistad käest ära annud, muud kui nende juhataja ei teinud seda mitte. Mitu korda oliwad buurid juba tema sõjariistu nõudnud, aga sõnalaujumata wehkles ta edasi, nagu otsiks ta enesele meelega surma.

Meie julge wõitja oli otse selle mehe wastu jattunud. Ta tundis seda buuride ohwitseri, kes julgelt waenlajelt allabeitmisest nõudis. Wastuse asemel wälkus waenlase mõel ning wastane langes tema ette oma were sisse maha.

Ja hirmus filmapill ajas noore buuri were keema ning esimest korda keerutas tema mõeka oma nõrgas käes ning lastis teda waenlase peale maha langeada — seal helendas wälk, päewa selgufega, ta nägi oma wastast wankuma — ja langema.

— Nõra! kõlas langeja kofkultitunud huultelt. Siis jäi kõit wait ja pimedus walitses jälle nagu enne.

Kange ehmatatus oli noore buuri nagu sinni naelutunud, nii et ta esimesel filmapilgul sammugi paigast ei saanud. Ta tundis weel ühtainust tungi — sellest hirmust paigast nii kaugele olla kui iganes wõimalik. Aga mööda pööris elu tema tardunud liikmete sisse jälle tagasi ja ta wõis liikuda — põgeneda. Aga kuhu? Selle järele ta ei küsinud.

Kui kaua ta põgenenud, seda ei teadnud ta enam. Ta nägi uuesti warjusid enese ümber liikuma, ta jõud nõrkse ja jalad ei kannud enam. Kui ta wäsinult külma maa peale maha langes, oli kõit ta tundmine ja mõtlemine kadunud —

Kui hommiku koibuwalgus kumama hakkas, oliwad kõit maad ja raad, kõit orud ja mäed buuridega täidetud, kuna waenlajest üksi surnud ja haawatud ning wanglängenud näha oliwad. Põgenemise katse oli täitsa nurja läinud ning buurid pühitseiwad wõidupüha, nagu teist jarnast nii väikese kahjuga enne ei ole olnud. Waimustusega kõnelbi ifka jälle neibjamu asju, mida kõit juba teadsiwad, aga siiski uuesti jälle kuulda tahtsiwad. Kõit kiitsiwad Cäsari kingu wõitjate noore juhataja osawust ja julgust, mille läbi waenlased oma wangieluse tagasi oliwad heidetud.

Aga kus oli see noor wõitja?

Keegi ei olnud teda näinud, ega teadnud temast midagi.

Kardeti ja kurdeti, et ta langenud oli ning oma noore elu nii vara ohwerdanud, aga nende wägede buuride seast, kes langenud ehk haawatud, ei olnud teda leida. Ülemad ja alamad kahtlesiwad tema kadumist ning tegiwad kõik tema otsimiseks, mis iganes võimalik, kuid kõik oli ja jäi asjatuks.

Haigete keskele oli ka palju waenlasi rawitsejatele wõetud ning kõik leidsiwad ühetasa heldete awitamist. Waeseid haawatuid nähes waitis wiha ja waen ning halastajad haigetalitajad põetasiwad neid niisamasuguse hoolega, nagu oleksiwad nad omaksed olnud.

XIII.

Dõ oli mööda ning päew näitas kõiki neid kolebusti, mis niisuguse lahingu järgil käib, oma täies juuruses. Haawatud lamefivad surmufehade ja üffitute kehaliikide seas ja all ning palusiwad möödaminejatelt abi ja halastust. Punase-risti selts oli oma kurwa tööga alustust teinud ning õnnetusepaiga lähedale oma telgid üles seadnud. Sinna läksiwad nüüd lõpmata rongid kandraami kandjaid. Arstid ja nende abilised, halastajad õed ja haigepõetajad ruttasiwad ühest paigast teise, ilma et nad kõiki neid walusid oleksiwad waigistada suutnud, mis lahing walmistanud. Palju haawatuteft wootasiwad oma filmad lõpmata walus igawesele unele ja need ei olnud mitte kõige kahtsemise-wääriljemad. Palju wiletsam oli lugu nembega, kes raskete haawade läbi nõnda suurt wiga saanud, et neid enam parandada ei wõinud, kes siiski aga elama pidiwad. Neile oli elu wandeks. Kõige paremates eluaastates, täis nooruse jõudu ja elulusti, lahingu läbi jäädawalt jandiks ja wigaseks tehtud, oh, misjuguft teist wiletsust wõib selle kõrwa panna! Selle juurust mõistab üffi see, keda see hirmus saatus trehwas.

Sellest siis ka tuli, et nüüd noori mehi, kes lihtese aja eest weel julgelt ja nalja heites waenlase wastu wälja läksiwad, walju healega nutmas wõis kuulda, kui

arst neile kuulutas, et nende haawad mitte surmawad ei ole. Mis wäärtus oli elul nende kohta? See on kui elaw surmu, mida hauda ei wõi kanda. — Oh kui need isandad, kes sõda teewad, üheainsa filmapilgugi oma pehmel kiigetoolil selle peale mõtleksiwad, kui palju wiletsust nad oma kaasimeestele on walmistanud, siis peaksiwad nad kangeks kohuma, hiiudis üks haawatute seast.

Ka lahinguwäljal walitfes elaw tegewus. Soldatid, kes nüüd surnutematumist pidiwad toimetama, olidwad oma töö ära jaotanud. Ühed oftsiwad surnud üles, teised kandsiwad nad kofku, kolmandad kaewasiwad hauda ja neljandad matfiwad maha, mis aga neile kätte toodi. Terwe rida üleswisatud mullawallisid näitas, mähedusti ohwrid maade ahnus nõudnud. Siin oli suur osa nendest noortest meestest oma maapealist elukäiki lõpetanud, kes auu ja kuulsust tuliwad otfima ning nüüd ilma sugulaste ja sõprade filmaweeta kaugele wõeramaa mulla sisse paigutati. Wäe waimulik täitis oma kurba kohust, palweid ja õnnistuseõnnu lugebes, ning matjatele märki andes, et need oma tööd wõiwad algada.

Kandjad paniwad oma raamid maha ja teatasiwad, et nende töö lõpule on jõudnud, aga weel oli lahtiseid haudasi saati ootamas. Neg-ajalt käisiwad kandjad haigete ja haawatute keskel waatamas, kelle filmad kinni wajuwad ja keda jälle ära tuleb wiia. Need waesed aimasiwad küll, mis peale nende seltsimehed ootasiwad, et aga lord oma tööga walmis jaaba. Mitte neid wähesid waluga täidetud tunnikesi, mida wilets elu neile weel kinkis, ei soowitud neile! Õjegi wäe waimulik näitas, et temale ootamine igawaks läks.

Sõjalatfaretid lähedale oli terwe laager haigete jaoks sisse seatud. Seal leidsiwad kergelt, aga ka wäga raskelt haawatud efiotsja aset. Õfimesed pidiwad ootama, kuni need, kel rohkem abi tarwis oli, abi kätte olwad saanud, kuna wiimased abita maas lamefivad, sest et nende juures kõik arsti waew asjata arwati olemas. Nende peale ootasiwad lahtised lauad ja matjad seltsimehed.

Krusaamata kombel oli nende kessel ka üks noor buur. Keegi ei teadnud, kuidawiisi tema sinna sattunud, sest wangisid ei olnud inglaster jelforraal ihtainustiti ühes tuua olnud. Tema käsi oli pakku tarretanud werega koos, ilma et keegi talle üst fibet ümber oleks pannud. Krua aega oli ta juba minestupe sarnases pool-unes maas lamenu, ilma et keegi temaga tegemist oleks teinud. Üksi walli peal olew soldat oli teda tähele pannud, et näha, kas ta mitte surmufandjate kätte ära ei tuleks anda. Kuid tema näitas enesest ifka weel elumarki ja löi wiimaks koguni oma juured filmad lahti.

Wana wahisoldat wahitis ammuli suuga.

— Mäherdused taewalitud filmad ja misjuguine peenike nagu, muud kui kahwatanud kui kajetoht, ümises ta iseeneses. — Kus pois, eht eksemplar. Rahju, et ta buur on!

Haigetele ei olnud wahi uuriw pill wististe mitte meelt mööda, sest ta litjus oma laia äärega pehme wilkibara kõwemini pähe ja pööris näo kõrwale.

Kõik läks jälle oma harjunud käiki. Haiged hoigastiwad, palustiwad, sajatastiwad ja wahid käisiwad ühetajaste sammudega ebasä tagasi. Noor Buuri pois watas kõige selle peale, nagu ei puutuks see temasse kõige wähematti. Näis, nagu ei oleks tal mõtteid olemaski. Sa töepoolest ei tunnud ta ka muud, kui lõpmata nõrkust ja hirmust janu, nii et keel suulae külge kinni kippus jääma. Siiski ei tulnud ühtegi kaebesealt üle ta huulte — ta ei nõudnud midagi, ei tahtnud ega wõinud midagi nõuda.

Sõjawäe walitsuse poolest oli haigete järele waatamine lorida seatud. Ülemkomandandi adjutant ilmus mitme kõrgema ohwitseri saatusel laagrisse ja rewideeris latjaretti ja haigete rawitsemist.

— Hirmus, mil wiisil see lahing meie sõjawäge on laastanud, hüüdis kindral White adjutant. Kuibas on see ometi wõimalik olnud, et meie plaan nõnda rängaste tühja läks?

— Ekstsekkents, meie plaan oli waenlastel teada, ütles üks noor leitenant. Buurid pidiwad kõik jõhwi pealt teadma — muul wiisil ei wõi seda asja mõteldagi.

— Nõnda oleks juba kerge seletada, aga kuidas wiisi wõiswad buurid meie plaanidest teadust saada? Meie wahiteenistus on ifka kiiduwäärt usin ja osaw olnud, ja ma pole mitte kuulnud, et kellegil lorida oleks läinud ilma tähelepanemata sisse ja wälja käia. Pealegi ei wõinud igaiüks meie plaanidest teadagi. Wõi peame äraandjat eneste kesselst ofsimä?

— Sumal hoidku selle eest! — hüüdis noor leitenant. — Mina wõin arwata, mil wiisil see oleks wõinud sündida.

— Do, seda peate meie kofe kuulda andma.

Nature kohmetult astus ta ette ja kõneles sõnu ofsihes:

— Ei ole kaua aega tagasi, kui üks wana naine meie laagris käis.

— Mis naine see oli? küsis kindrali saadik wahese.

— Üks talumaine kuskilt külast, kes siin kõiksugu toidukraami ja muude sarnaste asjadega wõõritses, ilma et tema tegewuse üle oleks walwatud. Minul ei olnud ammugi enam tema wastu usaldust.

— Üks talumaine, kes külast tuleb ja toidukraamiga wõõritseb, nagu teie ütlete, ei wõi meie plaanidest midagi teada, ka mitte arugi saada. Aga kui juba kahtlust olemas oli, siis ei mõista ma mitte, miksparast teda mitte jalamaid wahi alla ei ole pandud. See on ju ofte hooletus ametikohuste täitmises!

— Oberst herra Watson wõib selle üle rohkem teatada, oli noore leitenandi kahjurdõmulik wastus.

Watson, kes märkas, mäherduse kaebtuse alla tema noor wastane selle tähendusega ta oli pannud, läks wihasels, nagu äritatud löwi.

Kindrali asemel tahtis praegu noorele ohwitserile tema kõlbmata wiisi eest karebat laituft anda, aga ta märkas obersti kishwtisti pilku, millega see oma wastast tahtis trahwida ning ta waljub sõnad jäiwad rääkimata.

— On neil sõnadel mingit tähendust, obersti herra? küsis ta ennast Watsoni poole pöörates. Palun seletada.

— Kui leitenant Ringston juba kord oma ülemate eestkostmise oma asjaks on võtnud, siis astugu ta aga edasi ja ütelgu, mis tal minule süüls on panna.

— Noh, leitenant Ringston!

Abjutandi heal ja nägu oli wali.

— Obersti herra teab, et seda naist mitmest külastusest kahtlaseks peeti, aga ta ei hoolinud sellest. Seda saab ta ometi tunnistama.

Ülem pööras ennast Watsoni poole, et tema wastust kuulda.

— Nagu leitenant Ringstoni sõnabest praegu kuulda, on ta kaua aega ennast juba selles kunstis harjutanud, kuidas oma ülematele jämedaid sõnu suhu ütelda. Midagi ei võinud ilmas pöörasem olla, kui see põhjendamata tõendus, et see rumal talunaine salakuulaja kohuseid võis täita. Tema mõtted ei käinud sellest rahamatulest, mis ta oma kaupade eest sai, mitte kõrgemale. Kui buurid talle niisama palju oleksid maksnud, nagu ta siin sai, ei oleks tal wististe meelbegi tulnud nii suurt waewa nägema hakata, mis siiatulek nõudis. Selleks läheb koguni wäljaotsitud lühikest filmasetust waja, et nii ilma põhjendamata mõtete peale tulla. Paljas kiusakas soow ei tee seda lihtsat toidumüükat naist veel mitte kawalaks, kõige wiguritega wäljakoolitatud salakuulajaks. Selleks on rohkem waja, kui ainult naine olla. Rahtlustamise ajemel tulgu ta parem asjaliste põhjustega, mis midagi selgeks teewad ja terwele ilmale näitawad, et tal õigus on. Selleks ei ole tal ju igatahes ükfi täielik woli käes, waid seda nõuab ka iga mehe kohus. Paljast sõnade tegemist pean ma nii maotuks, et ma selle üle rohkem ei soowi kõnelda.

Need obersti sõnad olitwad piinlikku põnewust sünnitanud.

Noor leitenant tundis, et ta nende läbi nagu põlewa siite peale oli pandud. Niisugust lööki ei jõudnud ta wälja kannatada. Kindrali saadik aga, kes niisugust sõnawahetust lihtsaks nägemiseks pidas, millel oma isiklikud põhjused pidiwad olema, lähenidas, et siin niisuguste üliasijade seletuseks mitte õige aeg ega koht ei

olla. Kuid noormees ei jõudnud ennast waigistada, waid astus ülema ette, kelle juuresolekul oberst teda haawanud.

— Lubage armulikult, kindrali herra, et ma obersti herra poolt minule antud süüdiide peale wastust annan.

— Aga tehke liihidelt ja sündlikumal toonil!

— Minu kahtluse põhjused toidumüüjanna wastu ei ole mitte muud, kui mis ma oma filmaga olen näinud. Mis obersti herra selle naise kahtluseta olekust kõneleb, käib selle sünninud loo wastu, et ta ise teda salakuulamiseks on tarwitanud. Kui ta niisuguseid kohuseid ei suutnud täita, mis kaju võis obersti herra siis temast saada?

— Herra oberst, kas see õige on, et teie teda salakuulamiseks olete tarwitanud?

— Ma olen tema teadmised ja tundmised wälja pärimud ja selle juures näinud, et ta niisuguse illesande jaoks kõlbmata oli. Ma olen juba enne tema kohta oma otsuse annud ning wõin siin ainult seda veel juurde lisada, et ta meile ei head ega halba ei suutnud teha.

— Et obersti herra teda kui wana turunaist tundis, on tunnistuseks, et ta teda üleüldse ära ei ole tunnud. Ta ei olnud mitte wana, näotu, waid noor ja pealegi ilus naine, wabest koguni veel mõni noormees. Ta oli ennast ainult wana naise näofatte taha ära peitnud, et sellega igast kahtlustusest eemale jääda. Et niisugune pettus talle täiesti korda oli läinud, seda tunnistawad oberst Watsoni sõnad arusaadawal wiisil.

— Mina ei näe siin kõige paremal kahtmijel muud kui muinasjutulist tondilugu, wastas oberst rahulikult. Ükfi see jääb mulle arusaamataks, kuidas meie keskel veel niisuguseid lapsi võib olla, kes sarnaseid tondilugusid usuvad. Seal ütles üks, tema olla seda naist kinnwalgel wette minema ja sealt üleimilise ilusa noore neiuna wälja tulema näinud, teine wannub jälle maa ja taewa kokku, et ta teda ühe hirwitawa wanamehe näol näinud, kelle peale ei tina ega teras ei hakkawat, sest tema peale lastud kuulid olla tagasi pörganud, ilma et kõige wähematki wiga oleksid suutnud. Jah, kui

buurid tondid oma teenistusesse on pannud, kes neile kõik meie plaanid läbi õhu kätte wiistawad, siis oleme muudugi wõidetud, sest niisuguse sõjakawaluse wastu oleme meie wõimetumad.

Need sõnad tegiwad piinlikule põnewusele otja. Kõik naerfiwad kergemalt hingates, sest sellega näis tüli lõpnud olema. Noormees mõttes üffi weel selle üle järele, kuidas wiisi oberstile neid sõnu õige tundwalt kätte makssta ning naerjad oma poole wõita. Aga ta tuli oma plaaniga hilja, sest järeelwaataja kindral oli seda wäikest wahet selleks tarwitunud, et juttu teise asja peale wiita ning sel wiisil tüli lõpetada.

Noore leitenandiga wärises ühtlasi ka noor buur, kes haigete seas lames. Esimest tältis kange wiha lõhkimiseni, teist kohutas see, mis ta praegu oli kuulnud. Sinekst ei pannud teda keegi tähele.

— Minu herrad, algas kindral teist juttu, kas teie meie ülemjuhataja kõige uuematest plaanidest juba midagi olete kuulnud?

Kui kõik eitamisega wastasiwad, siis kõneles kiisija edasi:

— Kindrali herral Whitel on kindel nõu, maksku mis maksab, läbi raiuda ja ennaft Bulleriga ühendada. Ei jää ka mingit muud nõuu enam üle, sest meie jõõgtagawara on õjakorral, ilma et meil praegustel tingimistel lähemal ajal wälisi abi loota oleks. Kui meie oma jõud ei ulata, siis on meiega wilets lugu. Ja praegu on aeg seks parem kui muibu. Et meie seekord suure kahjuga tagasi oleme aetud, see saab buurid mõneks ajaks ettewaatomataks tegema. Wististe ei saa nad oma wõidurõõnu joowastuses niipea selle peale mõtlema, et meil weel lusti oleks oma nahka turule kanda ja nurjaläinud katset uuesti julgeda. Aga kui meie wõimalikult pea, ütleme ülehõmme, juba põgenemise katset kordakime, siis tuleks see wististe otamata ja meie katse wõiks korda minna. Julge pealehakkamine on pool wõitu, ütlesiwad juba meie esivanemad. Buur on niisasti oma mõtlemise kui ka töö juures üksluine ja pikaline, enne kui uus pealetungimine tema laisa aju sisse

mahub, oleme meie juba wahest nii kaugele, kus nende tina meie enam järele ei ulata. Sõjamehe plaanid ei kõlba kauge tulewiku kohta, waid ta peab ruttu mõtlema ja kiiresti selle järele käima. Nõiduse kunst pole tihti ka muud midagi kui kiirus. Kerge, kiire ja julge, see on wäejuhatusese põhjusmõte. Sellepärast peame kõik maha jätma, mis kuidagi wiisi meie põgenemist wõiks takistada, nagu näituseks meie haawatud ja haiged. Meile kõigile saab see walu tegema, et neid oma saatuse hoolde peame ilma abita maha jätma, aga halebusel ega kaas-tundmusel ei ole sõjawäljal maad. Buurid on jumalakarjad ja heasüdamelised ning saawad nendega hästi ümber käima. Leitenant Wood, kes nende kätte oli sattunud, kõneles sellest huwitawaid lugusid. Ta oli wangi ära karanud ning selle juures raskeid haawu saanud. Üks Buuri tüdruk leiab ta selles olekus ilma abita ja weab ta oma juurde koju, pöetab teda nagu oma wenda, kuni ta terweks saab, ning lasseb teda siis minna. Ja see rumaluse usub, et Wood tänuks meehest nii täidetud on, et ta sellest saadik buuride wastu enam oma mõeka ei tõmba. Senekesti mõista, ei wõi üks kuninglik Inglise õhwitter selle peale mõeldagi, et tüdruk tujusid kaita, ka siis mitte, kui see nõudja ingel ise oleks, nagu Wood sellest tüdrukust tõendab. Buurid ei ole mitte üsna pea peale kukunud, aga nad on kui lapseid, kes oma usu intimeste headuse ja Jumala nähtawa abi peale ei ole kaotanud. Nad teefiwad meile lõpmata palju rohket kahju, kui nad mitte nõnda wäga lapsein-gades ei käiks. Mõtleme ainult, mäherdusi ilma peata mängu nad oma palwete ja laulubega lahinguwäljal teewad, nagu peaks Jumal taewast kõik need pommid kinni püüdma, mis meie nende peale wälja saadame. Aga see on kõik weel meie kajuks — ma ütlen, meie wõikime weel palju juuresmas kimbatuses olla, kui nad seljamaal wiisil meie wastu astufiwad, nagu meie nende wastu. Sellepärast wõime ka oma haiged rahuga siia jätta. Laseme neil aidata oma waenlaste leib otja süüa, kuni neil enam midagi juhu ei ole panna. Küll nad siis armu tulewad paluma. Aga seda ei pruugi

meie haiged mitte teada, teie mõistate mind, minu her-
rad! — Ega siin ometi kedagi ei ole, kes kuulda võiks?

Nende sõnadega oli ta ennaft wahisoldati poole
pööranud, kes natuke kõrwal seisis ning niisid aumandes
kõne kõrwa juurde pani.

— Ei ole, kindrali herra, ja kui ka mõned kõrwad
peaksiwad weel kuulma, siis saawad nende suud ometi
pea waikima. Need siin on kõik need wäljapraagitud,
kes arsti käsu peale kõik üksteise järele mulla alla lähe-
wad. Ektselessents peab aga weel wähe kannatama.

Wahi peal seisja, üks wana Inglise soldat, ütles
seda niisuguse tõsise ja rõhuga, nagu oleks tal mõni
tähtjas ametlik asi toimetada. Ta tahtis weel midagi
juurde lisada, aga kindral astus naeratawa peanikutami-
sega tagasi ja läks oma saatjate eel minema. Teenis-
tusetrui wahimees ei leidnud oma imestusele seletust,
kuidas nii suur ülem nõnda tõsise asja juures naeratada
võis. Ta raputas oma rasket pead ning hakkas jälle
edasi tagasi sammuma. Tema ümber walitjes tõsine
olek ja tema ise oli ka kangesti tõsine.

Kui ta mitte nii wäga suure tõsiselega oma raske
kohuse täitmise üle mõttes ei oleks olnud, siis oleks ta
wahest märganud, kuidas noore buuri pöjeb nende kõ-
nede juures häkiste jälle wärwi saiwad, kuidas ta huul-
led hõõgasiwad ja filmad wälkusiwad. Tema peenikesed
sõrmed läksiwad krampitult ruskasse ja ta huuled wäri-
sesiwad nagu walu ja wiha pärast. Üks peenem kõrw,
kui wahisoldati oma, oleks ka tasaseid sõnu wõinud kuulda.
Aga teda ei liigutanud ega hwiitanud niisugused kõned,
ta teadis ju, et ta ometi midagi muud ei kuule, kui hä-
daldamist ja kaebamist. Igaüks wingub, kelle filmad
selle ilma elu jaoks kinni waowad, mis mina sinna wõin
parata, ümises ta ijeeneses. Kannatusi, kannatusi, weidi
oodata, kaua ei kaeba nad mitte enam!

Aegamööda oli jälle õhtu kätte jõudnud. Oh, kui
äraütlemata piff oli see päew nii paskudele olnud! Ka
noor buur ei olnud midagi suurema igatsusega oodanud,
kui päikese loojaminekut. Aga see näis täna oma teel
seisema jäänud olema. Wiimaks ometi kord kadus ta

mägele taha ja haiged hakkasiwad lahendamalt hingama,
sest õht läks jahedamaks ja kosutavamaks ning nõrgestaw
päewapalawus andis järele.

— Ülehomme, ütlesiwad nad, — heljus tema hõõga-
wate huulte peal waewalt kuuldawalt. — Minu Sumal, kui
meie omakesed seda mitte teada ei saa, siis wõib waenlaste
plaan tõesti korda minna ja hirmust häwitust meie maa
ja rahwa üle laiale laotada. Helbe taewas, aita ise
seda õnnetust ära hoida, sest sellega oleks wahest meie
terwele rahwale ja riigile ta haud walmis kaewatud.
Ja mäherdune jõlebus on see, oma waeleid haawatud
seltsimehi ja mõgawendi äraandja wiisil wiletuse
sisse jätta, et aga oma nahta peasta. Oh kui inetu
ja hirmus omakasu! Ja sellejuures naerawad nad buu-
ride hea südamet ja wagaduse üle ja kui need oma waen-
laste wastu halastust näitawad, siis pole niisugused hea-
teod meie waenlaste filmis midagi muud kui puhas
rumalus!

XIV.

Jälle oli öö, waikne, heategew, armuline öö käes,
mis kõik päewa jõledused kinni kattis ja sõjawiletajused
inimeste filmade eesti ära peitis. Wähemalt ei wõinud
keegi wõeras aimatagi, mäherdune hirmus wanne selle
paiga peal lasus, kus kord õnnelik ja rahuline elu wa-
litsenud. Ainult need hulgad lambitulekese, mis ööpime-
duses sinna-tänna wirwendasiwad ja haigete hoigamine,
kes oma palawiku jampsituses wahest weel kord mööda-
läinud öö koledufi läbi elasiwad, lastsiwad sündmusi
aimata, mis haruldased piduwad olema.

Aga kuula, kas seal ei olnud ka weel midagi muud,
mis seda suurewiisilist õõrahu segas! Nii ettewaatlikult,
nii tahahiljusesti, nagu metsawürst oma jahikätgul, aga
terawat kõrwa ei wõinud ta ometi petta: need oli-
wad ühe inimese tasased jalaastumised. Mõne filmapilgu
järele liikus ka tõepoolest üks wari magama jäänud wa-
hilt mööda. Enne, kui see kohuselanglane oma filmad

selgeks õrnus, oli juba kõik jälle wagusi. Mõni effinud vöblind ehk tasane tuulekeere, mis wõis see muud olla! mõtles waht unistades ning ei murdnud selle üle kaunit oma paksu pead. Tuled tantsiwad, haiged hoigasiwad — kõik oli korras ja tema süda rahul.

Kui see kogu aga wahist nii kaugele oli jõudnud, et see teda enam kuulda ei wõinud, siis kiirestas ta oma sammusid ning ruttas lendawa kiirusega kohisewa ojaesee poole, mis mäe kivistikust wälja woolas ning oma wahutawaid woogusid oru sügawuses edasi saatis. Wee juurde jõudes langes ta wäsinult külma, märja rohu sisse ning sirutas oma käe kootawa wee järele. Oh, kuidas kõrbes ta keel ja kui suurt karastust andis talle külm hallikawesi!

Kuu wainne hõbewalgus tungis pilwe pankade wahelt läbi maa peale ja walgustas seda kohta liihitejeks ajaks. Nii kaugele, kui film seletas, ei olnud ühtegi teist inimest enam näha, ei kõppu ega kõbinat kuskil pool kuulda. Nüüd wõis ta rahuljemaks jääda.

Kuu walgusel wõis selgesti ära tunda, et see seejama Buuri noormees oli, kes päewal weel haigete seas lames ja hõd ootas. Terwe palawa päewa otsa ei olnud ta midagi oma suhu saanud, ka mitte tilka wett oma janunewa keele peale. Ta ei tahtnud oma waenlastelt midagi wastu wõtta, kui need talle ka oleksiwad pakkunud. Aga kes pidi nende seast mõnerale midagi pakkuma minema, mis enestel puudus! Palujad ja otsijadki jäiwad ilma, mis siis weel need, kes otsimagi ei tulnud! — Tema ei olnud ka suurt nälga tunnud, aga janu waewas teda hirmjaste. Selle piina juures unistas ta ka oma walutawa käe haawa, mille läbi ta nii palju werd oli kaotanud, et see teda nõrgaks tegi. Sahe wõõhk nõrgestawa päewa palawuse järele ja hea karastaw mäehallikate wesi kosutas teda filma nähes. Ka käe haaw ei walutanud enam. Aga ometigi wõis ta näost, ta terwesti olekust näha, et ta raskesti siseti walu kannatas. See ei olnud mitte käe haaw, mis walu tegi, see ei olnud mitte kehalik nõrkus, mis ta paleid kahwatama pani, ka janu oli nüüd kustutatud ja nälga ei

olnud ta tunnudki — see ei olnud üleüldse mitte kehalik kannatamine, mis ta õrnale, ilusale näole kõige suurema wiletsuse märgi peale oli wajutanud. See pidi sügawamal, ärakõlakemata palju sügawamal olema, kui pealiskaudne waataja aimatagi wõis.

Ün hingeolekuid olemas, mis lõhestawa, pea häwitawa jõuuga mõjuwad. Mis on kehalikud walud selle wastu, kui kellegil südametunnistus werd jookseb ja kõik elu jõuud parandamata haawadega wälja kurnab! See on iseenele tehtud wereimeja, keda ise oma südamet werega toidetakse, et pikkamisi enmast surmuse piinata.

— Sumal, ja halastaja ja armuline! jostistasiwad ta huuled waluga, kas see wõib sinu kõige tahtmine olla, et inimesed oma mõistust, jeda ainult õhtu sinu sarnadusest, nende tapmiseks tarwitawad, keda nad oma wendadeks nimetawad! Kas seal ei ole libe pikamine inimeste armastusest ja wennameelest, kohuse käitmisest ja jumalakartusest kõnelema, kus üks rahwas teise peale tungib, et tema eluõnne häwitada, tema kõige kallimaid warandusi talt riisuda, tema elu wõtta? Tuhanded ja muhtuhanded kiriku tornid näitawad sinu taewase trooni poole ja miljonid koguwad endid templitesse sinu püha pale ette ning paluwad, et hea wõidak ja kure kaoks. Kas niisugune palwemeri weel wähe on, et kuulmist leida? Pisarajõgedes ja põrmu peal räägib süda, mis ta tunneb ja ei wõi waletada. Tuhanded nutawad waluga oma maapealse õnne rujudel, mida kaasinimese käsi walustas, ilma et ta selle eest trahtwi leibis. Nad kaotawad oma usu taewa õiguse ja sinu ifameele wastu, nad heidawad oma meele ära ning lähewad hukka ihu ja hinge poolest. Meie inimliku arusaamise järele ei ole see kellegi õige isa, kes oma lapsti nii hirmjaste nuhtleb. Ehk meie ei saa usu kõrgest mõttest üleüldse aru. Lase armu õiguse asemel walitseda ja täida meie lapelisi igatsusi sinu helbuse ja armastuse järele! Ära lase ülekohtu hõisata ja õnnetuid hukka saada, et hea seemneke selle läbi juba tärkamisel ära ei saaks kammatatud. Kuule mu palwet! — minu palwet! Kas ma tohin siis üleüldse weel paluda — kas ei riisu weretöö

seda pühitsetud õigust iga ühe käest, kes nii suurt süüdi oma hinge peale koormanud! Oh, kui seda hirmust sõda ei oleks! Inimene ei pease oma saatuse käest ja üks õnnetus ei tule üksi. Kõik on sündinud ja midagi ei ole siin enam muuta. Halastaja taewas, see teeb nõdrameelselt — ma olen teda armastanud, rohkem kui oma elu ja nüüd olen ma tema mõrtsukaks saanud! —

Need ahastusehüübed tulivad jügewast hingepõhjust. Raua wiibis noormees veel üksi oma waluga. Ta waatas lainetesse, mis mitte ära ei wäsinud ikka ja uuesti oma rõõmuft tantju algamast. Ja all põhjas oli kõik wainne ja wagune ning see rahu meelitas teda. Tule! siin on rahu sinu waelele waewatud südamele, hüüdis üks heal wee kühina seast. Siin leiab puhkamist sinu wäsinud hing — siin ei ole maad wiletajel ega walul!

Kas see ei olnud wähest tema saatuses ette määratud, et ta seda kutsel pidi kuulma? Siis oleks ometi ford kõik mõõdas, mis tema noore elu nii äraitlemata wiletaks tegi. Mis oli tal niisugusest elust loota — ta oli ju ometi ise kõik ära rikkunud, kui ta kiusakas saatust selle juures oma mängu mängis.

See walu, mis ta hinge piinas, oli liig suur, et ta mingit lootust ei jätinud, temast veel ford wabaks saada. Ja wulijew oja oma wilus jängis kõneles nii meelitawalt. Üksainus jamm ja liihitese ajaga oli kõik mõõdas — jäädawalt mõõdas, ning keegi ei wõinud ialgi aimata, mis siin ühel wakkil kuuwalgel ööl sündinud.

Siiski kohtus ta tagasi, enne kui ta oma mõtet teoks wõis teha. Kas pidi ta siis veel teist mõrtsukatööd forda saatma — teist veel alatumat, kui esimene oli? Kellele tõi see kasu? Ja kui elu taga haua veel edasi kestis ning maapealsed head ja halwad tööd seda tulewat elu paremaks ehk pahemaks tegiwad, wõis ta siis veel loota, seda rahu leida, mida ta igatses? — Ei ialgi! hüübis ta kohtuses. Tema wiga oli parandamata, pidi ta enesele tunnistama ja see pani ta meelt ära heitma.

Tema puhast lapse meel ja armastaja süda oliwad wististe sellest, mida ta ise „mõrtsukatööks“ nimetas, palju hirmjama pildi maalinud kui ta tõepoolest oli. Mis

awalises wõitluses sõjaplatfil inimeste elu wastu tehasse, see pole mitte mõrtsuka töö, kui ta ka niisama werd walab ja elu nõuab. Aga siiski oli see talle nii hirmus ja kole, et ta meelt tahtis ära heita. Mis ta teinud, ei olnud mitte kuritegu teiste, waid tema enese wastu. Aga kui ta selle peale mõttles, et ta selle pärast surma otsis, siis häbenes ta ennast, et ta nii wäike, nii omakasju piibija wõis olla. Ja ijeenejele otja teha on üleülbse põlgamise-wääriline tegu. Pealegi oleks ta sellega ka oma rahwa ja maa wastu patustanud. Kuidas wõis ta ometi filmapilgustki ära unustada, mis ta kohus oli. Tema ei olnud veel mitte üksi enese pärast, sellepärast ei tohtinud ta ka üksi enese üle otjust teha. See oleks ülekohus ijamaa wastu olnud. Esite pidi ta oma kohuse täitma, mis ühe kõrgema juhatusse järele tema kätte oli antud; siis oli tal ikka veel aega küllalt enese peale kohut mõista.

Need mõtted elustasiwad teda ning tungisiwad kõik ifiklilised ahastused tagasi. Keegi teine ei tunnud waenlaste kõige uuemat saladust nõnda hästi kui tema ja tema ei tohtinud filmapilgugi asjata mõtetega aega wiita, et selle wõisega hiljaks jääda, mille küljes wähest terwe Transwaali tulewik rippus. See oli ta esimene kohus — see kohusetundmus oli teda päewapalawust, haawade walutamist ja hirmust joogijamu kannatada aidanud — ja nüüd, kus tal midagi tahtistust enam teel ei seisnud, et oma kõige efimest ja ülemaat kohust täita, nüüd mõtles ta ijeeneje peale! Ta pidi ijeenmast põlgama hakkama, et ta oma ülesanded ära oli wõinud unustada.

Ruttu tõusis ta üles ja astus uue julgusega oma pikale, waewalisele teele.

Selle kindla eesmärgi läbi oliwad ta mõtted teise sihi saanud ning ta süda läks fergemaks. Siiski käiswad need endised hirmu pilbid tema peas ringi ning kõige teiste seas ilmus ikka see kaunis mehe kuju, keda tema mõel lahingu platfil langema pannud ja kelle huultel see sõna helises, mis teda sijemise üdini wärisema pani ja uuesti ta meelt ja mõtteid segas.

— Oh, mäherdune hirmus werejõuline saatus on mind oma halastamata käe alla võtnud! — — —

Rehvöö oli ammuigi juba mööda, kui see piinatud sõnumit ootamata wiisil ühe Inglise wah'i peale juhtus. Wah'st oli tema tähelepanemine oma terawust sellega kaotanud, et ta mõtted liiga laialt käiswad ja ta neid koguda ei suutnud. Enne kui ta märkas, oli teda juba kuulnud ja nähtud.

Inglise wah'isoldati hüüid tuli sellepärast talle nii ootamata, et see teda üsna kohmetama pani. Minult see üks mõte wälkatas weel kohutawas selguses ta pähe, et tema ülesanne kadunud on, kui ta ennast siin kinni lasseb piibida. Iseene peale ei oleks ta waadanud, kui tal kõrgemat kohut täita poleks olnud. Buuride wäewalitsus aga ei tohtinud ilma sõnumeta jääda. Selle küljes rippus lõpmata palju ja sellepärast pidi ta iga hinna eest enese priiust kaitsema. Üks mõte, mis peast mist lastis loota, käis ta peast läbi. Aga kas juutis ta teda ka täide saata?

Ta oli kuu walgel juba jeda sõjariista hiilgama näinud, mille ots tema poole sihtis. Üks waade kõrwale näitas, et ta kadunud on, nii pea kui ta lähemasse wõsastistku katjaks põgeneb. Umbes wiiskümmend sammum paremal pool seisis paks noor wõsamets, mis esimehe hädaohu ja tagaajamise eest warju oleks annud, aga mis see kõik aitas! — Kättesaamata oli see ometi!

— Kes seal on? kordas wah't oma sõnu ja ta healest wõis kuulda, et tal lusti kauem kannatada ei olnud.

— Taja, taja, mitte ilma asjata kära teha! kostis ta puhtas Inglise keeles. Mina tulen laagrist tähtjate sõnumetega.

— Sooh, noh, eks me saa näha! oli talle umbuslik wastus. Wie sammum peale juurde astuma ja rääkima!

See mäng oli kardetaw, jeda tundis noor põgeneja ju küll, aga talle ei jäänud teist nõuu üle. Ta

astus lähemale, eht küll ta põlweid lõbisesiwad. Siiski juutis ta enese üle wõitu saada, nii et ta kaunis kindla healega wõis hüüda:

— Wah'id tulewad koju saata, sest terve wägi walmistab ennast ärareisi tarwis ette ja järgmisel wõl jätab kõik Ladhymithi jumalaga, et ilma buuride teadmata Colensose tötata. Ühe päewaga peab kõik walmis saama ja ükski ei tohi maha jääda, sellepärast on wah'timine siin asjata ajawitmine. Et jeda lühikest aega mujal suurema kasuga wõib ära tarwitada, kui siin, kus midagi enam teha ei ole, sellest wõib iga laps aru saada. Seda teatust olen mina kindrali käsul tooma tulnud. Terve wahiwägi tuleb koostu kutsuda ja talle jeda käsku kuulutada. Täitke teie oma kohut!

Sonne korral oliwad pilwed kuu palge kinni katnud ning ta walgus oli sellepärast wäga wäike. Tänuliku pilguga waatas põgeneja taewa poole, kes oma kardetawa küünla mõneks minutiks ära kustutanud. Nõnda ei wõinud wah't teda terawamalt filmata. Isegi tema ülikond oleks juba pidanud kahklust äratama.

Wah't oli teda rääkida lastnud ning ei näitnud nii iseäralist käsku kuuldes sugugi wäga imets panema. Põgeneja suureks õnneks oli wah't juba enne kuulnud, et niijugune põgenemise plaan tõesti olemas oli. Ta oli ka wah'tide ärakutsumise käsku juba oodanud ning nüüd leidis ta ainult selle natuke haruldase olema, et niijugust käsku mitte harjunud wiisil signali ja päewa parooli läbi teada ei antud.

— Kelle läbi on mul auu niijugust käsku saada? küsis wah't.

— Ma tulen oberst Watsoni käskjalana — aga mis see asjasse puutub? Wah'id peawad ruttu sõna saama. Kuudas on siin nende seisukoht.

— Mikspärast ei ole jeda käsku mitte tawalisel wiisil signali läbi antud? küsis wah't uuesti umbusaldas waks saades.

— Teie tahaksite küll jeda tervele imale wälja pasundada, et meie põgenema paneme! Noh, kui buurid

sellest üht ainust sõna kuulda saavad, siis võidivad nad meie plaanist kergesti aru saada ning ta ilujaste jälle tühja ajada. Sellepärast peab kõik wagu siin sündima, ilma kärata, — ükski hing ei tohi sellest midagi kuulda, kellesse see asi ei puutu — kas mõistate nüüd?

— Sellest võib iga lollemgi kui lambapea aru saada, miks pärast ei peaks mina siis mõistma. Ma arwasin lohe, et asi nõnda on.

Tema sõnades kõlas paha meel, et teda niisuguseks peeti, kes mitte kergesti aru ei saanud.

— Kust wõin ma wahi jaoksõnna ülemat leida? See sõnum läheb otsekohe tema kätte ja teie ei pruugi ju mitte wälja lobiseda, mis minu käest kuulsite. See on usalduse asi, nagu ise näete.

— Ah, olge aga ilma mureta. — Wõi mina siis esimest korda ilmas tähtsaid asju enne kuulen kui keegi teine ja peaktule taha ma ka lohe sõna wiita.

— Ei, ei, see ei lähe — mina pean ise selle sõnume ta kätte wiima, nii on käsi. Ütelge aga ainult, kust ta leida on? Muud pole waja.

— Noh, jookste siis Sumala nimel, kui minu abi ei kõlba. Siin pahemat kätt seisab lähem wahi, kes edasi juhatab. Küll teie wiimaks leiate, aga jooksta on teil, seda ma ütlen.

— Tänan! mul on rutt!

Ja siis oli ta minema rutanud ning natuke aja pärast ei suutnud wahi film teda enam puude warjus seletada. — Sessel näitab tõesti rutt taga olema, — ümises wahisõldat talle järele wahiides. Ja jah, üsna sootumaks ei kao niisugused truid kohuse orjad ka siis weel, kui nende pall maksmata jääb ja leiwakannikasgi weel pooleks tehakse.

Siis istus ta rahuga maha ja ootas. Warsti pidi ülemalt poolt teatus tagasi jõudma, et wahi ära wõiwad minna. Kui hea meelega oleks ta ise selle sõnume laiale kannud ning seal juures omalt poolt weel juurde lisanud: — waata, seda teadsin mina kõige enne!

Uga ootamine kestis kauem, kui ta ette oli arwanud. Ta kannatus hakkas otja lõpma. Wähest jäeti

tema weel ilma sõnumeta, kuna teised ehk juba oma teed läksivad. Ta kargas üles ja ruttas oma ameti-wenna juurde, et sellelt järele küsida, kuidas lood seisawad. See tegi aga pika näo ja ei tahtnud üheski saaditust midagi teada.

— Sõber, ja oled und näinud, ja see ei ole wahisõldati kohusetäitmise mitte kõige parem tunnistus, ütles see naeratades. Tõsised sõnumetojad tulewad päewa sala-sõnaga (parole) ja signaliga, üffi unenäod wõiwad seda wabadust tarwitada, et nad inimlistest seabustest ei hooli. Kes sel wiisil tuleb, et wõi meie sugune olla, ega oma maapealise juguga suurstada.

— Mis sa kõneleb? Ei, oma hinge õnnistuse annan ma selle eest, see olt inimene nagu mina ehk sina, kellel liha ja luud on, — mitte unenägu ega tondikuju. —

— Seda usun ma wäga kergesti, wastas teine rahuga. Uga siis olt tal ka ntisama palju sõjakäsuaga tegemist, kui sellel wanal puukannul meie ees.

— Peaks ta julgenud olema mind narriks pidada, — wõi koguni weel petta? Siis peab ta käsi halwaste käima, nii pea kui ta weel mu filma ette tuleb.

— Ole rahul, sõber, sul ei ole midagi waja teha, sest ta ei saa ennast sulle enam näitama. Et ta teine lord weel ühe narriga kofku puutuks, seda ei wõi ta isegi mõelda, sest muudu peaks ju terwe Inglise sõjawägi üks narrikari olema.

— Mis sa arwad ta siis olema? küsis esimene wahi timestusega, ilma et oma jelfimehe sõnades täitsa aru oleks saanud.

— Kui kõik nii on olnud, nagu sa mulle kõnele- nud, siis peakime pimedad ehk pea peale langenud olema, kui mitte sedamaid selle mõtte peale ei tuleks, et see üks salakuulaja buuride seast wõis olla. Ja wahi poolt on see otse kuulmata lugu, niisugust jookskut oma teed lasta minna. Mis tarwis meie siis siin õige istime? Kas sel wiisil võib weel arusaamata olla, kui buurid kõik meie plaanid wälja uuriwad ja tühja ajawad? Ja kelle süüd on wiimaks see, et meie nii palju mehi kaotame, kui äraandjad rahuga läbi laseme jooksta? Kas sa juur-

dad seda wälja arwata, mis tagajärg niisugusel ilma peata olekul meie terwe sõja kohta wõib olla? See on taewa poole kirjendam rumalus, mitte sugugi wähem trašiwäärt kui äraandmine ise, sest et tema kahju niisama suur on.

Rääkija oli aeg-ajalt palawaks läinud ning kõneles niisuguse rõhuga, et kuulaja ennast nagu waene patune Sumala kohtu ees tundis. Ta ei wõinud midagi wastata — asi näis tõepoolest nõnda olema, et kõik tema wastutada tuli. Kuudas oli ta ometi nii uimane olnud, et mitte enne selle peale ei mõtelnud!

— Igawene äraandmine! hüüdis ta wiimaks, kas niisugust lugu pidi weel minu wanas eas tarwis olema! Kõik pealuud tahan ma lõhkuda, kes weel õffi minu filmade alla tulewad. Seda pead ja nägema! Aga mis peame niisuguse tegema? Anna nõuu, sõber! See on hirmus loll lugu, kui teised sellest kuulda saawad — ah, kallid sõber, ära kõnele kellegile sellest sõnakestki! — niisugune nõtruus wõib ju kord iga ühe üle tulla, täna mulle, homme sulle. — —

— Ah, jäta niisugune lori, hüüdis teine pahaselt wähele. Kui kaua aega on sest mööda, kui ta sinu juures oli?

— Wahest pool tundi, arwan ma.

— Ja kuhu poole oli ta siht?

Küsitaw jutustas weel kord terwe loo ette ning ei jätnud midagi enese teada.

— Küllalt, meie peame waatama, kas meie teba wahest weel kätte ei saa. Valgsti ei wõi ta kaugele jõudnud olla. Nuttame! Sa niisuguse mitte ühte sõna enam!

XV.

Niisuguse ootamata kitsikuse läbi oli põgeneja oma unistustest üles äratatud ja hädaohtude peale, mis tema ümber hiilasiwad, tähelepanejaks tehtud. See kardetaw lugu oli talle ühe löögiga selgeks teinud, kui wäga tal oma mõtteid ja meeli waja oli, et mitte teist korda

enam waenlaste kätte sattuda. See kord oli ta kui imeteo läbi weel peajenud — teine kord ei wõinud ta enam niisuguse õnne peale mõteldagi. Ka selle üle ei wõinud ta kahewahel olla, et tema kawalus pea wälja tuleb. See waene waht, kes teba nii kergelt uskunud, pidi wististe warsti näha saama, et ta oma heas usus petetud oli. Ja siis oli wäga wõimalik, et teba weel otšima ja taga ajama hakati.

Kui ta kõigist sellest hoolimata buuride laagrisse jõudis, oli tema lähem ja praegusel filmapilgul ainus tähtjas eesmärk kätte saadud. Petetud wahi läbi oli ta üleililse wahtide seisukohta teada saanud, nõnda et ta neist ennast wõimalikult kaugele eemale wõis hoida.

Aeg-ajalt seisma jäädes, kuulatas ta kõigile poole enese ümber, et mitte jälle lõssu langeda. Suure rutuga oli ta edasi tõtanud ning lühikese ajaga hulga maad oma selja taga jätnud. Wististe pidi ta juba waenlase piirkonnast wäljas olema ning jellepärast wõis ta kergemalt hinge tõmmata ja oma wäsimust wälja puhata. Nutuline jooksmine ja alaline põnewus ning hirm waenlaste eest oli tema jõuu nõnda ära kurnanud, et ta enam ei suutnud edasi tõtata. Ühe metsatee juurde wälja jõudes, tahtis ta praegu ühe puutiirwe najale toetades ennast wälja puhkama hakata, kui talle tasane jostamine kõrwu kostis.

Peaegu oleks ta kirjendanud, nii rängaste kohutas see joshin teba. Ta kuulatas kõigest kehast wärisedes. Natufene aega oli kõik wait.

Sõ oli soe ja ilus, eht kuu küll madalasse oli wajunud ja tema walgus enam paksu metsa alla ei suutnud tungida. Waese põgeneja hing ahwardas rindu kinni jääda ja suured higitilgad woolasiwad üle kuumendawate põskede. Ta pidi oma hingamist tagasi hoidma, et enesest mitte healt anda ja et hoolega kuulata, mis ta ümber sündis.

Häliste kuults ta jalaastumisi. Ta hoidis hinge kinni ja ta film püüdis pimedusest läbi tungida. Näha ei olnud midagi, aga selle eest kuulis ta tasast nakkumisi.

Ta tundis seda healt — see oli püssi winna tõmbamine. Siis oli jälle kõik wait — ta tema ei liigutanud ennast paigast.

Kas ta ikka veel Inglise wahisalkade seas wiibis, wõi olivad need juba buurid? Pidi ta healt tegema, et ennast tunda anda, sest et teda kuulnud oli, selle üle ei kahtlemud ta isegi enam. Aga miks pidi ta ise enese äraandjaks saama? Kui tetsel pool wait olbi, siis wõis tema jebasama teha. Paks, pime mets andis warju ootamata pealetungimise eest, sellepärast ei olnud siin enam nii kardetaw lugu, nagu enne piirwahiga koftu puutudes.

Ehk ta süda küll täis hirmu oli, siiski püüdis ta ettemaaltlik olla.

Ta oli ennast waewalt jalgade peale ajanud ja tahtis tasakesti oma teed minna, kui talle korraga sõnad kõrwu kostiwad:

— Peaagu oleksin ma pool hinge õnnistust selle eest pandiks pakkunud, et rebane juba siin on, aga nüüd on ometi kõik jälle wait jäänud.

Põgeneja sai waewaga veel ehmatuseksa tagasi hoiba, sest see oli petetud piirwaht, kes neid sõnu kõneles. Ta tundis teda ta healest selgesti.

— Läheme aga edasi, rääkis üks teine heal. Siin metsas minu teada teist teed enam ei ole ja ega see jooksi kaua metsa ei wõi jääda, sest tal on waja ruttu edasi saada ja mets on siin ja seal pea läbi tungimata. Wahest jõuame talle veel järele. Ja kui meie juba ees oleme, siis langes ta nii kui nii meie kätte.

— Kõige efit peab ta minu käest püssikuuli enese kehasse saama, siis veel tahame edasi kõneleda, wastas waht wihaga. Aga ma pean siin veel weidi ümber muuskima, ehk muidu pealkin ma enesele igawesti rumalust ette heitma. Teine kord ei pea mind keegi hing enam petma ja ilma tinutamata oma teed minema.

— Kas tead, wader, rääkis teine, kelle heal põgenejale tundmata oli. Meie teeme tõesti paremine, kui waht peale tagasi läheme ja sinu terve tonbiloo uuenäoks peame. Homme on kibe päew ja meie ei pea

endid ilma hädata mitte nõnda wiifi wäsitama; pärast muidugi enam rahu ei ole. Ja kes teab, kas meie wahest juba koguni waenlaste piiris ei ole?

— Ah, mis sellest, siis laseme endid wangi wõtta ja meie teame, et kõik wiletused meist mööda on.

— Aga kui nad meid püüdma ei hakkagi, waid üksi sihi märgiks tarwitawad, mis siis?

— Jah, selle peale peab küll mõtlema, sest ega neil lollidel aru ei ole. Wahest teewad nõndasama, nagu meie juures wiisiks on.

— Nõnda metjalised nad wististe ei ole, aga mina ei tea, kust nad kuulda saawad, mis meie laagris sünnib, wahest mõtlewad kättemaksimise peale.

— Ja, jah! ega see neile waenlastele ei meelbi, et meie nende sõjawangid lihtsalt maha laseme, et nendega mitte oma kallist leiba raisata ja enestele igalpool tülikis hoida. Ja homme peawad kõik need, kes weel terwed on ehk terweks wõiwad saada, langema, sest ühes ei wõi meie neid wedada ja maha jättes saaks meil nendega edaspidi jälle kui waenlastega tegemist olema. Nende seas olla ta üks tähtjas pealik buuride wäest. Kellest midagi enam loota ei ole, need wõiwad jääda, kus nad on, nendesse meie ei puutu — see on ju waga kriitlik!

— Ja muidugi, meie tuninglik sõjawangi on ju ikka kriitlikus mõttes ja puhtas inimesearmastuses wõidelnud.

— Ah, mis niisugused suured asjad meie sugusse puutuwad! Mõnikord ikka ei tea kindralid ega kirikud isegi, kuidas õigem on, kas wõtta wõi jätta, wõllasse tõmmata ehk risti panna. Puhas rumalus, niisuguste asjade üle tülitada, tehti iga üks, kuidas arwab ja sellega on asi möödas. Pangu nad tähele, mis mina teen, kui oma linnu kätte saan. Aga enne on waja otsida, kellel niisugune hea nina on kui minul, see peaks juba lõhnast ära tundma, et meie lind kangel ei ole.

Nüüd ei olnud enam filmapilkugi aega wiivitada. Nagu tagaetud metsaloom kargas põgeneja mõne sammuga metsa puude warjule. Ta kuulis enese taga weel püssifid paukuma ning tundis, et teda taga aetakse. Ta

jooksis ja jooksis ning ei kuulnud ega tunnud enese ümber pea enam muud midagi, kui iseene jäädame peksmist ja palawat hingedõhku, mis waewaga ta tormisest rinnast wälja õhkus.

Kui kaua ta sel wiisil põgenenud, ei teadnud ta ise mitte. Korraga läks ta ümber selgemaks. Mets jäi harwemaks ja eemalt wilkus tulekuma wastu.

Ühe filmapilgu seisatas ta ja kuulatas. Tema ei saanud aga hinge tagasi ega wõinud midagi kuulda.

Ta ruttas walguse poole edasi.

Natuse aja pärast seisis ta ühe wäikse hirtsiku ees. See oli seestpoolt walgustatud ja tulekuma tungis läbi wäikese aine wälja öö pimedusesse.

Ta ei jõudnud enam edasi, ta pidi siin warju otsima. Wähest oliwad head inimesed, kes siin waejuses elasiwad, wähest pahad — aga kas oli tal siis niid weel walida, kelle hoolde ta ennast wõib usaldada!

Ta koputas tasakesti ukse peale.

Sees oli kõik wait ja jäi ta wait.

Ta koputas weel korb, aga waljumalt. Üks hoi-gaw heal tuli kuuldawale. Warsti peale selle liigutas ennast keegi. Ta kuulis sammusid.

— Kes seal on? küsis kellegi naiserahwa heal weidi wärisedes, aga Hollandi keeles.

Lootuse jäde helkis ta hinges. Ta ei olnud mitte waenlaste sekka sattunud. Sumalale olgu tänu!

— Üks waene, wäsinud sõjamees, kes teie katuse all warju otsib, andis ta wastuseks. Kui teie head tahate teha, siis wõtke mind oma ulu alla, sest ma ei suuda enam ühtegi sammu edasi minna ja tagaajab on kannul. Taewase halastuse pärast palun ma mind mitte ära tõugata. Selle külles ei rippu mitte üksi minu elu, waid ka weel palju muud, mis rohkem wäärt on.

Üks läks lahti ja üks wana naine põlewa küünlaga seisis ta wastas. See waatas tähelepanemisega wõera nooremehet kahwatanud näosse, nägi ta wäsinusest nõrke-waid liigmeid, kuulis ta tormilist löötsutamist ja tundis ta palawat hingedõhku. Siin ei wõinud teisite olla — mis ta kõneles, pidi tõde olema.

Liigutust tagasi hoides kästis wana naine wõerast fisse astuda, sest lahtise ukse peal pikka juttu ajada ei olnud mitte küllalt ettewaatlik. Oliwad karbetawad ajad ja keegi ei wõinud teada, kust hädaoht luuras. Kes nii-palju aastaid, nagu tema, rahutumatel sõjaaegadel elanud, pidi mõndagi elutarkust kogunud olema. Tema wanas peas särasiwad weel elawad, targad filmad, mis iseäralist waimurikkust ja meeleanusust awaldasiwad.

— Minu alatu maja ukse peale ei pea keegi abitarwitaja ilma asjata koputama, ütles ta ust enese taga kinni pannes. Seda rohkem rõõmustab mind, seal aidata, kus abi kõige hädalisemalt waja on ja kus see mitte ühele kõlwatule osaks ei ole saanud. Meie elame rasketes aegades, mu poeg, kus nii palju wiletust olemas on, et meie juba puhtast inimesearmastusest aetud abi peame andma, aga kus meie ka juba ette ära näeme, et meie head teod äratundmist ega tänu ei leia.

— Oh kui hirmus see on, rääkis noormees suure waewaga ning langes wäsinuse pärast lähema pingi peale maha. Ärge pange pahaks, emake, ma ei jõua enam, ma olen puru wäsinud. Laske mind weidi puhata, mul on tarwis jõudu koguda, ma pean koha jälle minema. Ma põgenesin waenlaste eest — nad ei tohi mind kätte saada, sest minu ülesanne ei ole weel mitte täidetud.

— Waene laps, teie teete mulle halebat meelt. Miskal tuleb korb jälle rahu meie nurmele tagasi ja mil lõpeb see põhjatu ahastus otsa! Tulge, ma annan teile oma ajeme, sest muud ei ole mul majas, mille peal teie oma wäsinust wälja wõiksite puhata.

— Oh kui südametõhust tänan ma teid!

— Kas ma teile midagi teha karastuseks ei wõi pakkuda?

— Wett, kui paluda tohin.

Sa ta jõi ahnelt jooti, mis maja perenaine talle kätte tõi.

— Tuhat tänu! See kosutas. Niid palun mulle kohta näidata, kuhu ma ennast ära wõin peita, et kui waenlased siia peaksiwad juhtuma, mind mitte ei leiaks.

— Olge mureta, siit ei pea teid keegi leidma. Haawatud inglased olen ma majasse põetada võtnud — kui seda nähtakse, jäetakse mind rahule.

Häkiline, waki koputamine ufse taga pani mõlemad koshuma.

— Need nad on — minu tagaajajad! Sumal, ole ise meile armuline!

Välle kuulbus koputamist. Nõrk uks ei jõudnud wististe kaua nende raskete hoopide wastu panna, mis wäljaspoolt niisuure wihaga tema peale maha hakkas sadama. Kui teda mitte kofe wabatahtlikult lahti ei tehtud, siis pidi ta pea langema.

Suure rutuga haaras wanate põgeneja haawatud käest kinni ja kiskus ta enese järele, nii et see walu pärast wäljuste oleks kisenanud ning lihtas ta ühte pimedasse nurka, kus ta midagi enese ümber ei näinud.

— Sumala pärast, olge siin wait, kuulis ta weel enesele kõrwa sisse hiiütama; siis oli, nagu liiguks üks lihtataw uks ja weel üks iseäraline kahin kostis ta kõrwu, siis ei kuulnud ta enam muud kui põrutamist ja kolistamist toa ufse taga, mis iga filmapilguga ifta weel wihasemaks läks.

— Kas teie teete selle ufse lahti, wõi meie paneme teie terwe hurtsiku põlema! Niisugune nõia pesakond.

Põgeneja oma peidupaigast kuulis nii hästi, et ta igast sõnast aru sai. Ta tundis juba healest ära, et seesama waht oli, kes teda esite rahuga läbi lastnud, siis kui äraandjat taga ajanud.

Külmi hige tõusis tal otja ette. Kui nad teda fiit leidfiwad, siis oli kõik kadunud. Ta oli tema ähwardust kuulnud, mille täidesaatmise juures temal asja kahelda ei olnud. Ja praegu lahutafiwad neid aimult weel paar õhufest seinu, mis millegi eest wastutamist oma peale et wõinud wõtta. Oh, kui need seinad endid awafiwad, siis Sumalaga! ja inetu, waenuline ilm!

— Kes seal nii hirmjaste põrutab ja haigete öörahu ritub? küfif maja perenaine.

— Silmapilk lahti, wõi pagan wõtku teid kõige ihu ja hingega! oli wastus.

Ja sellepeale kuulis ta ufse lahti minema.

— Kus on see noor Buuri koer, kes siia jookfif? Käägi digust, wanamoor, ehk muibu — kas seda tunned? Kõneleja wehlfes oma jämeda kõne juures piisfi-päraga, nagu tahaks ta seda kääie jõunga hurtsiku perenaise peale maha langeda lasta.

— Mina ei tea üheskiki koerast midagi ega mõista üleüldse mitte, mis teie soowite. Kõige pealt palun ma rahulikult kõneleba; mul on rasked haiged majas, kellel rahu waja on.

— Kas ja wanamoori näeb — niisugune nõid, kiilap meie näeme, kas sinu sawine aju mõistlistest sõnadest aru hakkab saama wõi ei. Selle noore poisifese, selle äraneetud huuride salakuulaja pead ja meile wälja andma. Anna tuli siia — meie tahame su haigeid wähe lähemalt waadata!

Kõige nimel, kel ristiniimese weri soontes woolab, palun ma taja olla. Teie wõite ju teha, mis tahate, kuid niipalju kára et ole selle juures ometi waja teha.

— Kas ja näeb, kuidas ta weel edwistada õskab, just kui noor tüdruk. — Hehei, fina tahad kiil wististe weidi armatseda — oleme ka ilusad poisfid. — Aga nüüd näita, kus sinu haiged seisawad?

— Siin!

Ja ta wiis mõlemad fissetungijad kõrwalseiswale kambritesesse, kus laks haiget oleasemel puhkafiwad. Minus pill juba näitas, et nell fiin mitte otsitawaga tegemist ei olnud. Mõlemad oliwad wanemad mehed ja kandfiwad nüribat habet, nagu kõik Englise soldatid ja õhwitferid Ladbysmithis.

Natufene kohmetades wahtifiwad tagaajajad haigete peale. Teine nendest ei maganud mitte, ta oli pool unes — ta filmad seisfiwad pilukile, aga omett ei näinud ta neid, kes tema ees seisfiwad. Kefa haawast kiilje peal, mis liigutamifega lahti läinud, nirisef wärsket werd wälja. Wanate pühkis were ära ja seadis fibemed korda. Selle juures käis ta haigega ümber, nagu oleks see tema enese laps; ifegi pealtwaatajad tundfiwad enesef weidi inimlikku liigutust.

— Kes see mees on? küsis teine wõeras osa-wõtmisega.

— Ma arwasin, et teie teda juba ta mundrist ära tunnete, et ta üks Inglise stabiobhwitser on, kes eila õõsijes lahingus haawatult sõjawäljale jäi, kuna teised oma õnne põgenemises otsisid. Suure waewaga olen ma ta oma katuse alla kannud, et talle eimest abi anda. Ta on palju werd kaotanud ning lameb ikka weel minestuses.

Wahisoldatid wahtisidwad kord teineteise ja siis jälle naise otsa. Kas see wana naine inglaste sõber oli, et ta Inglise haawatulele oma majas aset andis ja neid rawitises? Siis polnud see muud midagi kui pettus, ja tema armutöö paljalt filmatirjaks? Kes wõis siinleib inimesti ushuda? Õfegi inglased käisidwad siin buuridega käsitäes ja tegiwad „wabastajatele“ takistusi.

— Kes see ohwitser peaks olema? Kui ta nii rängaste oma nägu ei oleks muutnud, peaksin ma teda tundma, sest tuttav on ta mulle.

— Ka mina olen seda peenikest nina ja seda; kõrget otsaesist näinud — aga kes ta on, seda ma ei tea — ja mis see ka minusse puutub! Aga tuleme oma asja juurde tagasi.

— Kus weel haigeid on? hülidis ta terawa rõhuga.

— Muud mul ei ole, wastas perenaine, kes siimaale sõnalaujumata wõeraste juttu pealt oli kuulanud.

— Wanamoor, see peab sul talis maksia olema, kui sa meid narriks tahad pidada. Meie ajame üht äraandjat taga. Kui sa niisugust filmapilt meile wälja ei anna ja enese juures peidus hoiad, siis teed sa ennast kaassüüdlaseks, teiste sõnadega — äraandjats! Sa ei ole mitte enam nii noor, et ei teaks, mis trahw niisuguseid ootab. Mõttele järele, aga ruttu — meil pole lusti ootama hakata. Noh!

Ühe filmapilgu oli ta lahewahel, mis teha. Salgamine oli kardetaw asi; kui nad maja läbiotfimise ette wõtsidwad, siis wõtsidwad nad sala usse üles leida eht peidusoleja ise wõis ennast ettewaatomata wiisil ära anda. Siis oli ometi kõik kadunud ja tema kui kaassüüdlane

jattus wäga piimliku oleku sisse. Kas ei pidanud ta parem üles tunnistama, et ennast lingust peasta. Noorest mehest oli tal küll wäga kahju, aga kas ei waata iga üks kõige esite selle peale, kuidas ta ise enesega walmis saab!

Aga see kahtlemine kestis kõigest paar filmapilku. Siis oli ta oma nõrkuse üle wõitu saanud. Pidi tema oma majas üht abitarwitajat hukatuse sisse liikkama? Kui tema teda mitte kaitsta ei wõinud, siis ei oleks ta teda oma warju alla pidanud wõtma. Sellest filmapilgust saadik, kus ta ennast tema katuse all warjul teadis olema, oli tema kui majaperenaise kõige kõrgem inimese kohus kõike oma jõudu tema kaitsemiseks tarwitada. See oleks kahetõrune äraandmine, kui ta seba noort inimest nende toorete soldatite kätte wälja oleks annud. Ei, tema kindel otsus oli: tulgu mis iganes tahes, wälja ei anna ta teda mitte.

— Noh, wanakene, sa mõtled weibi kaua, hirwitas wahisoldat pilkawalt. Sul näib waene mälu olema ja peidunurk ei taha enam hästi meelde tulla. Kas pole nii? Dota, wahest wõime meie awitada.

Ja piisipäraga hakkas ta wastu seina pörutama, nagu tahaks ta terwet maja sisse lüüa.

— Aga isand, mis teile pähe on tiikunud, et nii metsalise wiisil minu haigeid tillitama hakkate, hülidis ta hirnuga, kuna ta eneses kindlaste ette oli wõtnud, kui see teisiti ei lähe, selle kahe rööwlinäoga awalist wõitlust algada. Ta näis kaswama ning ennast oma täies suuruses piisti ajades, seisis ta nüüd, piff, sirge ja aurupakkumisele sundiw naise kogu, seal, et wõitlust wastu wõtta.

— Nae nõida, waata ometi kord! hülidis mehike pool pilgates, pool inestades. See wana kass wõib weel kiiuistada.

— Mis olemas ei ole, seda ei wõi teie wälja nõiduda, kui teie ka terwe maja maha peaksite lõhkuma. Mõisikitud inimesed kuulewad, mis neile üteldakse ja ei riisu mitte nende rahju, kes iirikese aja eest weel nende ülemad ja käsuaandjad oliwad ning nüüd rasketes haawades haigewoodil lamewad.

— Kas sa kuuled, mis ta kõit ära ei tea. Need surmakandidaadid peavad meie käsundjad olnud olema!

— Võib küll olla — vastas teine, aga ka ainult olnud. Ma soovin neile õnne, et nad warsti oma õnne tulewases ilmas wõitfiwad katsuda, sest siin on nad juba kõit oma trumbid wälja mänginud.

Ja mõlemad naerfiwad oma toore nalja üle.

Siis otsifiwad nad veel sinna tänna. Termes majafeses ei olnud rohkem kui ainult kaks kammert, nagu nad warsti ära nägiwad, ja sealt ei leidnud nad midagi, mis neid oleks huvitanud, kui üffi wiskit ja brandit. See et olnud aga mitte halb leid, sest nüüd istuti ilusaste toolile maha ja maitseti hiiwa mürga, mille juurde perenaine ka veel sakuskat pidi tooma.

Kui nad peale selle ka veel maja ümber paar keeru oliwad teinud, ütles teine nendest:

— Tõepoolest ei ole siit mitte midagi leida. Wana naine näib ka tõesti jumalakarlik inimene olema, kes kohusetundmuse ja südametunnistusega nalja ei heida. Tema pöetab meie ohwitserisid, aga oma südame põhjas hoiab ta ometi buuride poole.

— See pole meie asi — pois on ära putkanud ja —

— Ja see pole ka mitte meie asi, rääkis teine wahese. Mina tunnen enese kawa aja järele jälle kord inimese olema, nii terve ja rõõmsa, et ma seda wanamoori veel ta hea brandi eest elada tahaksin lasta. Kas pole kõi, sõber, meie kuninganna ei ole oma sõjameestele jõulutski nii head pidu walmistanud, nagu see wana siin meile. Elagu, see wana mürakaru.

Ja sellejuures näitas ta naerdes maja perenaise poole ning jõi pubelt wiimse tilgani tühjaks.

— Ah, mis, meie kallid pisarfilmne kuninganna oma waga lamba südamega saadab oma terve šokoladi tagawara kõit Afrikasse, aga brandi ja wiski jätab ta enesele — o, ma usun, nüüd supleb ta küll selle sees, sest see üffi, mis läbi kõri läheb, et suuda veel kannahta kaotada, mis tühjaläinud rõõwikait Afrika kullakaewandustesse sünnitab.

— Aga mees, mis rumalat juttu sina seal suust wälja ajad? manitses teine, kui feegi meid siin kuuleks, siis wõitfid sinu päewad küll pea loetud olla. See on ju äraandmine, inimene, ole ettewaatlikum!

— Oh, tühja kah, vastas esimene rõõmsas tujus, paljad sõnad ei wõta veel neid hulka wiinapubelisi temalt ära, mis igapäew tema kätte läbi läbewad, aga kahju on ometi, et ta oma šokoladi parem ise ära et jöönud, sest meie ei ole sellest ometi midagi saanud.

— Jäta kord oma patused kõned, ehk muudu wõid ja kord veel wõllas kõkuda.

— Ütskõit, aga enne nõuakfin ma veel oma naela šokoladi wälja, ehk ksendakfin walju healega ilma wälja, et see kõit muud midagi ei ole, kui pettus ja —

— Pea ometi ükskord oma juu! kawatasa teine wahese ning kõneles siis lahkelmal toonil, juttu teiste asjade peale pöördes, edasi: — Kas tead ka, sõber, nüüd tuleb mulle meelde, kes see poolsurmud haawatud ohwitser on? — Leitenant Wood on ta! Sa tunned teda ometi!

— Pagana päralt, jah, siinul on hea nutt, tema ta on tõepoolest. Selle mehega ei ole nalja heita ja mina ei taha temaga midagi tegemist teha. Katsume nüüd, et aga minema saame — Jumala pärast, ruttu ometi weidifene.

Wahesajal oli põgeneja oma ületitgeses wäsimuses oma mõtlemise kaotanud ning une sarnasesse olekusse langenud, ilma et see kosutaw rahuline uni oleks olnud. Hirm ülesleidmise eest oli ta uimaseks teinud ning ammu juba ei mõistnud ta üht ainust sõnagi enam, mis kõrwalolewas toas kõneldi, ehk ta küll kõit veel kuulis. Muudu olekfiwad wiimised sõnad teda üles ehmatanud.

Kuna tema selwiifil ilma tundmiseta ja mõtlemiseta oma warjupaigas lames, kaswis majaperenaise kartus kõige kõrgema tipuni. Tema teraw kõrw kuulis põgeneja rutulisi hingetõmbamisi. Ta aimas, mis seal oli sündinud, ning walmistas ennast selle hirmisa filmapilgu wastu ette, mil põgeneja andeksandmata unustus tagaajajate tähelepanemise enese peale pidi tõmbama.

Sunnets oliwad nad wiinast nõnda wainustatud, et nad enam midagi muud oma ümber ei kuulnud, kui iseeneste lärmitsewaid sõnu.

Nagu raske kiwi langes maja perenaise südame pealt, kui need kats kangelaft, kes Inglise kuulsuse ja suuruse eest sõdisiwad, esimejel koibu kahmaku üle lagenidiku wantusiwad ja metja warjul waataja filmist ära kadusiwad.

XVI.

Päite seisis juba ülewal kõrgel, kui põgeneja oma wiletsalt asemelt üles tõusis ja lühikese ümberkäpberdamise järele oma meeled mõtted jälle tagasi leidis. Dõsised juhtumised tärlasiwad talle jälle meelbe ning ta mäletas kõike kuni enese ärapeitmiseni, siit aga edasi ei teadnud ja enam midagi. Oli ta praegu weel kitsikus, ehk oliwad tagaajad ära läinud?

Ta seisis wagu ja kuulatas. Minus heal, mis talle kõrwu ulatas, oli nagu haige hoigamine. Aga kas seal ka ei kõnelnud? Ta kuulatas terawamalt.

Ta kõrw ei olnud teda mitte petnud, mis ta kuulis, oliwad sõnad, üfiktud laused, mida üks inimene kõneles. Oli see kõneleja üks tema tagaajaja ehk mõni palawikus jampsiha haige? Ta mõtles selle üle järele ja leidis, et see üfifi haige poolt wõis tulla. Ta otfis ette waatlikult ust, mille läbi wälja saada. Et see aga tal mitte forda ei läinud, siis koputas ta tasafesti.

Sammud lähenesiwad.

— Teie olete juba ülewal, kõneles wanakese heal. Dõdake weel filmapilt, kofe teen ma lahti.

Üks läks lahti ja hele päiteke walgus tungis kott-pimeda kambrike seise, nii et seesoleja filmad kinni pidi suruma.

— Kas nad ära on läinud! oli ta esimene küsimine.

— Jah, heldele taewale olgu tänu, wastas maja perenaine rõõmuga. See oli raske hädaoht, mis meie üle waritses. Sunnal andku, et ta ialgi enam tagasi ei

tuleks! Ma tundsin ennast nagu põlewate süte peal, nagu õõguks maa jalgade all. Misfugused toored ja kõlwatud inimesed neid oliwad! Midagi pole neile piüha. Nad firutawad oma pühtisemata käed niijama rahulikult oma kaasnimeste eludõnne kui oma ülemate auu järele wälja, et seda maha kiskuda; ka oma kuningannat ei jäta nad teotamata. Aga jätame meie seda — ma loodan, et nad enam teist forda ei tule.

— Tänan teid kõigest südamest teie auusa meele eest, et teie ühele õnnetu wõerale kaitsemist olete annud. See heategu on suurem ja rohkem wäärt, kui ühe hädalise elu peastmine. Wõib olla, et wäga paljude käekäit selle küljes ripub, kas ma täna weel õigel ajal päralt jõuan. Sellepärast pean ma tõttama, nii palju kui jõudu on.

— Aga teie olete weel nii wähe wõinud puhata. —

— Wälja puhata wõime meie siis, kui meil selleks aega on — nüüd nõutakse meilt tegu.

— Sige, mu laps, aga enne kosutage oma keha weidike. Mul ei ole mitte palju, nälfased tagaajajad on kõik ära tarwitunud. Siiski on natuke rohkem kui mitte midagi.

Sellega pani ta noorele mehele mõned waagned ette, kes rõõmu ja tänuga oma keha kinnitama hakkas. Minewast õõst saadik ei olnud ta iwakeski suhu saanud ning nüüd andis nälg ennast seda selgemalt tunda.

Wanake filmitses noortmeest nähtawa huwitusega. Näis, nagu oleks ta siitamaale millegi asja üle kahewahel olnud ning nüüd iseeneses selgusele jõudnud. Ta naeratas rahul olles ning tõi tasfi sooja kohwi lauale.

Üks haige oli ammugi juba üles ärganud ning ajas kõisfugu segast jampsi juttu.

Hätiste kargas noormees istmelt üles, tafs kuffus kõige täiega maha ning läks puruks.

— Mis see oli? hüüdis ta siis ära ehmatanult.

Kust tuli see hüüdis?

Wanake ei pannud mitte weidi imeks. Tema ei olnud midagi isearalist kuulnud, mis niijugust ehmatust oleks wõinud sünnitada.

— Olge rahul, nüüd pole midagi enam karta, waigistas ta siis. See polnud midagi muud, kui ühe palawiku-haige jampsiõnab. See waene lameb juba kaua ilma meele mõistujeta raskete haawade käes maas.

— Nora! Nora! huulbus nüüd selgesti.

— Taewane Sumal, see polnud mitte pettus — see on tema hüüüd — ta elab, ta elab, oh, kas see võimalik on!

Nõõmsa kiskamisega oli ta üles karanud ning haige asemele tõttanud, kust see hüüdmise heal tuli.

Haige waatas nagu otšibes enese ümber. Walu oli ta näo nõnda ära moonutanud, et teda waewalt weel ära mõis tunda. Ühe filmapilgu seisatas noormees nagu kiwisammas ilma liikumata paigas, siis langes ta haige woodi ette põlwile.

— Kuno, Kuno! hüüdsiwad ta huuled.

See oli nagu jurewa südame waluhüüüd.

Haige pill wiibis woodi kõrwal põlwitaja näo peal, siis etšis see jälle ümber, ilma et kõige wähemast arusaamist oleks näidanud.

— Nora, sina oled mu süü kätte maksnud, rääkis ta siis tasase healega. Mina sain sinu rahwa, sinu maa waenlasteks — ja niisugune on ka sinu waenlane — ja oled hästi teinud — mu süda walutab, aga see on magus walu, õnnis haigus — kui ma juren, siis juren ma sinu eest, sest sina oled seda tahtnud — sinu käsi on kohut mõistnud — ära ole enam pahane — rätetajumine lepitas kõit. — Wihiapidamine on sellega kustutatud. — Nora, Nora, lasse oma ümbert kinni hakata, armastuses — põlewad, surmast läbi kestwas armastuses. — Nõnda, jah nõnda, oh kui magus, kui taewalik — aga mis see hirmus elukas, see kohutaw tont siis tahab? Oh minu Sumal — aibake, peastke mind! ta purustab mu waese pea, mu meeled lähewad segasels selle hirmsa rõhumise all — mu ümber waltitseb pimebus, kole õõ — taewa walgud wehksewad — pässi-rohi lõhnab — sajad surmusehad — walutawad haawad — aurawad wereojad — hädakäsa kaskel palwed ja wanded — ja üle kõitide astub wikatimees ilma südameta —

kõit näewad teda, ilma et endib tema eest peasta mõits. Ta peab rikast kõitust. — Aga üle kõige heljub wara-ahnuse ja ülekohtu must tont, rahulist elu ja dune häwitades, wiletsust wälja kiilwates. — — Aga näe, seal läheb heledaks — päitese selgest — üks walguse fogu astub alla, ta käes on kuldne õiguse mõet, ta filmad on kinni seotud — ta kaalub. — — Ja näe, ühe külje peal seisab leegitjemas tulekijas lugeda: Weritöö! teisel pool: kõige kõrgemate inimliste waranduste kaitsemine.

— Minu Sumal — need on ju Inglisemaa ja Lõuna-Afrika wabariigid. — Terwe maailm on tunnis-meheks ja hõiskab wiimastele, kuna esimehe poole kõit sügawa põlgusega waatawad. — Wiige ära see hirmupilt minu filmade eest — need põlewad walu pärast — ma ei wõi enam näha — ma ei taha midagi kuulda — mu keel ei wõi enam kõnelda — ta hõõgub — juua — — Nora! — —

Ta langes wäsinult asemele tagasi ning rääkis weel arusaamata sõnu. Tema kõrwal põlwitaja noormees tõstis ettewaatlikult ta pea üles ning pani jahutawa joogi, mida maja perenaine talle toonud, huulte peale ning haige jõi mõne hea lonksu. Siis lastis ta oma pea jälle asemele tagasi wajuda ning natuseja aja järele oli ta sügawašse unesse langenud.

— Halastaja taewas, kui ta nüüd sureb! õhtas noormees ning waatas seal juures üksi-filmi haige otsa. Ta kesa wärišes ning filmades hiilgasiwad pisarad.

Maja perenaise film muris kordamisi mõlemaid. Talle näis nende kase olekus palju mõistatuslist olema. Neide wahel pidi midagi olema, mis neid isearalise sidemega ühendab. Ta ei olnud mitte imbišhimuline, aga süski huwitas jarnane nähtus teda kõige juuremal mõedul. Tema terawalt nägew film seletas nii mõndagi asja ning ka siin arwas ta seletust leidnud olema, ja mida kauem ta nooremehe otsa waatas, seda kindlamalt hakkas ta ise uskuma, et ta õigete jälgede peale oli jõudnud.

— Olge rahul, mu laps, rääkis ta emaliku osavõtmisega, ta ei sure mitte. Tema haavad ei ole elukardetavad. Ta on aga palju verd kaotanud ning sellest tekkinud haava-palawi paraneb iseenejest, kui ta rohkem jõudu on kogunud. Kannatuft, tema saab veel täitsa terveks.

Tänuksilult waatas noormees, kelle paled jälle natuke punetama oliwad lõõnud, rääkija otsa, siis hakkas ta tema mõlemate käte finni ning litsus nad korda mööda oma hõõgawate huulte peale.

— Oh kui südamepõhjast tänan ma taewa helbust, et see kõik nõnda on tulnud, rääkis ta, soojusega wanakese käsa pigistades. See oleks hirmus kuritöö olnud, niisid ei ole see mitte enam. — Oh, ma tunnen ennast aga hirmsast koormast wabastatud olema — tema ei tohi mitte surra, ta peab terveks saama — ta peab paranema. Lubage, et ka mina tema parandamise juures midagi tohju teha. Ega teie seda palwet ometi kuulmata ei jäta!

— Mind rõõmustab wäga, et teie nii suure osavõtmisega haigete üle kõnelete, aga teie nimetasite ju üheft tähtsast kohusest, mis teil täita olla — ja peale selle on noori mehi mujal pool rohkem waja kui haigete pöetamise juures, mis enamiste wanemate naiste asi on.

Wiimseid sõnu oli ta iseäralise rõhuga kõnelnud ning selle juures waatas ta naljata naeratamisega nooremehe lõkendawasse näosse.

— Ja jah, teil on õigus, haigetaliitus ei kõlba meestele, sellepärast peate teie ka ühe naisterahwa haigetaliitajaks saama. Teie saate tema abi tarwitama. Ja niisid elage hästi; ma ei tohi enam filmapistluge wiivitada, ma pean ruttu laagrisse töttama. Tuhat tänu kõige hea eest, mis teie mulle olete teinud.

Haige huultelt kõlas jälle Nora ja noormees waatas kurwameelse kaastundmusega tema poole.

— Kes on see Nora? Teie tunnete teda ometi! küsis perenaine kimbutades.

— Nora on waene õnnetu tütarlaps, kellel mistki õnn suurem ei wõi olla, kui selle mehe terveksaamine.

— Ja jah, ma mõistan, ütles perenaine wähele.

— Selle läbi saab ta raskest wandest wabaks, mis selle mehe surmaga teba koormama jääks, kõneles noormees edasi, ilma et teise wäheleerääkimine teba oleks effitanud.

— See kõlab imelikult — täis saladust.

— Olgu see niisid kuudas ta on, jätame teba puutumata, küllap see pea kõik iseenejest selgub. Ja niisid jumalaga!

Ta läks rutuste minema.

Wanake waatas talle järele. Nooremehe wiimaseid sõnad oliwad teba seganud. Ta ei wõinud mitte enam täitsa julge olla, kas ta õige seletuse oli leidnud.

Kas oli tema see ehk mitte?

XVII.

Wuuride laagris istusiwad ülemad wäejuhatajad koos, sõjanõuu pidamas. Mis waenlasel niisuguse lahingu järele mõttes seisis, oli teadmata ning terawamagi tähelepanemiste järele ei wõidud siin selgust saada.

— Kas meie julgete wõitjate nooreft juhatajast ifka weel midagi kuulda ei ole? küsis kindral Zoubert ühe noore ohwitseri poole pöörates.

— Mitte midagi, kindrali herra.

— Kas tema leidmiseks on ka kõik tehtud, mis wõimalik oli?

— Midagi ei ole tegemata jäetud, mis inimese wõimuses seisis, aga kõik asjata.

— Langenute ja haawatute seas teba ei ole?

— Nende wäheste haawatute seas, mida Punaseristi selts oma rawitusse alla on wõtnud, teba ei ole. Ka surnud on hoolega läbi otsitud, enne kui nad maha maeti — aga nende seas ei olnud ühtegi leida, kes ka wähegi tema nägu oleks olnud.

— Ja keegi haawatuteft ei tea temast midagi?

— Siinemaale ei ole weel kindlaste teada.

— Mistpärast mitte?

— Kõik ei ole veel meelemõistust tagasi saanud. Ja just see, kellega teda viimati ühes on nähtud, lameb raskest palawiku jampstuses ning ei kõnele aimust mõistlikku sõna.

— Imelik asi, mis wõib temale juhtunud olla? Ega ta ometi waenlaste kätte wangi ei ole sattunud?

— Ööpimedus ei lasa meid selle üle otjustada. Wõiks küll waewalt ushuda, et waenlased nii suure kahju juures veel kedagi wangi wõiswad wõtta, aga wõimata ei ole see mitte.

— Niipea kui haige meelemärgusele on tulnud, peab temalt järele nõudma.

— Kindrali herra, teie käsi peab sündima.

Sellega pööris kindral oma wäe ülemate juurde tagasi. Kõikide nägubelt paistis sügaw tõsidus ja põnewus, sest praegu oli Colensoy sõnumid siia jõudnud.

— Meie sõjalik seisukord wõib siin wäga tõsiselt minna, rääkis Zoubert neid paberid läbi waadates, mis sõnumid tema kätte oli andnud. Kindral Waren on Bullerile suure wäega appi tulnud, et siis mitmelt poolt ühe korraga üle Tugela jõe tungida ja Ladysmithi poole edasi marsšida. Nõnda loodawad nad meie seisukohtasi ära wõita, meie wäge laialt pillata ja pealaagrifid lahutada. See on nende plaan, nii palju kui nende wäe liikumistest ja tegemistest näha wõib. Aga weel on see paljas plaan ja muud midagi. Tema täidesaatmises tuleb neil enne meie käest luba tuua, nii et ka meil selle kohta weel oma sõnake on ütelda. Kolm korda on nad juba niisuguse kahjuga tagasi löödnud, et neil himu peats kadunud olema, weel uuesti oma pead tulle pista. Aga wististe on nad nüüd niipalju uut jõudu juurde saanud, et nad weel kord tahawad katsuda. Kuid argu nad oodaku, et niisuguseid lahinguid, mis meie saatuse üle otjust peawad andma, ilma meieta läiatse.

— Terwes Natalis on inglaste feskeli jutud liikuma pandud, et waenlased juba üle Tugela jõe on tulnud ja meie mehed tagasi löödnud, kõneles üks kommandandi märgiga mees. Aga mina usun, et see kõik puhbas luuletus on, et aga rahwa meelt waigistada ja

Londonile traadi sõnumid muretseba, millel üsna tõe nägu on. See peab aitama Inglise sõjawäe auu tõsta, sest tõe poolest on see ammugi alla nulli langenud. Aga meie peame muudugi ka kõige halbemate juhtumistega rehkendama ja selle tarwis on niisugused luuletatud lood koguni kasulikud, sest need näitawad meile, mis meie waenlased pihiawad. Seal on nad ühe uskese lahti jätnud, mille läbi nende salajamaid plaanid wõime näha. Sellest peame enestele märku wõtma, et seda mõjusamalt wastu astuda. Kõik, mis weel eht ette wõtame, tuleb enne hoolega läbi mõtelda ja ära kaaluda, et mitte wigasid teha. Meie waenlased wõiwad kõikjuga katseid teha, sest et neil selleks mehi küllalt on, aga meie weri on selleks liiga kallis.

— Kommandat herra Harmenil on õigus, tähendas Zoubert. Meie jõud ulatawad üksi siis, kui meie nendega kõigite kokkuhoidlikult ümber käime. Waenlased ei saa seda ettewaatust wististe mitte olema, seda pole tal ka niisuguste sugugi waja. Temale on lootust tehtud, et tal inimese materjalist talgi puudust ei tule, et ifka uued salgad langenute asemele wõiwad astuda, nii et ta iga hinna eest edasi wõib tungida. Bulleri taotamine ja kahju ei ole meie waenlasi weel targaks teinud, nad mõtlewad ifka, et kõik wõidetud on, kui nad üle Tugela saawad, kuid see on weel üks kõige wähematest waewadest, mis neil ees seisab. Põrsi tõsine wõitlus saab sellega weel algama ning niipalju maksma, nagu nad mitte atmanudki ei ole. Kui meie wennad õhtu-pool aga wastu jõuawad panna, siis ei ole neil midagi karta. Siitamaale pole meie waenlastest keegi weel näidanud, et neil põhjust neid karta oleks, waid nad on oma asja wõimalikult halvaste ajanud. Bulleri wäejuhatus on ju otse ilma mõistusteta inimeste tapmine olnud, kuna French ja Methuen temast weel mõõdagi lähewad. Ja Roberts oma waprastabi-ülemaga pole weel midagi teinud, mis meile kartust wõiks sühmitada.

— Aga neil wõib niipalju uusi mehi meie wastu ühes tuua olla, et meie Dranje wennad neid enam tagasi ei suuda hoida, rääkis Harmjen. Kui waenlased

enestele sel wiisil tee Pretoriasse lahti teewad, siis peame Ladijsmithi ümberpiiramise lõpetama ning kogu tagasi marssima, et isamaad kaitseada.

— Sumal kaitsegu meid selle eest! Jah, meie ees seisab pime ja läbipaistmata tulewik — meie teame ainult seda ühte, et meie wiimse meheni wõidelda tahame oma püha õiguse eest. Millega see kõik lõpeb, seda teab helde taewas. Meie loodame, et õigus wõidab, aga wähest saawad need rööwli-salgad ometi kord meie luude üle Pretoriasse rändama. Meie naabri-riik on oma sõjawäesse ka wõeraid wõtnud, nende seas ka palju inglasi — sellest ei ole midagi head loota. Need wõiwad Suudaks saada ja meid waenlaste kätte ära anda. Ka ise oma wäe juures peame wäga ettevaatlikud olema, et meie äraanbjate läbi kahju ei saa. Meie peame igal tingimisel edasi minema, teist teed ei ole enam olemas. Armu ei ole meil loota, ega meie seda ka ei oota. Herra kommandant Harmjen wõib kõneleada, kuidas meie inimestega, meie naiste ja lastega ümber käikse.

Ühe filmapilgu aega waitis kommandant Harmjen, nagu ofitsi ta sõnu, millega oma kõnet algada. Siis hüüdis ta põlastusega ja kibedusega:

— Meie keeles ei ole sõnugi, milledlega nii hirmsaid asju õigesti wõiks nimetada. Seal on nüüd need kildetud Inglismaa kuulsuse ja suuruse eest wõitlejad! Kerge meelega on tema asumaade politika juhatajad sõda alganud, nüüd ujutawad nad meie maa lugemata wäesalkadega üle, kes määratu lawiine kombel kõik maa taha peawad tegema, mis ette tuleb. Et need laastajate parwed nüüd ootamata tugemat wastupanemist on leidnud, siis on nad awaliseft ja auusast wõitluse wiisist taganenud ning teist, palju kergemat, aga ka üffi enestele wäärilist sõda kaitseta naiste ja laste wastu alganud. Viht-soldatitest ei taha meie siin sugugi kõneleada, sest need tulewad suuremal hulgal kõige alatumateft seltskonna pühkmetest ja kurjategijate keskelt. Wabatahtlislult endid soldatiks ära müüa, andis neile mahti oma teenitud nuhtluseft peaseada, et parajal ajal oma endist patu-elu jälle edasi elada. — Ei, nende langenud ja inimeste

seltsist wäljajebetud inimestega meie ei rehkendagi, neist pole meie paremat ootamiski, — aga et nende ohwiterid, kes ometi paremateft seltskondadest peawad olema, seda kõik sündida lasewad, see paneb meid kohtuma. Ilma nende teadmata ei wõi niisuguseid hirmsaid asju sündida, nagu naiste teotamine, haigetalitajate peale lastamine, arstide wangtõstmine, sõjawangidega metsalise wiisil ümberkäimine, ühe sõnaga, kõik inimliku oleku salgamine. Palju enam leiame meie sellest seda põhjusmõtet, mis kõik abinõud heaks kiidab, kui nad aga meie häwituseks midagi wõitwad korda saata. Nad käiwad sellepärast meie wendadega, kes nende kätte wangi langenud, metslikumal wiisil ümber, kui kõige metslikum metsrahwas. Sabanded pealtwaatajad wõiwad seda wandega tõendada. Meie waenlased peawad wõitma, wähemalt seks korraft wõitma. Mis wilja aga nende metslik olek tulewiku jaoks oma rüpes kannab, selle peale nad ei waata. Nende ainus ja esimene eesmärk on meie wabaduse, meie terve elu-olu häwitamine. Et nad selleläbi ka iseeneste tulewiku aluse alt tõnsaks teewad, selle järele nad ei küsi. Nad annawad mustadele maapogadele sõjariistad kätte, ja kihutawad neid meie ja meie naiste ning laste wastu üles. Aga nad ei küsi mitte selle järele, kas need aitajad häda sees kord oma sõjariistu kõigi walgete, seega ka nende eneste wastu ei tarwita! Mis tähendab mustadele maapogadele huur wõi inglana — tema wastane on iga walge, selle käju all ta enast tumed olema. Mis puutub tulewik Inglie praeguse sõjawäe juhatajatesse, kes üffi wõibupärgadest und näewad. On nad esite meid alla heitnud, siis lähewad nad oma teed. Mis nad siin patustanud, selle eest peawad teised kannatama ning see ei punku nendesse enam. Nematad lõbutsewad oma wõibu kuulsuses ja prassiwad rikkuses, mida nad siit kofku riisunud. Misugust wilja nende paha kiulu kannab, sellega pole neil enam kõige wähemasti tegemist.

— Kindrali herra, kas teie usute, et inglaste rööwsõda neile soowitud wõitu wõiks tuua? küsis kommandant Harmjen. Teie olete nende plaanifid wäga

õigesti kujutanud, aga kas meie oma seisukohast julgeme selle peale mõelda, et nende unenäod ialgi täide mõit-
siwad minna?

— Tulewik seisab meie kõikide filmade eest warjul, kos-
tis walge peaga ülem-kindral, aga meie wõime siiski mõndagi
ette näha. Kui meie wennad õhtu piiril waenlase wastu
jõuawad seista, siis pole meil praeguse asjade seisuforra
järele mitte hädasohtu kartu. Kui meil seal aga wähe
ehk sugugi õnne ei ole, siis on küll raske ette teada, kui-
das weel kord kõik lõpeb. Uued Inglise löwid toowad
aga wahest suuremad salgad maale, kui meie aimame,
wahest ka rohkem osawust, kui nende Bullerid ja teised
wõimetud wäejuhatajad, siis wõiks meie wendadele sellest
hädasoht tõusta — mitte üffi neile, waid ka meile.
Meie peaktime kahel juhtumisel sunnitud olema Lady-
smithi ümberpiiramist lõpetama: esiteks, kui Dranje waba-
riiklased meie abi tarwitawad ja teiseks, kui waenlased
korda läheb meie piiridesse tungida. Siis peame
Ladysmithi priiks lastma, et oma terwet jõudu maa kait-
semiseks tarwitada. Igapidi seisawad meil raskest ajad
ees, mis meie jõudude kõige suuremat pinguletõmbamist
nõuawad. Mis tulewik meie jaoks oma süles peidab, ei
tea meie — meie teame ainult seda üht, et meie oma
püha õiguse eest wiimase meheni wõidelda tahame. Kuidas
see lõpeb, see seisab Sumala käes. Meie loodame aga,
et õigus wõidab. Ja kui meil siiski mitte ei peaks
korda minema oma maad ja rahwast, oma püha warandust
peasta, siis saawad rööwlite parved üle meie luude
Pretoriaasje rändama ja meie terwe isamaa saab
ainus määratu surmuad olema, kus terwe rahwas enese
werega üle ujutatud maa sees puhkab, ilma et ta seal nende
hiiläne eest rahu leiaks, kes isegi haua pühadust weel
teotawad. Helbe laewas hoitku aga ise meid selle eest!
Muidugi seisab meie eneste käes, mis meie enestest wälja
teeme. Kui meie iseene eest ja oma õige Sumala peale
usaldust paneme, siis wõidame kõige suuremad takistused
ära. Meie oleme sunnitud seda tõesti ka tegema,
sest muidu on meie maa ja priius kadunud. Meie peame
waljwad olema, sest meie teenistuses on ka inglasi. Need

wõiwad äraandjateks saada. Rohkem kui iseene eest
kardan ma oma Dranje wendade pärast. Need on ka
oma maal elawad inglased sõjast sunnitud osa wõtma.
Ma ei oota niisugusest loost midagi head ja ma ei wõiks
mitte wäga imeks panna, kui meile sealt poolt mõni
õnnetuse sõnum peaks tulema. Kui nad wiimaks ometi
meie wapra Dranje waenlaste kätte mängeiwad! Taewas
andku, et ma jelles effiisin. — Nüüd aga peame meie
hoolega tööle astuma, igal pool filmad, kõrwad lasti pi-
dama, et meile midagi ilma ette teadmata ei wõiks juhtu-
tuda. Ma tahan ise ajawitmata lõuna poole reisida,
et kindral Botha tegewust Tugela kalbal näha ja oma
seisukohta terwes reas wõimalikult kindlaks teha. Nii
kaua saab siin minu asemel kommandat Harmjen wäge
juhatama.

Nüüd saiwad weel mitmed põnewad päewaküsimused
läbi räägitud, plaanid tehtud ja üffikutele wäejao juhata-
jatele ette pandud, siis läksiwad kõik koosolejad jälle oma
töö juurde ning hakki juuksetega kindral jäi oma adju-
tantidega üffi telki. Meile oli tal weel nelja filma all
palju teada anda. Wiimaks wõiswad ka need kõikju-
guste jala kästudega minna ja ta ise walmistas ennast
ärareisimise tarwis.

Seal koputati häkiste usse peale ja ilma wastust
ootamata tormas keegi noormees ussest fisse. Ehk küll
suured higitilgad otse ees sifemiseft palawuseft tunnistust
andsiwad, siiski oli ta nagu kahwatu nagu raskest haigel.
Wäsinult lastis ta ennast lähema tooli peale maha ja
tõmbas raskesti hinge, enne kui sõnagi üle huulte sai.

— Suur Sumal, see on ju meie kadunud wõidu-
mees! Hiildis wana herra röömu ja imestusega. Olge
terwe tulemast, minu waper wõitja. Meie meestele peab
sellest röömupüha saama, kui teid jälle eneste kaskel wõi-
wad terwitada. Meie kõik olime juba suures mures, et
teile wahest midagi õnnetust on juhtunud. Nüüd aga
jutustage kofe, mis teid nõnda kaua meie filmade eest
warjul hoidis?

Õaliku soojusega oli wana aumwäärt hallpea nooremehe wäikest õrna kätt pigistanud ja märkas niid alles, kui wäsinud ja haiglane tema külaline oli.

— Armas taewas, mis teil wiga on? hüübis ta koftudes. Teie olete ju üksna hingetu, surnuts wäsinud, käsi wäriseb. — Näakige, mis on teiega sündinud?

— Midagi iseäralist, herra kindral, ma olen jooksnud, see on minu ära wäsitamud, aga see on kohe jälle mööbas. Inglisele tahawad Ladvsmithiist põgeneda, täna ehk homme weel, sest et nad ujuwad, et meie nii kiire põgenemisekatse wastu ettevalmistamata oleme. Põunapoolt saawad Buller ja Warren ka uue jõuga meie omaste peale langema — armuline Jumal, kui see neil korda peaks minema, siis oleme meie kadunud.

— Kust wõtate need sõnumed, lapsute?

— Kõige julgemast hallikast, sest ma tulen otseselt Ladvsmithiist — ma olen White adjutanti oma kõrwadega kõnelema kuulnud.

— Kas see õige on, muu laps?

— Ma wannun, et see nii on.

— Inglisele ettewõtete üle ei kahtle ma mitte, ma panen palju enam imeks, et teie ennast Ladvsmithiist weel olete wõinud peasta.

— Ma ei oleks ennast wähegi ka mitte juutnud peasta, kui kartus meie ettevalmistamata sõjameeste peale langemise pärast mulle mitte üleilmilist jõudu ei oleks annud.

— Teie olete meie isamaa õige laps, kõneles kindral liigutusega nooremehe käsa pigistades. Nii palju armastust, nii juuri õhwrud meie õige asja eest — see peab meid wõidule aitama. Armuline taewas tasugu teile jeda!

Kui noormees natukene aega hinge oli löötutanud, kõneles ta pikemalt, kuidas ta Englise laagrisse oli satunud, mis ta seal kuulnud ja näinud ning kuidas ta seal põgenenud. Ainult jeda jättis ta oma teada, kuidas

ta hirmsal lahingu õöl jooksnud, iseene eest põgenedes ümber effinud, kuni ta wõimaks ennast Englise laagrisse leidis. Urkamise juures oli ta enam jurnud kui elus olnud.

Nuttu andis kindral Zoubert weel tarwilisi käsiksid, mis praegu saadud teatuste järele tarwilikult oliwad saanud, ja siis pani ta ennast reisi jaoks walmis. Enne jeda aga pigistas ta weel kord nooremehe kätt.

— Rahju, et ma kauem teile seltsiks ei wõi olla, ütles ta. Teie tunnete sõjaaja seadusid ja näete isegi, et ma kõige suurema kiirusega lahinguplatfile pean rututama ja oma mehi waenlaste eest kaitsema. Sellepärast ei wõi ma kauem teiega siin juttu ajada, kui huwitaw see ka on. Aga ma loodan, et meie warsti jälle üksteist näeme. Teie saate aga ka edaspidi weel meie wäest isamaad kaitsma — oodake, ma pean teile sündliku koha andma — ei, weel parem, teie tulete minuga ühes, aga kohe filmapiilk — kas tahate? Aga teie olete weel wäga wäsinud?

Noormees waatas ehmatusega üles.

— Väage aga rahuga koju, ma näen, teie ei juuda praegu weel pikemat reisi teha. Sa jah, teie peate ennast wälja puhkama. Teie saate juba parast paika leidma, minge ainult minu abiliste juurde. Ma tänan teid, et teie oma peale wõetud kohused nii hästi olete täitnud. Mul on ka weel üks teine, kes mulle ja meie maale äratajumata head on teinud, ehk ta küll mitte meeste sugust pole. Imelikul wiisil on ta nii wäga teie nägu, et teid wennaiks ja õeks wõiks pidada. Wähegi on ka nii?

Noormees raputas kahewahel olles peaga.

— Imelik juhtumine, tähendas Zoubert. Ma ei mõista mitte, kuidas see wõib olla.

Kui ta oma filmad üles lõi, seisis see tiitarlaps, kellest ta praegu kõneleminud, oma ilusate kulbjete juukse- tega tema ees ja waatas natuke häbelikult naeratades tema otsa.

— Teie näete, kindrali herra, et ma mitte teie seltsiks ei kõlba, ütles ta tasakesi.

— Mis, teie ise oletegi see ime-neiu, ja nõnda wiifi on üks wanamees ennasti pimestada lastnud, et ta teid enam ära ei tunnud, hüüdis kindral kõige suurema imes-
tuslega. Nii olete teie, Gewa tütreb, aga selle kõige juu-
res teete teie ometi oma sugule auu. Nüüd panete teie mind wiimaks ka weel luuletama, sest juba hakkas ma enesele jeda terwet lugu toflu ritimima. Laps, laske ennast minu südamet näha, teie kõige naiste kroon! See peab kõnelemist andma, niipea kui niisugune lugu laiale laguneb.

— Kindrali herra, aga teie ei pea mitte poolt sõnagi kõigest sellest välja kõnelema, mis teie teate, üt-
les neiu paluwal healel. Teile wõlgnegin ma jeda sele-
tuft, teistele kellegile mitte. Ma rehkendan selle peale.

Kindral andis tema walgele otsaesisele suud, pi-
gistas isaliku õrnusega ta kasa ja läks siis minema,
sõbralik naeratus huultel.

Raks suurt niisket lapsesilma hülgasiwad talle lii-
gutusega järele. Suuremat ja ilusamat palka ei wõi-
nud ükski tütarlaps oma wäikeste teenistuste eest enesele
enam uneski soowida.

XVIII.

Mõningad päewad oliwad sellest ajast jaadid juba
mööda läinud, kui noor põgeneja metsa hurtsitust lastus
ja wanale ühinda elawale naisele haige talituseks abi
lubas. Sitamaale ei olnud ei noorest mehest enesest
ega tema lubatud abist midagi kuulda olnud, kuna talle
tõepoolest wäga hädaste nooremad jõudu abiks tarwis
oleks läinud.

Nüüd pidi ta üffi ennasti üleliia tööga wäsitama.
Wara hommikust hilja õhtuni oli usin wanake tööl, nii
et ta waewalt weel mahti leidis haigete järele waadata.
Ja ometi walitses kõige parem kord majas ja rajas ning
ta haiged ei wõinud millegi üle kaewata.

Seal puhkas ta nüüd päewatöö wäsimusest oma
majakese üheslõwel puu pingi peal ja oli sügawasse mõt-

tesse wajanud. Mis ta oma elus läbi elanud, weeres
kirjus piltides weel kord ta waimusilmade eest mööda.
Ta oli noor ja ilus, tuntud ja ihaldatud ligidal ja kau-
gel. Seal oliwad nad teineteist esimest korda näinud ja
tundma õppinud. Nende südamed tuisusiwad teineteisele
ja nad tegiwad lepingu terweks eluajaks.

Nüüd tuli kibe tööaeg palawas hõigis ja wäsi-
mata hoolega, selle järeldusel kaswis jõukas olek ning
rõõsus sigines majasse. Warsti tunti Branderite auu-
wäärt nimi ligidal ja kaugel ning nende digusearmastu-
sest, tööhoolest ja warandusest kõneldi igal pool kiitusega.

Sis tuli õnnetu ülesleiduste aeg ja tõi tundmata
haigusid maale. See oli kullapalawik, üks marutõbe sar-
nane ihaldus selle hülgawa metalli järele. Wõerad
reisijad kõige isandate maadest, enamiste wäga kahtlase
minewituga, woolasiwad parwedenä maale. Iseäranis
rohkesti oli inglasi nende seas. Rahuline ja õnnelik
Transwaal oma paigamehe ühituduses oli korraga hoopis
uue ajajärgu sisse kistud, tema siemises elus jündisi-
wad aimamata suured muudatused lihkiteise ajaga. Mõöda
oli rahulik perekonna õnneelu ja selle aateliised waran-
dused, sest üks wõeras õnnetuist äwardaw waim, otse
kui külgehakkaw haigus, oli maale toodud ja laotas en-
nast kohutawa kiirusega laiale. See oli kuulmata kulla-
ahnus, mis kõik tejed inimlikud tundmused ära häwi-
tas. Heasüdamega Transwaali kodanik ehk buur, nagu
teba liihidalt nimetatakse, langes oma õiglases ja otseko-
heses meeles kawala petja ohwriks ning imeti übini
välja. Tema ei wõinud ifka weel ära mõista, et see,
keda ta wemmalastusega wastu wõtnud, teba nii häbemata
wiisil petta wõis. Mis ta ise rääkis, oli kõige puhtam
tõde — kuidas pidi ta nüüd selle peale tulema, et wõe-
raste ilusad kõned muud midagi ei olnud, kui wõrgutu-
sed, et need wõerad teba oma ohwriks välja oliwad wa-
sinud! Oh, kui jumalakarjad wagad buurid sel korral
juba õnnetuühte elukombete kõlwatuft ja pettuft
oleksiwad tunnud, siis ei leinaks nüüd mitte nõnda palju
buuri perekondasid oma endise maapealse õnne waretel!
Ja ta tema oli musta omakasju ohwriks langenud!

Ühel päeval oli üks näruses riides inglane tema talusse tulnud. Sellel ei olnud midagi süüa, midagi selga panna. Tema olek äratas kaastundmust ja ta mõeti kaunub poja wiisil wastu, talle anti head riided ning edafireisimiseks ka wäike summakene raha ühes. Inglise oli niisuguse heasüdamega mehe omale kõrwa taha kirjutanud, et teda parajal ajal wälja imeda.

Mõne aja pärast tuli ta jälle, muidugi tänuliku sõbra näol, ja rääkis suurtest plaanidest, mis tema mehe abiga korda wõib saata. Ta uskus tema libedaid sõnu ning lastis ennast kawalaste wäljamõeldud pettuste wõrtu wedada. Selle läbi kaotas ta kõik oma liikumata kui ka liikumata wara. Kui ta nüüd oma petjaid wassutamisjale tahtis wõtta, naerfiwad need talle suu fiske, et ta ennast üle liilia oli lastanud.

Selle järele oliwad riigi ja kõisjugu spekulantide wahel awalised waenusjed tekkunud, sest et wiimased maad majanduslike bankrottiga ähwardasiwad, ning sõja rahulise rahwa kaela tõiwad. Ka tema mees oli jõtta läinud. Ta filmade ees seisib weel selgesti see unustamata filmapilt, kus ta, pooleaastane rinnalaps kätte peal, uksest wälja astus oma meest jumalaga jätma.

— Minu naisufe, minu ainus wara, oli ta talle wastu tulles hiiudnud. Tema kõrwus kõlas weel praegu see wäsinud, kurb heal, mis muidu nõnda kauriste hellisemud. Ma pean minema, ja sind meie wäisega üffi jätma. See on minu kohus, sest meie isamaa kutsub oma poegi rööwlite wastu. Mu jüda jookseb werd, et ma teile midagi muud päranduseks ei wõi jätta, kui oma päewalikud palwed sinu ja meie poja hea käekäigu eest. Meie oleme waejed inimesed — meie käest on kõik ära kistud.

Ja selle peale oli naine wastanud:

— Ole kindel, karda Jumalat ja looda oma naise peale. Minu pärast ole mureta. Ole sina meie õnnetu isamaale kaitsjaks, mina kaitsen eneste kõige juuremat wara, meie last, kuni ja kord wõitja auuga jälle tagasi tuleb.

— Jah, mu kallis naine, olgu nii, kuidas Sumal tahab!

Süis oli ta teda juutelemud, lasti kätel kiigutanud ja läinud. — — —

Ja tagasi ei tulnud ta ialgi.

Kui teised wõidupärgadega ehitatult koju jõudfiwad, ei olnud teda mitte wõitjate hulgas. Kõik kiitsiwad tema waprust ja näitasiwad kaastundmust lese wastu, kelle ainus wara weel ta rinnalaps oli.

Süis tuli see häbemata pettis, keda ta kord oma ulu alla oli wõtnud ja heategudega üle ujutanud. Nüüd nõudis seesama inimene, et tema majast wälja pidi minema, sest kõik oli ta enese kätte kiskunud — talu, loomad, rikkad kullapõllud, ühe sõnaga kõik, mis Branderid kord enese omanduseks nimetasiwad. Tema paberid näitasiwad, et tal Branderi talu peale õigust oli. Kuudawiihi ta seda korda saatnud, see oli temale, kui õiguslikele pärandajale, seletamata mõistatusjeks jäänud. Ta teadis ainult seda, et mitte tema üffi kõige selle üleskohtu õhwiriks ei olnud langenud, mille wastu isegi riik wõimetu näis olema.

Ja süis oli ta läinud — waejelt, ainultki kõigist maha jäetud — kõik ta wara oli haige laps ta kätte peal. Tema tahtis ennast ilma eest peita ja oma wilestust üffi kanda. Kui tema naabrid ja sõbrad sellest kuulda saiwad ja temale abi tuliwad pakkuma, oli see juba hilja — Branderi leske ei olnud enam majas ja keegi ei saanud temast midagi kuulda.

Ja selle järele oliwad libedad ajad ja raskek aastad tulnud, täis häda ja ahastust. Ta oli elu raskusi kõige kohutawamas kujus tundma õppinud, aga ta ei olnud meelt ära heitnud, waid ennast kõigist kitskustest läbi wõidelnud — oma jõuuga, ilma wõeraste abita. — Armuandeid ei olnud ta ialgi weel wastu wõtnud. Nüüd, kus ta poeg waewalt lapseeast wälja oli jõudnud, oleks see tema waewalist eluteed oma noorte kättega wõinud tasanbada, nüüd läks jälle sõda lahti ning wiis ka selle wiimse toe. Ta ei oleks pruukinud jõtta minna, sest et ta oma emaga juba kaua aastaid Natalis elas, aga ta tundis eneses huuride werd woolama ja see ei lastanud teda wagusi pealt waadata, kui suguwennad en-

did waenlase wastu kokku kogusiwad. Tema, ta ema ise oli ta walmis ehitanud ning oma rahwa priiuse eest buuride sekka sõjateenistusesse saanud.

Nüüd oli sellest ajast juba kolm kuud möödas, kui ta poeg Fritz tema õnnistusel nende ainja hobuse seljas, mis tal oli, oma teed oli kihutanud ja teda filmawee sees üksi jätnud. Esiotja sai ta oma poja käest häid sõnumeid, tema ülemad oliwad tema teenistusega hästi rahul. Siis tuliwad raskeid lahinguid Dundee ja Castle all, kus inglased rängaste liüia saiwad ja Ladysmith ümber piirati — sellest saadik ei olnud ta enam sõnakesiti temast kuulnud. Täewas üksi teadis, mis temast saanud. Tema wotas aga kannatlikult, sest kannatust oli talle wali õpemeister aeg ise õpetanud.

— Pekske aga, teie saatuse lõõgid — ma ei taha mitte teie ohwriks langeda, kui waljud ja walusad teie ka olete! Weel sinab taewas meie pea kohal ja weel pole kõige ülem armastus kustunud!

XIX.

Metsamajakese perenaine oli oma mälestustega nõnda jügowasse mõttesse wajunud, et ta jaleda lehaga noore naisterahwa lähenemist sugugi ei olnud märganud. Alles siis weel, kui see teda lahkelt terwitas, kofkus ta oma unistustest üles. Ta waatas imestusega tuleja ilusa näo peale ja tema suurte, wääkivate filmade fisje. Siis tõusis ta ruttu üles. See nägu tuli talle tuttaw ette, aga esimesel filmapilgul ei teadnud ta ometi mitte, kus ta teda enne oli näinud.

— Mõne päewa eesti olete teie ihele põgenejale oma katuse all aset andnud, algas tütarlaps naeratahes. See lubas, kui teie weel mäletate, teile haigetalitamiseks abi saata. Minuga on nüüd töötatud abi siia jõudnud ja ma looban, et teie minuga rahul olete. Aga kõige pealt palun ma teada, kuidas haigete käsi käib?

Tema põjed punetasiwad ja ta rind tõusis ja waju lootuse ja kartuse wahel, kuna ta järwab filmad paludes wana naisterahwa peale waatasiwad.

Naeratahes astus see tütarlapselle wastu, wõttis ta mõlemad käed enese käte wahele ja pigistas neid südamlikult.

— Nüüd alles hakkab mulle täis walgus paistma, ütles ta sõbralikult. Haiged on weidi paremaks saanud ja saawad teie hoole all pea paranema, selle peale olen ma julge.

— Oh, mis sugust rõõmu teie selle sõnumega mulle teete! Ma kartsin juba, et see teisiti wõiks lõppeda. Sumalale olgu tänu ja ka teile, minu kõige suurem heategija!

— Oh — nüüd märkan ma, mis seda põgenejat nõnda suure ärewusesse ajas, kui haige Noorast jampsis. Mäletate weel seda ilusat noortmeest, kes inglaste eest põgenes?

Ja ta naeratas ise selle juures kelmitalt.

Tütarlaps seisis lõkendawate palgedega oma täies iluduses metsamaja perenaise ees. Kõik tema olek tuletas diittele läinud roofi meelde. Kui õnnelik pidi küll see mees olema, kellele niisugune oma armastuse funkis!

— Olge rahul, mu laps, see ei tule mulle mitte ootamata; ma ei peaks mitte naine olema, kui ma juba sel korral ära ei oleks tundnud, et see õrn põgeneja minu sugust ja seesama Noora oli, kellest haige oma jampsi tujus kõneles. Et, mu laps, meie film näeb niisugusel korral terawamalt, kui et teda petta wõiks.

— Mis, teie teadsite juba sel korral, et teie ees mitte mees ei seisnud? Hüüdis tütarlaps suure imestusega. Aga teie ei ole selle pärast minuga mitte pahane, et ma teile sel korral seletust ei andnud? Mikul ei olnud mitte põhjust teie eest oma wäikest saladust warjata — aga mu mõtted wiibisiwad hoopis teiste asjade juures.

— Zätte seda, armas laps, ma mõistan küll, mis sugused mõtted ihe põgeneja peas ajuwad. Seal peab kõik muu taganema, mis mitte tingimata asjasse ei-

puutu. Ma olen rõõmus, et üks noor jõud haige talituse enese peale võtab ja minu wanad õlad niisugusest koormast wabastab, mis talle raske on kanda. Ei olnud ka mänguasi, abita haawatuid metsast üffi koju kanda. Nad ostwad ju nii haiged ja mina nõder wana naine. — —

— Sumal taewas, mis teie räägite — kust olete need haiged wälja wõtnud — kas nad ei ole teile mitte majasse kantud?

Noora oli üsna ehmatanud.

— Hu, mis teie kõil ära ei mõtle! Need on ju inglased ja inglane paneb loera kombel plehku, kui teist omajuguft hädas näeb olema. Oma nahl peab ju peastetud saama. Kui teija ei oleks, kes õnnetumaid awitawad, siis peawad nad wiletzuses oma elu jätma. Inglise kiitleb oma küllma werega, aga see küllm weri on südamele welus ligimese wasta. Teiste häda juures jääb ta weri külmaks, enese õnnetus riisub ta mõistuse.

Noor tütarlaps wärises kõigest kehast.

— See koht peab siin wäga kardetaw olema, ütles ta siis. Teie peafite siit ära minema, sest waenlaste salgad, kes metsas ja maal ümber hulguwad, wõiwad pea jälle siia juhtuda ning suurt õnnetust sünnitada.

— Ühe wana naise käest pole neil midagi wõtta. Ka haigetesse ei puutu nad, sest et need nende omaksed on — aga noore ilusa tütarlapse pärast on siin küll põhjust karta.

— See on kõige wiimane, wastas neiu alandlikult. Haiged on paremas paigas seal, kus arstiabi neil saadawal oleks. Ma olen Punase-risti arsti jaoskonnale teatanud ja nii pea kui võimalik tuleb sealte üks arst siia. Nii kauaks peawad nad meie abiga leppima. Siin korwis on mul arstirohustsid, sidemeid, söökisid ja munud, mis kõige hädalisemalt tarwis läheb. Nii pea kui nad pikemat teed wälja kannatada wõiwad, peab neid haigemajasse wiidama, sest et siin waenlase lähedal tarwilist hoolt nende eest hästi wõimalik ei ole kanda. Ka peab haige põetamise mure teie õlalt ära wõetama.

— See wäike waem saab selle rõõmu läbi rikkalikult tasunud, mis heategemine iseenesest juba sünnitab. Selle kordaminemises seisab ilus palk warjul ja mina ei laseks seda palka eneselt mitte wõtta, kui haiged niisuguse kohamuutmise läbi mitte paremat rawitsemist ei leiaks. Ja nüüd tulge kord ka haigete juurde, kes teie abi peale loodawad.

Sellega astus ta oma majakesesse, mis wäikeste lageda kingu peal kõrgetest mägedest ja mihawatest metsadest sisse oli piiratud. Noor tütarlaps läks tujukwa südamega ta järele.

Tema esimene pikk langes noore Inglise õhwtjeri peale, kes ikka weel palawiku-haiguses oli ja sellest kõigest, mis tema ümber sündis, midagi ei mõistnud. Ta lastis oma haawu wastu panemata puhastada ja terwe-tegemate rohitudega finni mäsvida, ilma et ta selle juures ainusefti näonustlit oleks liigutanud. Kui õnnelik oli noor tütarlaps, et ta ühes wõis aidata seda elu peasta, mis tema kae läbi hädasse oli sattunud. Ta pidas oma kõige ülemaks kohujeks ning töötas iseeneses oma terwet jõudu selleks tarwitada, et seda tagasi wõita ja alal hoida, mis ta ise oli riisunud. Siis pööris ta ennast majaperenaise poole ja ütles selle wastu:

— Kõik, mis iganes inimese wõimuses on, peab sündima — seda wõin ma töötada, see on ka minu püha kohus. — Ja nüüd näidake mulle ka oma teist haiget!

— Siin, mu laps!

Nende sõnadega tõmbas tema saatja ta teise woodi juurde. Aga see haige magas nii kindlaste ja ta hingamine oli nii korralik, et tema paranemise üle mingit kahtlust ei wõinud olla. See oli kõige parem rohi, mida arst haigele iganes wõib soowida — raske, sügaw, terve uni — sellepärast jätsiwad nad ta rahuga magama.

— Selle haigega läheb hästi, seda wõib juba ta korralikult hingamisest kuulda, tähendas wanake tasakessti ning läks haigete juurest ära. Ta tuli nii wäsinult ja jõuetult siia, et ta elu peale mõeldagi ei wõinud. Aga ta on ruttu toibunud ja paremaks saanud. Pärastpoole

wõime tema enese suust kuulda saada, kes ta on. Nüüd wõlke ennast lahti ja tehke, nagu oleksite kodus. Teie olete wististe parema eluga harjunud, kui minu tehwus teile pakkuda jõuab. Ma olen waene naine ja mul ei ole midagi teile pakkuda, kui emalikku jüdan. Peale oma poja Britsu ei tunne ma ühtegi, keda oma lähilisteks sugulasteks wõiksin nimetada. Ma olen kaua aega juba oma endisest kodust, Transwaalst, ära ning olen oma õnna mehe sõprade ja sugulaste mälestusest kadunud. Nõnda on ka parem, sest niipea, kui su käsi haldwaste käib, on sul ikka see tundmine, nagu waataks terve ilm sinu kui ühe waewaja peale, kellest ta ennast armuandide läbi lahti püüab osta. Seda ei suutnud ma ära kanda ja rändasin wõerale maale, kus keegi mind ei tunnud ega minu wastu mingit kohust ei pruukinud täita. Nõnda on kõik wabad ning wõivad teha ning talitada, nii kuidas ise heaks arwawad.

— Ja teie poeg Brits — kus on tema?

— Sõjas — ta on ju buur ja et wõi käsa riipes hoides pealt waadata, kui maad nii suur hädaohu ähwardab.

— Oh kui mehine, hüüdis tütarlaps liigutult. Kui mina meheks oleksin sündinud, siis wõiksin ma ka neid ahalaid aidata lõhkuda, millega meie maad ja rahwast häbitawa orjuse sisse tahetaks rõhuda.

— Olge rahul, mu laps, teie olete juba naisena rohkem teinud kui palju mehi. Kui uhked wõivad küll need wanemad olla, kelle kannust niisugune kangelase tütar wõrsus.

— Ärge kõnelege nii, kaitstes Noora. Minu teenistus ei ole mitte nõnda suur. Ja minu wanematest wõib üksi isa rõõmu näha, kui ma aga teaksin, kus ta praegu on ja kuidas ta käsi käib. Minu ema suri siis juba, kui ma alles laps olin ja teda waenalt tundsin. Üksi isa olen ma tunnud ja armastama õppinud, sest tema oli mu kaswataja, mu sõber, mu mangu-seltsiline. Oma koolihariduse olen ma kangel Europas saanud ning olen seal heade inimeste seltsis suureks kaswanud. Seal olen ma ka seda ohwitseri tundma õppinud, kes praegu siin haigewoodis maas on. Selle

raske küllehaawa on minu käsi talle lõvunud, ilma et ma teda enne ära oleksin tunnud, kui õnnetus juba sündinud oli. See mõjus minusse nii sügawalt, et ma oma meeled kaotasin. Ma põgenesin wõpimehuses, ilma et oleksin teadnud, kuhu. Mind kihutas see hirmus filmapiik, kus ma teda oma mõega hoohest wälgu walgustusel langema nägin ja oma nime tema huultelt kuulsin. Õnimehe tapja — mõrtsukas! kaebas mu jüdametunnistus niisuguse waljusega minu peale, et ma iseene ja kõige eest ära tahtsin põgenebada. Ülleiligne wäsimus ja hiraus äritus tegiwad mu meeled segaseks, ma tormasin ikka edasi, kuni wiimaks maha langein ja minestusesse jäin. Mis minuga siis sündis, ei tea ma enam, kui ma jälle meelemärgusele tuln, leidfin ma enese Inglise laagrist haawatute ja surejate seas. Mäherdust piina ma seal pidin kannatama, sellest ei suuda ma kellegile õiget pilti maalida. Ma kahtlesin jüdamest, et ma weel elusse olin arganud. Aga siiski nägin ma selles juhtumises, et ma waenlaste keskele olin sattunud, nagu üht näpunäidet, et mul weel teisi, kõrgemaid ülesandeid täita oli, kui oma isilliku häda pärast kurt, mida ometi milgi wiisil enam heaks teha ei wõinud. Ma kuulsin palju asju, mis meie wäejuhatusete teadmataks ei tohtinud jääda, ja kui õo oma rahwaiba maa üle laotas, ajasin ma enese ettewaatlilikult jalgele ja põgenesin, kuni mitmesuguste kitskuste järele wiimaks teie majas warju ja kaitsemist leidfin, siin tundsin ma selle haige ära ning sellega langes ka surmaw kiwi mu jüdame pealt. Aga ma pidin oma sõnnumeid õigesse paika ära wiima, et wiwituse läbi mitte ei tea mäherdust hirmust hädaohu omaksete kaela tõmmata. Peale selle kartsin ma weel, et mu waene isa waenlaste kätte oli langenud — see kõik tegi mulle nii suurt kirrust, et ma teile midagi lähemalt teada anda ei wõinud.

— Teie olete suuri asju korda saatnud, mu laps. Need saawad teile korb head wilja kandma.

— Ma olen teile sellest rääkinud, et ma oma lohusseks pidasin teile minu tegewuse üle ligemat seletust anda. Kiitust ei ole ma mitte õstunud.

— Ma tean, mu laps, teie olete selleks liiga hea, et kiitust otsida, ja see ehiv teid veel rohkem. Teie olete õige naine, kes oma tervele soole auu teeb. Urge rääkige selle vastu midagi, ma ei lähe mitte üle kriipsu. — Nüüd aga rääkige, kuidas teie isaga lugu on?

— Laagrisse jõudes ei võinud ma tema üle, sõneles Nora, midagi selgemat kuulda saada. Ühed arvasid, et ta oma väejaoga lõune pool Ladysmithi teesid wahib, kuna mõned teised teda sellel hirmuööl mõitluses arvasid näinud olema. Midagi ei olnud kindel, võimalik näis olema, et ta waenlaste kätte langenud, ning kui ta elus ja terve oli, siis võis karta, et need ta enne Ladysmithist väljantinemist veel ära surmawad. — Minu plaan oli tehtud. Läbi õõ ja udu kihutasin ma julgete ratsanikkude keskel Inglise haigete laagrisse, kus ka wangid alal hoiti. Ma tundsin neid kohti oma silma nägemise järele ja teadsin, kui hooletult neid walwatakse. Need wähesed wahib, kes weel jalul olid, põgenesid oma teed. Wististe pidasid nad meid tugewamaks, kui meie tõepoolest olime, et wastuhakkamisega mitte katsetti ei teinud. Nii oli meil ilma kahjuta oma woli ja waba käsi kõik murgad ja urkad läbi otsida. Wangid ei olnud mitte palju, aga ka need wähesed olid wäikeses jalkadesse kokku aetud, härja wantrite ja puude külge jalgu ja käja pidi kinni seotud, nii et nad waewalt liigutada saiwad. Kellel rohkem wabadust oli jätud, neid teelasid haawad ja haigus põgenemast. Nii pidid nad oma saatust ootama.

Wangide wabastamine oli esimene asi, mis meie mehed toime saatsid ning enne kui waenlaste pealaagrist abi sinna jõudis, oli kõik juba möödunud ning meie salk kihutas oma saagiga tagasi. Ühe wäljasaadetud wahi jaoksõnnaga tuli meil lühike lahing, millest meie mehed aga kõik terve nahaga oma teed tulid.

— Ja teie isa? küsis majaperenaine.

— Temast ei olnud kusil jälgegi leida, wastas Nora furwalt. Iffa muud midagi, kui sedasama, mis ma juba ennegi olin kuulnud; — ühed arwasid teda lahinguwäljal näinud olema, teised tõendasid, et tema

oma meestega Tugela äärde marsinud. Kuidas ma ta laagris kõik järele pärsin, selget otjust ei saanud ma kustkilt. Negi wäejuhatajad ei wõi teada, kus tema praegu wiibib — arwasid aga, et talle midagi õnnestust ei wõi juhtunud olla. Ma ei tea, kust see tuli, et mu jüda korraga nii raskesti oli läinud ja waigistamata igatjusega tema järele nõudis.

— Trööstige ennast, minu armas, tema ei saa mitte kaduma jääma. Niijugusel ajal, kus sõda ümber ringi mäsab, ei wõi rahwaja olekuga rehkendada. Siin on kõik teisiti, ega wõi meie midagi ette, ka mitte eneste ümbergi näha. Waadate, ka mina ei ole kaua aega oma poja üle enam mingit teatust saanud, ja ometi loodan ma, et ta ühel päewal jälle wälja ilmub ehk eneseft teatust annab, ja kui see ka kaua peaks kestma. Siis on aga ällenägemise rööm ka jeda suurem. Ta on alles 14 aastat wana ning täis oma kohust tema illemate rahulolemisest, nagu ta mulle esialgu kohe röömuga teatas. Ta wõis hästi ratjutada ja julgesti sihtida, nii et kümne kuuli seast wähemalt üheksa märki läksid. Sõjateenistuses tarwitati teda tema nooruse pärast käftjalaks. —

— Käftjalaks? ütlesite teie? hüüdis Nora elawusega. Kas ta mitte sõnumekandja laagri ja Transwali wahel ei olnud?

— Jah, just nii, tema pidi kõik sõjajõnumed Ladysmithi ümbruseft lõuna-poolsetesse Transwali maakondadesse wälja kandma. Kas teie wahest temast midagi ei tea?

— Ja muudugi, kes ei tuneks Transwalis „meie sõja Pritsu,“ seft selle nime all oli see Transwali naiste ja laste armulaps igal pool tutaw. Ta oli tuline, alati röömus ja wäsimata pois. —

— Ja ka teie tundsite teda! Oh misjuguft röömu see ühele ema südamel walmistab, kui ta ainja poja üle head kuuleb. Ma tänan teid selle sõnume eest. Kas ta ikka weel Transwalis teenistuses on ning enese kohust oma illemate ja rahwa rahulolemisest täidab? i

— Nüüd ei tea ma mitte — ma olen juba mõn aeg kohust ära. —

Ta filmad olivad maha löödud, seft ta teadis liig hästi, et Britju enam kaua aega Transwalis ei ole nähtud. Ta süda walutas kangesti, et ta oma armsale heategijale rõõmu ei suutnud teha — aga ilmaasjata kurwastada ei wõinud ta teda ka mitte. Sellepärast jättis ta teatamata, mis ta teadis.

— Jah waatke, algas wanake liigutusega, seda kõit toowad sõjaajad enestega ühes. Meie ei tea sagedaste midagi eneste omaksete üle, aga sellepärast ei tohi meie weel meelt ära heita. Ma olen mitmed mässu ja sõja ajad läbi elanud ja palju walupäewi ja hädaohtu näinud — mu pea on halliks läinud — mitte aastate pärast, mis mõõda on weninud, neid ei ole mitte nõnda määratu palju. Neljakuümne kewadega pole mitte paljudele lumi pähe jäänud. Kuid kaebama pole mind weel keegi kuulnud. Meie rist ei ole mitte suurem kui meie kanda jõuame. Ja helde taewas ei saa ühtegi hinge kurjuse ja deluše läbi hukka minna lastma.

Ilma sõnata hakkas noor neiu tema käest finni ning litjus seda lapselikult õrnuse ja auukartusega oma hõõgawate huulte peale.

XX.

Punase-risti selfi poolt oli üks arst metsa maa-teses haigeid waatamas käinud. Teise nendest oli ta terweks tunnistanud ning paari päewa puhkamise järele laagrisse tagasi minna lubanud, kuna leitenant Wood weel haigewoodisje pidi jääma. Tema juures ei leidnud ta mitte kardetawaid haawu, mis arsti abi oleksiwad nõudnud, sellepärast wõis ta teda rahuga siiasamasje jätta, kuni ta nii kaugele oli paranenud, et ta lastfaretti wiimist wälja wõis kannatada. Ta seletas, kuidas temaga ümber tuleb käia ning finnitakse selle juures, et hea ja hoolas rawitsemine ta lihtise ajaga täiäsa terweks saab tegema. Haige kauakestaw mineistus ja alaline jampimine ei tulewat mitte tema kesa haawadest, waid tulla

palju enam hingeelust otsida. Õrnalt ja armastusega ümberkäimine wõiwat rohkem aidata, kui kõige paremad arstirohud.

— Ja teie, auustatud neiu, wõite seda kergelt korda saata, mis mitte meie wõimuses ei seisa.

Nende sõnadega oli ta punetawa neiu kätt pigistanud ja mõne päewa pärast jälle tulla lubanud.

— Aga ma usun, et teil mind enam tarwis ei ole, oli ta siis weel juurde lisanud, seft arstisid armastatakse, ehk õigemalt ütelda, kannatatakse ainult nii kaua, kui neil weel midagi ette kirjutada on. On wiimne rohusedel ära kirjutatud, siis soowib meid terve ilm soo ja rabsasse.

Nora tõstis oma ilusad filmad rääkija peale ning ütles siis imestusega:

— Aga tohtri herra, teie teete puhast ülefohut.

— Et, ei, auustatud neiu — teiesje ei puutu see mitte, mis ma praegu ütlesin. Teie olete kõigi teiste seast wälja arwatud ja ma loodan, et teie ka siis weel mind armuga wastu wõtate, kui teie haige juba terweks on saanud. Ja jah, ärge rääkige selle wastu midagi — ma tulen ju ometi jälle tagasi!

Malsaka ahwardusega oli ta siis oma teed läinud.

Ja tõepoolest näis ka haige paranemisele jõudnud olema. Palawik andis aegamööda järele ning sellega ühes kadus ka jampimine ikka enam ja enam. Terwed wõd otja oli ta rahuline ja päewal magas ta raskesti, nagu peaks ta kõik tagast järele tegema, mis alalise palawiku läbi puudu jäänud. —

Ühel hommikul oli haige warakult üles ärganud. Lastise akne läbi lehwis wärsk ja jaha hommiku tuule õht tupp ja ligibalt metsast kajast tuhanda healeline lindude laul. Päike tõusis parajaste oma ärarääkimata iluga üles, nagu see meie maakera peal ainult ärawalitsetud maakohtades sünnib. Õht oli nii puhast ja taewas nii sügawsinine, et kaugeid mägede ladwad nii ligibal näitawad olema, nagu wõiks nendesje ühe ainä kiwiwisega ulatada.

Nagu unenägentisesse wajunud seisib Nora lahtise atne all ja hingas ahnelt jeda terwet mäeõhtu sisse, mis waigu ja lille lõhnaga segatud oli. Wäikesed mustad punktilised mäetülgedel tõmbasiwad tema pilgud eneste poole. Need punktid pidiwad liikuma, sest uatuse aja järele muutis nende seisukoht. Nad seisiwad palja silma tarwis liiga kaugel üle metsaga kaetud mägisel maa. Siiski tundis Nora teraw film nende sipelga radades oma wendafid lahingu wastu walmistamise juures. Warsti saatsiwad ta suurtülid oma hirmsaid terwitusi maapinda wärisemapanewa mürinaga waenlase laagrisse. Palawam kui päikese paiste lõunamaa pilweta taewast ahwardas heitlus elu ja surma peale saada. Wäherdune wähe! — loodus ehitas ennast niisuguse pühaliku rahuga, nagu walmistaks ta ennast ühe kõrge püha tarwis ette, kuna ta lapsed waenulikult üksteise wastu seisiwad, et üksteise elu riisuda. Kui kaua peab see edasi kestma, et inimeste wiha ja inimeste õelus ilma ajalugu juhib? Meie usume walguje, õiguse ja armu walitust ning ägame pimeduse, üleõhtu ja õeluse wägewa kae all! Kui tuhanded oma ujust langewad — on see nende süü? Mis on kõik sõjaoõhrid selle kahju wastu, mis niisuur langemine lugemata kahtlustesse langenud hingedele toob? — — — — —

Haige kõhatas fergelt, aga siiski mõjus see, et tiitlasti tema sügawatest mõtetest üles äratada. Ta pööris ümber ning astus fergel, waewalt kuuldawal sammul haige woodi juurde.

Haige wõhtis inestawa näoga tema otsa. Oli see paljas silma wiirastus, ehk oli see tõsine olemus? Ta ei juutnud selle üle selgusele jõuda. Oma poolunes oli ta temast und näinud ja ülesärgates ei teadnud ta enam, kust saadik unenägu ära lõppis ja ilmsiolek peale hakkas. Rõndajama oli Nora ka unes temale ilmunud — wähe häbelikult, lõkendawate palgete ja õnnest järeawate filmadega.

See ei wõinud muud olla kui unenägu — õnnis nõiduw unenägu. Ta jäi liikumata paigale, et oma unenäo pilti mitte ära ajada, sest jeda teadis ta küll, et ülesärtamisega kõik unenäod põgenewad.

Ta juur naeratas õnnelikult ja magusad sõnad heljusiwad ta huulte peal.

— Nora, mu magus unenäo pilt, jää minu juurde ja ära põgene mitte ära, rääkis ta waewalt kuuldawalt. Kui ilus — üleilmlik ilus on sind unes enese ümber näha, oma lähedal tunda. Oh kui ka kõige wäiksem jagugi ilmsi oleks! Aga see ei wõi ju olla, ei nüüd ega ialgi! Oh mäherdused mäed ja sügawad kuristikud seisawad meie wahel, meid igawesti lahutadas. Kui inetu oled sa, ilus Sumala ilm. Sa lasjed inimeselapse ees oma kõige ilusamad roofid õitseda, et tema kätt, mis see ihaldades nende järele wälja sirutab, ära kiiwada lasta. On nad siis närtsumiseks loodud, ilma et enne üht õnnelikult rinda oleksiwad ehitatud! Kas see tõesti nende tõsine ülesanne on? Ja mis wõime meie siis selle wastu, et meie kaeses hoopis isesuguses ilmas, isesuguste seltskondlike olude sees üles oleme kaswanud! Aga mis küsime meie siis selle järele, mis ilmale õige näitab — miks kuuleme meie üleüldse teiste otjust ja ei tee oma põhjusmõtteid maksmaks? Miskipärast? Oh, kes annab selle walju sõna peale wastust? — Aga mistarwis niisugune kaebamine — mis abi see meile annab? Ma tahan õnnelik olla ja oma lühikesti õnne maitsta — oh, et see unenägu igawesti kehtaks, jma ei tahaks ialgi enam elule üles ärgata — elule, mis tõsine hädaelu on ja ka meie kõige wäiksemadki rõõnud oma kibedusega ära kühwitab. Tule, mu magus ja ainus õnn, jää minu juurde — nii — oh, ma tunnen sinu kätt oma hõõgawa otsaesise peal — ma näen ju järeawaid filmi enese üle walgustama, taewas on minu juurde maha tulnud — mäherdune õnnetundmus woolab mu ühisje — ma tunnen tema käsa enese peal puhkama, ta soe hingedõh lehwib mu üle — helde taewas — on see unes, on see ilmsi?

Ta lõi oma filmad pärani lahti ja nägi Nora filmad enese poole pöördud olema. Ta käsi puhkas tema otsaesise peal ja ta huulte ümber lehwis õnnelik naeratus.

— See on ilmsi, teie ei näe mitte und, rääkis neiu tasafesti.

Halge kargas üles, ta filmad särasiwad rõõmu päraft.

— Ja kõik on tõsi, puhas, õnnis tõde, mis ma enese ümber näen? hüüdis ta kõige suuremas õnne joo-wastuses. Ma ei ole mitte petliste unenägude ja filma-wiirastuste wallas.

— Kui teie mõtetes niisuguseid piltisid on olnud, siis on see nüüd lõpud ja mis teie enese ümber näete, on kõik tõsine, luulekehw elu ise ja ei wõi mitte jälle kaduda.

— Misugune hea waim on teid siia juhtinud, küsis ta naeratades. Ma pean teadma, kelle wasta ma tänuwõlglane olen.

— Do, üks õige paha waim on see olnud ja ülekohutuse kuri südametunnistus on mind siia toonud. Teie haaw seal tuleb minu käest, teie teate küll weel, ja ka see õnnetu werine õõ on oma jagu süüdi, et kõik nõnda pidi tulema.

— Ja, see oli küll hirmus õõ, aga mina tahan teid igawesti kiita, sest teid läbi olen ma oma kadunud õnne jälle leidnud.

— Teie ei pea mitte nõnda kõnelema, mu sõber, mõtelge selle peale, et see teie elu oleks wõimud maksta ja minu — — —

Ja neiu kogelbas, häkiste näost punaseks minnes ning waitis. Mis ta ütelda tahtis, ei pidanud haige mitte kuulda saama.

— Kui see ka patt peaks olema, siiski mõtlefin ma sel korral ometi, et waewalt täielisemat õnne wõib olla, kui sel wiisil elust lahkuda. Ma ei leidnud elu enam elamise wäärt olema, ma otsisin lahingus soldati surma, mu meeled ja mu mõtted wiibisid üksi weel ühe inglil pildi juures, ja ilma, et ma seda lootagi oleffin julgenud, ilma see, keda mu hing igatjes, sellel filmapilgul, mida ma oma maapealse elu wiimseks pidasin, mu juurde. Kuidas wiisi wõib inimene weel õnnelikumalt oma elu lõpetada! Muibugi mõista, minu selleaegses olekus. Nüüd ei mõtlegi ma enam selle peale, et elu mulle ristiks wõiks olla.

— Ja nüüd ei ole teie ka enam minuga pahaned?

— Kas on mul selleks ialgi põhjust olnud?

— Oh, ma mõtlen ikka, et need naised põlgamise-wäärt on, kes sõjariista oma kätte wõtawad ja meeste seltsis meeste wastu wõitlewad. Kas niisuguse naise eest ei pea mitte põgenema, kelle käed waenlase werest tilguwad?

— Nõnda ei pea teie mitte kõnelema, mu kallid Nora, ütles haige tõsijelt. Ma ei tunne küll mitte neid põhjusti lähemalt, mis teid sõjariistu kätte sundisid wõtma, siiski ei kahtle ma ühtegi filmapilku, et teie tegu õiged põhjused on juhtinud. Ma ei ole kaugeltki mitte nii pea peale kukunud, et ma mitte aru ei saaks, et waimustatud isamaa armastus naist niisama ehis nagu meest.

— Teie isamaal ja terwes Europas ei saaks üksti naine nõndasama tegema, ehk seltskond tõukaks ta enesest kui kõlwatu liikme wälja. Aga jätame seda. Siin on asjaolud hoopis teised ja siinised naised ei wõta ka Europa naiserahwast oma eesjuuks. Meil ei ole mitte niisugune otsalõpmata arm mehi nagu teie maal, kus teie ikka jälle uued tuhanded tulesse wõite saata. Kui meie mehed — poisikesest raugani kõik ühes arwatud — koos sõjariistade all seisawad, siis et ole meil ühtegi meest enam juurde anda, ja sellepärast peab siis naine enese kohuseks mehele, pojale, ijale ja wennale appi astuda.

— Nii elawat priiuse tungi, nii suurt ohwimeelt, ja nii kõrget isamaa armastust ei tunne Europa naine mitte. Mina kui soldat pean seda paleuslikeks eesjuuks.

— Ja, teie mõtlete ka kui soldat, aga meie seltskond, kelle otsus mõebuandew on, mahutab enesesse rohket elukutseid kui soldati seisus, ja need teised saawad waewalt teie mõttes olema.

— Terwet ilma ei wõi ju, nagu tuttam, ühe kübara alla panna, ja seda pole ka tarwis.

— Olgu kuidas ta tahab, jätame meie aga oma waieldmise. Teie ei tohi ennast äritada lasta, sest teile

on rahu tarwis. Ma tunnen ennast üliõnnelikku olewat, et teie jälle paranemisel olete. Sellega wabastaks helbe saatus mind ühest hirmjast süükoormast.

Haige naeratas õnnelikult. Ta filmades hiilgas taewaliti õnnepaiste. Ta lastis oma pea tagasi langeda ning uinus raskesti magama.

Ta oli ka tõepoolest wäsinud; ootamata rõõm ja piff kõnelemine oliwad ta jõuu täitsa wälja kurnanud.

Nora seisis weel tiitkene aga haige woodi ees, siis läks ta tasakesti ära. Tume pörim taugeit tungis ta kõrwu. Ta kuuldas hinge kinni pidades ning hüüdis siis õhtades:

— Minu Jumal, jälle suurtiitkide mürrin, jälle woosab weri ja langewad tugewad mehed, uut wiletjust sünnitades. — Millal lõpeb kord küll inimese werejanu?

XXI.

Päewad oliwad sellest ajast mööda läinud — suurtiitkide suud waitinud ja ükski inimlik heal ei tunginud siia metsa üffindusesse, mis meie wäikest tuttawat metsamajakest enesesse piirab. Kõik oli waitne ja rahuline, nagu walitseks igal pool jäädaw rahu.

Nora istus liitumata nagu kiviuku oma paiga peal, aga ta pea töötas ruttu ja raskelt. Ta oli enesele praegu selle küsimuse ette pannud, mis peab ta nüüd tegema, sest et see, keda ta pöetama oli tulnud, terweks oli saamas ja ilma tema abita läbi sai — aga ta ei leidnud selle peale ühtegi rahulolewat wastust. Rauem siia jääda oli niisama asjata kui ka kõlbmata, see oli talle selge, aga üks äraseletamata wägi kõitis teda nägemata sibiemetega nooremeha haigewoodi külge. Ta ei wõinud enesele selle üle aru anda, mis teba niisuguse jõuuga tagasi hoidis.

Alga see ei wõinud ju ometi nõnda jääda. Ta jõudis otsejärele. Tasakesti astus ta haige woodi ette.

See löi filmad lahti, nagu oleks ta tema lähedust aimanud.

— Teie tunnete ennast juba hästi parema olewat? rääkis ta pehme healega.

— Ma ei ole ialgi weel ennast parema terwise juures tunnud kui praegu, oli haige rõõmus wastus. Kõik walu on kadunud, ma olen nii terwe ja mu meel on nii rõõmus, nagu oleksin ma uuele elule ärganud. Ja jah, nõnda on ka tõepoolest, ja seda uut elu olete teie mulle kinkinud, teie üksi. —

— Ma rõõmustan südamest, et teil korda on läinud minu rasket ülekohtu osaltki jälle hea poole pöörata. Mina omalt poolt wõisin küll wäga wähe selle heaks teha, aga see ei keela mind ometegi hea asja kordaminemise rõõmust südamest osa wõtta. Teie paranemine on üksi meie wäpra majaperenaise töö, kes teid kõike oma jõudu kofku wõttes lageda taewa alt ulu alla kannud ja ijeennast ärajalgawa armastusega teie eest on hoolitsenud.

— Jah, auustatud neiu, ma tunnistin hea meelega, et ta eeskujulik naisterahwas on, aga teie enese teenistust selle halastusetöö juures ei tohi teie ka wähemaks pidada.

— Kui see mõjub minu kurtööb lepitada, siis olen ma üliõnnelik, jostistawid ta huuled waewalt kuuldawalt.

Nii wõib üksi see kõnelba, kellel lapselik puhast süda rinnus tuskub, kostis noormees. Kui taewas teisiti oleks määranud, siis oleksin ma ilma wihata lahkunud, nüüd on aga weel tuhat korda ilusam, et teie ise leppimisest kõnelete. Andke selle peale oma käsi!

— Ja meie oleme leppinud?

Südame põhjast hea meelega, kui teie seda nõuate. Ja ta lihtsus neiu wärisewa käe oma huulte peale. Mõlemad waitisiwad. Seal weeres tasakesti neiu

huultelt:

— Elage hästi, mu sõber! Ma pean lahkuma!

Wood kargas üles ja waatas kofkudes neiu otsa.

— Mis teie ütlesite? küsis ta, nagu ei oleks ta tema sõnu mõistnud.

— Teie olete nüüd terwe, wähemalt nõnda terwe, et teil minu abi enam tarwis ei lähe, jellepärast pean ma lahkuma. Ma olen tulnud teid jumalaga jätma.

Ta heal wäriſes wähe ja ka ta käſi tõmbles, kui noormees temast kõwaste kinni oli hakanud.

— Teie tahate mind maha jätta! hüüdis ta.

— Ma pean minema, teijiti pole võimalik.

— Ka siis mitte, kui ſide olemas oleks, mis üht õnnelikult inimest lahutamata teie külge köidaks? Kas teie mõiksite niisuguse ſideme katki kiskuda ja oma teed minna, ilma selle peale waatamata, mis ſuguseid haawu teie ſellega lööte?

Ta jäi wait ja waatas tütarlapse otſa, kes oma ſilmad maha oli löönud. See ei wananud midagi.

— Wähest ei olnud need sõnad teile mitte küllalt arusaadawad, algas noormees lühikese waheaja järel uuesti. Ma tahan ſelgemalt kõneleda — kuulge, ma räägin teile ühe loo.

Välle peatas ta, ning kui tütarlaps ikka weel midagi ei wananud, kõneles ta edasi.

— Kord oli tütarlaps, imeilus näoſt ja lapselik puhas ſüdamest. Kellele ta wastu naeratas, ſellel wäriſes jüda õnne pärast. Seal tuli teegi wõeras kaugeſt maalt ja nägi ſeda neidu, nagu praegu õitsele läinud rooſi enese ees, täis nõidust ja kewade tundmust. Müüd on juba aastad ſelleſt ajast mööda läinud, kui nad ilusaid metsateesid mööda kõndisid, kõik eneste ümber unustades, rind täis õnne ja nooruse taewalif rõõmu — ja ikka weel näeb ta neid suuri lapſefilmi enese peal puhkawad ning jüdanult mõitwalt naeratawat.

Seal oli lahkumise tund tulnud, ootamata ja häkiste, tema, ſee taewalik neiu, läks ära, kaugele, kaugele, ilma et mahajääja üht ainuſki armuſõna temale kõrwa ſiſe oleks ſaanud ſoſistada. Siis alles tundis ta, mis ta kaotanud oli. See kaſju tahtis teda nõdrameelſeks teha, meelt ära heitmas oli ta juba, ſest jälleägemise lootust tal ei olnud. Selles oletus weniſiwad nädalad mööda, täis hingepiina ja kurwastust, siis ſündis midagi, mis ta eſimesel filmapilgul rõõmuga terwitas, pärast aga ometi lohkumifega ſaatusel kibedaks pilkamifeks pidas. Tema oli ſelleks kutsutud, ſeda kõike riijuma, mida ſee, kellele ta jüda tufus, üle kõige kalliks ja pühaks pidas. Ta tundis,

et tema kohus oli ſeda häwitada, mida ſee oma õnnes nimetas. See oli wahi hoop, ja ta pidi kawa enefega mõitlema, enne kui ta ennaſt oma elukutſeſt ja ſaatuselſt rajatud kohuse alla alandas. Ta ei mõinud teifiti, ta pidi täitma, ſeſt wägewad kaſuandjad nõudſiwad ilma tingimata ſõnakuulmiſt. Siiski waewas niisugune alandus teda rängaste ja ainult ta walguſtaw muinasjutu printſeſſi pilk andis talle uut elujulgust. Aga mida lähemale ta ſellele jõudis, ſeda kaugeemale tundis ta ennaſt temast tõugatud olema. Ja ometigi oli ka filmapilkufid, mis teda jowwastaſiwad ja uufi lootufi tekitasiwad. Kuid need õnnestawad tundmused kadusiwad niifama ruttu, nagu nad tulnud ja ſelle aſemele astus äraſeletamata, enne aimamata walutundmus niisuguse wäega, et elu talle koormaks ſai. Niisuguseſ tujus oli ta ühel ööl meelega waenlaſte ſelka tormanud, kui tema ſelfimehed juba langenud oliwad. Ta tahtis oma kannatufetele otſa teha ja waenlaſe wastu wõideldes langeda. Ta tundis mõega hoopil enefe küljes ja uſkus, et ſellega tema igatſetud peafumine täidetud on — ſeal helendas taewa wält ja ſelle walguſes nägi ta oma aatepilti enefe ees, oma eluingliti ſurmawa rauaga. Kadunud oli walu ja ſurma-hirm ning ſelle aſemel täitis magus õnnetundmus ta rinda walju wäriinaga — ja ſiis kadusiwad ta meeled.

Aga ſee pilk ei taganenud temast mitte enam, waid elas ta mõttekujudes edasi ja kui ta wiimaks pika haigufe järele jälle meelemärfuſele tagaſi tuli, ſeifis ſee hül-gaw aade täies tõſidufes, lihas ja weres tema ees ja ei kadunud mitte enam ta kõrwalt. Ta oli haige uueſti eluſſe kutsunud, teda elule tagaſi mõitnud, — ütlege müüd, neiu, kas wõib ſellele waeſele patuſele ſiis ſeda paljufs panna, kui ta müüd oma õnne enefe külge katſub kõita ja kõige jõuuga oma uueſti wõidetud eluſt kinni haarab. Kas ei ole tal õigufi hüüda: Väa ſiia ja ära põgene mitte minu eefi, ſeſt ſina oled mu uus elu, minu ainus hinge õnniſtus, minu maapealne taewas — ilma ſinuta ei wõi ma elada, ilma ſinuta lähen ma hukka. — Kas on tal õigufi ſelleks?

— Jah, kes võiks talt seda õigust võtta! oli neiu waewalt kuuldaw wastus.

— Ja mis ütlete teie selle peale, kui see, teba ta sel wiisil armastab, teba kuulda ei võtaks — teba eneseft ära tõufaks? — —

— Kas on ta seba siis teinud?

— Teie kahtlemine annab mulle julgust loota, et ta seba mitte ei ole teinud. See oleks ka liig wali temast, liig südameta ja ülekohtune.

— Wali wahest küll, aga mitte ilma südameta ja ülekohtune, sest teie ei tea ju mitte, misjugaused põhjused teba nõnda sunniwad tegema.

— Do, aga teie teate, neiu, hüüdis ta waimustusega, sest see murinasjutu printseis olete teie ja mina see õnnetu armastaja. Heidame enestest kõik peitemängud ja näitame endid nagu meie oleme. Teie olete wahest küll juba minu jampfitustest tõtt kuulnud, aga see ei keela mind mitte teile siin oma palawat, põlewat armastust awaldada. Teie olete mulle mu elu, mis lõpule oli jõudnud, tagasi annud, aga see uuestiwõidetud elu ei wõi ilma teieta elada. Ütelge, et teie minu armastust wastu võtate, wastu võite ja tahate võtta. Minu käed on walmis truus armastuses teid oma rinnale tõmbama ja läbi elu kandma — minu elu peab teile pühitsetud olema, niikaua kui see rind weel hingab. See on kõik, mis ma paljuda wõin, kuid selle eest saada tahan ma ärakõllemata palju rohkem, sest selle eest ei nõua ma enesele midagi wähem, kui taewast täis õnne ja ajalisi õnjust — teid ennast. Mis ütlete teie selle peale?

Tütarlaps waitis. Ta oli tõsiselt läinud ja näis jügawasse mõttesse wajunud olema, aga ta süda peffis pea kuuldawalt ja tema hinges mässas kange torm.

— Nora! hüüdis Wood ja tõmbas ta õrnalt enese rinnale. Ta lastis seba sümbida, sest filmapilgul ei jõudnud ta oma tundmuste üle walitseba. Ühe filmapilgu puhkas ta nooremehel rinnal, see kuulis ta südamepetsmist ja tundis ta palawa, tufjuwa rinna enese südamelähebal ja kõike enese ümber unustades, wajutas ta oma huuled kindlaste neiu hõõgawa roosisuu peale.

Minult lühilene filmapilk, aga mäherdune igawene õnjust on temas warjul!

— Tema armastab sind! hõiskas ta rind.

— Jah, ma armastan sind, wärises neiu huultel.

Süis kargas ta üles, tegi ennast nooremehel kätewahelt lahti ja astus mõne sammuga tagasi. Ta tundis, nagu oleks meeli riisunud uimastus ta peale tulnud ning sellepärast pidi ta ennast lähema tooli peale maõa lastma.

Haige oli woodist wälja karanud ja kohtunult ta juurde rutanud. See näitas aga käega, et ta tagasi astuks, ning ta rinnust tungis nagu tagasi surutud mutusheal.

— Nora, minu armas kallid Nora, mis on sulle juhtunud! hüüdis ta kõige suuremas ärituses. Kas ja mitte terve ei ole — räägi!

— Pole midagi — see on kofe mõõdas! — laste mind minna, Sumala pärast, ma palun teid!

— Mis see kõik tähendab? Et ma sind armastan, seba teadid sa juba ammugi. Nora, minu Nora, üttele ometi, et sina ka mind armastad!

— Ma palun, ärge waewake mind mitte kauem, wastas Nora waewalt kuuldawa healega. Miks ei wõinud teie need õnnetumad sõnad rääkimata jätta? Kui suurt wilestust sünnitab see teadmine minule — wahest meie mõlemile! — meie armastus on puhast nõdrameelsus — ta ei wõi meid mitte ühendada, waid lahutab meid ärawõitmata wäega ja halastamata waljusega teineteisest —

— Nora, pea kinni, need on mõtlemata sõnad, mis su huulte üle libisewad, hüüdis Runo wahela. Mikspärast peab meie armastus nõdrameelsus olema — mikspärast peab ta meid lahutama, kuna ta terwet ilma ühendab?

— Miks ei taha teie sellest aru saada, mis igale teisele selge on, rääkis Nora lühiteise waitimise järele, nagu oleks ta jõudu kogunud. Armastus niisugusel ajal ja niisugusel olekul pole muud kui maapealse õnne kibe pillamine. Wärsked, sõgebuses walatud wereojad woolawad meie wahel — hirmsad mõrtjulatööd lahutawad

meid. Meie oleme teine teigest laagrist, meie oleme teine teise weriwaenlaseb. Kui inimlik wiletsus ühel pool kõige kõrgemale tipule on tõusnud ja pisarad kõige werisemalt woolawad, siis hõisatasse teisel pool kõige waljumalt ja rõõmustatasse nende kuretegeude üle, mis neil oma kaasinimeste keskel korda läinud täide saata. Kumb meist wõib ütelda, et ta oma südame oma wendade rõõmu ehk walu wastu luffu tahab ehk wõib panna? See on wali, halastamata saatus, mis meid pilgates eluõnneft ofawõimisele kutsub, mis meile armastust tundma õpetas. See on meie mõlema õnnetus.

— Nora, need sõnad wõiwad mu mõistuse riisuda, hülõibis noormees meeleärasteimisega. Nõna minult kõite, aga ära keela mulle oma armastust. Mis puutub see minusse, kas minu pimestatud suguwennad hõiskawad ehk ägawad! Ma ei ohwerda midagi, kui ma awalikult peaksin tunnistama, et see üksi rahaahmise ja riisumise politil oli, mis wäpra buuridele sõja kaela tõi, sest seda olen ma, niisama hästi, nagu suur hull minu õiglastest ja auusatest maapoegadest, juba ha'atusele ära näinud.

— Teie olete auusa mõttega mees, rääkis Nora soojusega. Aga teie olete ometi waenlaste leerist — teie olete wandunud Inglisemaa kuulsuse ja suuruse eest oma terve mehe jõuga wälja astuda ja see tõotus peab teile püha olema, mida teie mitte ei tohi murda. See on meie saatus, ja selle wastu oleme meie wõimetumad ja ilma nõunta.

— Ja sellepärast peame meie oma terve maapealse õnne maha jätma — kas see tõesti peab siindima?

— Meie ei jää midagi muud üle, mis wõimalik oleks.

— Sige armastus wõidab terwed mäed tatistusti ära, kuidas peaks siis üks ainus lõhe, mida inimeste hõelus ja inimeste sõgedus loonud, ülesaamata olema! Ja kui meie ka kuretegeijate kaest, oleme — ka kuretegeijad armastawad ja leiawad wastuarmastust — ehk peame meie oma armastuse üle kahtlema?

— Minu armastus on palaw kui põletaw tuli, ma ei salga seda mitte, aga ma ohwerdan tema, tuli

wäriwedes neiu huultest. Ma tahan oma wendadele truuks jääda, truuks rõõmus ja kurbtuses, kas nad wõidawad ehk langewad. Nendega — meie kõige priiuse mõttega, oma isamaa saatusega tahan ka mina elada ehk surra, nagu iga rahwa truu laps, kes oma maad ja rahwast ahelates nähes elada ei wõi. Meie elu kõrgemates ülesannetes seisab selle kahju tasumine, mis meie isikliste waranduste ohwerdamine nõudnud, ning nõnda wõime meie ka weel oma armastusest lahutada ja rahu leida —

— Teie tahate oma armastusest lahutada? rääkis noormees waluga. Kes nõnda armastab, nagu mina, see ei usu seda mitte, sest et see temale niisama wõimata on, kui oma pea ära anda ja elama jääda.

— Urge meest ära heitke, armas sõber, trööstis tütarlaps pisaratega. Randke ära need lõögib, mida meie wali saatus meile jaganud, nagu see mehele kõlab. Kui nõder tütarlaps ennast juudab walitseda, siis ei tohi see mehel mitte wõimata olla.

— Nora, sina oled kangelaseks loodud ja keegi ei wõi ennast sinuga wõrrelba. Aga ära wõta mult wiimast lootust, et kord kõit weel teifiti wõib minna ning niijugust ränka ohwrit waja ei ole.

— Ka see on wõimalik, wastas Nora ja ta pisaratega täidetud filmad naeratafiwad. Kui buurid kord oma maa peal, mida nad oma werega lastes enestele wõitnud, kui wõitjad seisawad, siis on ka nende Nora prii ja wõib oma südant wabatahtlikult sellele kinkida, kellele ta teda on hoidnud. On aga kõigewägewam rahwaste saatusse juhtija oma äraaurimata ettenägemises buuridele otja ette määranud, siis saab ka Nora nendega hulka minema — ilma filmawõeta, ilma kaebamata. — Niisid teate kõit — mul ei ole enam midagi juurde lisada.

Ta pidas kinni. Ka Wood ei leidnud sõnu. Neiu kõne oli sügawaste temasse mõjunud. Sellest kõlas hingesuurus.

Hätiste tuliwad mitmesugused healed kuuldawale ja lõpetafiwad seda piinlikku waitust, mis Nora sõnade jä-

rele oli sündinud. Nora kargas üles ja ruttas afne juurde.

Efimesel filmapilgul oli ehmatuse ta kangeks teinud, nii et ta sõnagi suust ei saanud. Noor ohwitser nägi teba tagasi wankuma ja ehmatuse hüüdega tooli peale maha langema.

— Waenlased! wäriks waewalt arusaadawalt tema hüulte peal.

XXII.

Nora ehmatuse oli lühike aja kestnud, siis tõusis ta jälle üles ja waatas wälja, nagu tahaks ta näha, kas lugu tõesti nii kohumise-wäärt oli.

Terwe parw waenlasi tuli majakeste poole. Nende eesotsas tundis ta efimese filmapilguga selle wahisoldati ära, kes teba waenlase wahitidest läbi lastnud ning peale seda taga ajanud. Wististe oli tema selle parwe juhataja ning ei kannud midagi head mõttes.

Ta meelest käis aimamine läbi, mis teba wäriwema pani.

Wanake jooksis tupp. Ka tema näost paistis hirm ja ahastus.

— Nora — Jumala pärast, ärge seiske mitte afne all! Peitke ennast ära, enne kui hilja on, hliidid te suures ärewuses. Teid ei tohi need metsalised fiit mitte leida. Ruttu, ruttu!

Ta siis tõmbas ta tiitarlapse enesega teise tupp, et teba oma tuttawasse warjupaika ära peita.

Uga nad tuliwad hilja! — —

Mõningad waenlaste parwest seisiwad juba ufse peal, kui naisterahwad ettetuppa jõudsiwad, et salakambritefesje minna.

— Pea, wana nõid! karjus kare heal nende selja taga. Näita, mis sa seal enesega ühes wead! Sõja salakaup, mis? He, mehed, ma wean kihla selle peale, et see mitte igapäewane jaat ei ole — näita siia, wanamoorite!

Ta tugewa tõmbamisega kiskus ta tiitarlapse wanafeje kaitsewate käte wahelt ära. Kõike oma jõudu kofku wõttes liiskas Nora ta niisuguse põlgusega enesest, et ta tuigerdades taganes ja wististe maha oleks kukkunud, kui sein mitte ees ei oleks olnud, mis teba weel hoidis. Tema selfimehed, kes juurde oliwad jõudnud ja terwet lugu pealt näinud, naerisiwad täie suuga, kuna tuigerdaja seina najal wiha pärast löhki tahtis minna.

— Kurat wõtku, ksendas ta hambaid kiristades. Dota ja, metskass, sa pead mind weel tundma õppima! Ja oma selfimeeste naerulaja all ajas ta ennast jälle firgu ning tormas meestu neu kallale.

See oli kofse ära näinud, kui kardetawaks ta selle läbi enese oleku teinud ja et ta ainus peafemine põgenemine oli. Ta emalil kaitsejanna oli need mõtled ta näost ära lugenud ning astus wihastajale teele ette, nii et Nora mahti leiaks tagumifest ufsest wälja pealeda ja ära põgeneda. Oli ta kord metsas, siis oli kõige juurem hädaoht mööda, seft seal teadis ta kofit teed ja rajad, kofit kaljud ja koopad.

Majaperenaisel oli oma wafeleastumisega ka täiesti korda läinud kinniwõtjat tagasi hoida, nii et Nora takistamata wälja peafis. Kui ta tagaajaja nägi, et tema plaan wette oli kukkunud, läks tema wiha meestu põlema. Nagu murdja metsaline kargas ta majaperenaise peale ja haaris selle õlast niisuguse wihaga kinni, et see walu pärast ta käes karjus.

Nii kaua kui see kofit eestwas oli jündinud, oli haige enesele riided selga tõmbanud ning kargas wafele, kui soldat kofkunud naisterahwale parajaste rufika hoopu näässe tahtis anda.

— Tagasi, wilets, ksendas Wood müristamise healega.

Tema ilummine oli nii ootamata tulnud, et ta wihast pimedat soldatit nagu wälguhoopu trehwas. Selle ülestõstetud rufikas langes jõuetult maha, ise astus ta mõne jammu tagasi ja andis tarwilist ann.

— See on ilus soldat, kes kaitseta naistega sõda peab — häbenema peate ennast, patruori!

— Ma ei teadnud, et ohwitseri herra siin korteris on ja naised oma tarwis peab, kogeldas soldat oma wabanduseks, kuma ta filmad wiha pärast peast wälja ähwardasiwad kuttuda.

Wood ei auustanud teda enam ühegi pilguga, waid andis ainult märki, et ta jedamaid ennast kasib.

Enelese wandesõnu habemesse pomiseses täitis ta ülema kustu.

Wäljas mõtsiwad seltsimehed teda suure hõiskamise ja naeruga wastu. — — —

— Kus Nora on? küsis haige äritusega.

— Ta on ära põgenenud, oli majaperenaise liihite wastus, kui ta wähe oli toibunud.

— Ära põgenenud — minu Jumal — kuhu?

— Ma usun metsa, meie maja taga — mägedesse — —

— Miks ei ole teie kohe mitte mind kutsunud? Need wõllanäod peawad ometi ohwitseri ülikonda auustama. Tal ei oleks tõe poolest mitte tarwis olnud põgeneda ning sel wiisil ei tea weel misjuguise häda sisse jooksta.

— Taewas, kes mõtles selle peale — teie olete haige, mis wõib see teha, kes ise abi tarwitab?

— Niiid ei tohi meie enam aega kaotada. Norale peab abi saama, enne kui ta kurrategijate küüsi langeb.

Ta ruttas uksest wälja, et põgenesjale appi jõuda. Aga ta ei olnud sellepeale mõtelnud, et nii häkiline meelteäritus ja jõutaruwitamine üle tema jõuu pidi käima. Ta filmade ees läks häliste mustaks, maa näitas jalgade all kõrkuma, ta pea käis ümber ning jõuetult langes ta maha. — —

Kitaja lames hädas niiid ise maas — ise abi tarwitaja. — —

Waene naine nägi seda oma kõige suuremaks ehmatuseks. Kui ta oma minestusest mitte kohe ei toibunud, mis pidi siis Norast ja temast enesest saama?

Ta tahtis maasoleja juurde rutata ja teda üles aidata, aga kaks tugewat kätt hoidsiwad teda tagasi.

— Äta see kollanoff seal rahule — ta peab enast oma pörgusõidu wastu ette walmistama, meie wõime selle aja sees kajulisemaid asju ajada. Tule, lasse näha, mis warandused sinu katuse all warjul seisawad.

Ta sai wägiwallaga majasse tagasi kistud, et neile nälgastele huntidele kõik oma waranatusest kofku otsida ja ära pillata. —

Kuma Wood ilma meelemärfujeta maja ees muru peal maas lames ja majaperenaine wiina- ja rahajamuliste soldatite wahel wängis hoiti, jooffis Nora läbi wäike see õueaia metsa poole. Zuba oli ta üsna lähedal ning peasemise lootus kaswamas, kui häliste terwe jalk waenlasti tema ees üles tõusis. See ootamata hädaoht kohutas teda nõnda ära, et ta esimesel filmapilgul waewalt paigast sai. Peasemise peale ei olnud enam mõteldagi, sellest pidi ta küll aru saama, sest metsalise kijaga piirasiwad need wiletsad tema eneste kessele.

Sellega algas hirmus inimesejah. Waene tütarlaps wõttis kõik oma jõuu kofku, et nende metsaliste käest peajeda. Aga ta jõud oli pea otsas — jurmiks wäsinud langes ta maha ja tagaajajad paniwad eneste patused käed ta külge.

See puutumine mõjus, nagu oleksiwad kihwtijed madud teda hammustanud. Ta largas üles ja seisus niiid sirgelt ja uhelt oma waenlaste ees nagu mõni jumalanna. Tulipunase näo ja wälkuwate filmadega hiitidis ta ähwardades:

— Hirmutused, mis tahate teie minust? — Teie madal meel janneb mere järele, ja et teie seda meeste juurest mitte tulla ei julge, siis tungite teie mõrtjuka kombel naiste kallale, sest et need endid kaitseba ei saa. Häbi ja teotus teie üle, teie wiletsad argpüksid! Ma naeran teid kõige teie sõjariistadega wälja, mida teie argtus juba muidugi häbi ja teotuse sisse on saatnud.

— Kuulge, misjuguist jutlust ta pidada ostak.

— Sebada on ta onu Pauli käest õppinud.

— Taewas olgu ise sellele armuline, kes niisuguse kasfi majasse saab!

— Pommid ja paugud, mäherdune ilubus.

— Aga küümed! huu, katjugu enne ükski ligi minna!
Nõnda naljatasivad ümberseisjad ning ei jõudnud küllalt oma toore nalja üle naerda. —

Ühtlasi wajus ümberseisjate ring itka loomale ja juba sirutasivad mõningad käed jälle tema järele wälja.

— Katjugu üksainus julgeba oma käega mind puutuda! hüüdis tütarlaps kõige sügawama põlastusega.

— Pange tähele, selfimehed, ta kaebab wiimaks weel oma leitenandile, hirwitas üks.

— Sa jah, ja siis saame küll kõik ühe puu latwa üles poobud, lihas teine juurde.

— Ah mis, teie olete kõik wanad memmed, kisas kolmas ja tungis teiste wahelt ette. Leitenandil on juba küllalt, ta on oma noka täis imenud ja lameb nüüd nagu uimane lina muru peal — see ei tule enam midagi tahtma. Nõnda pead ja, mu kallike, enesele teist „südameteist“ otsima. Et sa siamaale aga weel ühtegi wälja ei ole walinud, siis wõime küll loota, et sinu armastusejanuline jüda küll weel ühe wäitese rügementi enese sisse mahutab. Oleks ta tõepoolest rumal lugu, kui nii wäljawalitud selfskonna juures nagu meie, weel walida tahaks. Siin wõib üffi weel korra õiguse üle kõneleba, ja isegi selle üle ei pruugi sa karta oma ilusat pead murda, sest et ma sul seda keerulist küsimust harutada tahan aidata, seega, et ma pidu algan. Selfimehed, olge mõistlikud, teie ei jää keegi ilma. — — —

Südbant lõhestawõ hädakisaga oli Nora toorete käte all araminestadest maha langenud.

— Waenlane! kõlas pea seljamaal filmapilgul ning juures segaduses põgenes terve metsaliste parw laiali, et oma elu peasta.

Aga selleks oli juba hilja. Oma hirmsa mängu juures olivad nad kõik ettewaatuse unustanud ja enne, kui nad hädakohtu märkasivad, olivad buurid nad juba sisse piiranud. Kuhu nad nüüd endid ka pööriswad, igalt poolt wahtisivad neile Mauseri püüfid wastu.

— Heitke alla! hüüdis üks tugew mehe heal. Sõjariistad käest, ehk muutdu saate meie tina tunda!

Kartuse ja wärinaga täideti seda kasku. Põgene- mise peale ei olnud mõtelbagi, kui mitte elu mängu peale ei tahtetud panna. Sa keegi terwes ilmas ei karda rohkem awalist wõitlemist kui Englise soldat, kui tal weel üksainusti tee lahti on. Siin oli allahetmine palju julgem kui wõitlemine ehk põgeneda katsumine. Kumbki ei meelitanud, sest buuride kuulid lendawad imewalustate, kuna nende juures sõjawangis olla mitte nõnda halb ei ole. Kui neil ohwitserid laetud rewolwritega itka kannul ei seisaks, oleks kaugele juurem osa Englise soldatid nüüd buuride juures wangis, et julgesti wõitluse otsa oodata, ilma oma kallist elu kaotamata, ehk Englise laagris nälga kannatada. Sellest siis tuli, et nüüd terve waenlaste kari ülestõstetud kättega seal seisis, kuna buurid nende sõjariistad kofku korjasivad. Kui kõik walmis oli, saiwad nad ritta seatud ja wahtide hoolde jäetud. Nüüd alles wõidi nende wangid, keda nad ühes wedanud, wabastada. Ka siin oli jälle seefama wiletsuse pilt näha, mis inglaste poolt isearalije hoolega korraliti. Wangilangenud buurid olivad wantrite ette rakendatud, kus nad piitsa ja piigi löökide all rasket koormat pidiswad wedama.

Nora oli juba ehmatusse kisa, mis tema waenlaste tegiwad, küllalt kuulnud, aga ometi ei mõistnud ta esimesel filmapilgul, mis see tähendas. Alles aegamööda hakkas ta aimama, et abi lähenes ning see rõõm tõi teda jälle meelemärgusele tagasi.

Kui palaw oli see tänupalwe, mida ta taewa poole saatis, kui ta oma inimesi filmas, kes tema peastjaks oliswad saanud. Tema waenlaste olivad nüüd ise wõidetud ja wangi langenud. Taewas mõistab õiget kohut.

Nuttu lastis Nora oma filmad wõitjate ridades ringi käia, aga seal jäiwad nad korraga nagu kinnimäetutult ühe nägusa ratsaniku peal seisma, kes kommandandi märgiga ehitatud oli ja praegu wangisid waadates aramarsimiseks märku andis.

Walju rõõmufilmamisega jooksis Nora tema poole. Kõik pöörasivad ennast tütarlapse poole, ka kommandant

waatas ümber. Häliste lendas ka tema näo üle nagu päikeste paiste. Wõis ta oma filmi uskuda?

— Nora, minu tütar, oled sa tõesti siin? hüüdis ta rõõmu ehmatuses.

— Jah, minu kallis isa, mina olen Nora, sinu tütar, vastas ta liigutatud südamega. Oh, mäherdune helde ettenägemine on sind siia toonud ja veel ühel filmapilgul, mil häda kõige suurem oli! Sa oled mul rohkem peastunud kui elu — —

— Mis! hüüdis ta isa kõhtudes. Kas sa hädas oled olnud — räägi, laps!

— Sa oled viimajel filmapilgul tulnud, et oma lapse amu peasta — —

Rõigewägewam taewas — kas need wõllanäod on julgenud — —

— Iha, kallis, kulla isa, jää rahule, sa oled oma tütre huntide suust terwelt wälja kiskunud. Lase mind kõige üle, mis tänane päew mulle toonud, õnnelik olla. Kui palju kartust olen ma sinu pärast tunnud ja nüüd oled sa siin terve ja priske — kuidas jõuan ma küll taewast niisuguse helduse eest tänada!

Nende sõnadega litkus ta oma soojad huuled isa kareda, päikest pruuniks põletatud kae peale. See tõmbas ta aga enese rinnale ja suuteles tema walget, peaaegu läbipaistwat otfaest ja ta suuri liigutusest lätkiwaid ilusaid filmi.

— Aga räägi ometi, lapsuke, mis on sind siia metsamurka toonud, ja mis teed sa siin, kus waenlased rihebates parwehes ümber hulguwad, et iga loomast, kellel aga elu sees on, piinata. Ei, tüdruk, ja kuidas sa veel priske wälja näed! Tule, tuwike, lase enesele suud anda! Ei, mäherdune warandus niisugune tütar isale on! Kuule, sa teed oma wana isa veel edewaks. Aga kaelamurdjaks poisiks oled sa ikka veel jäänud. Terve laager räägib sinu hulljulgusest ja kurdab sind kui kangelast taga, kes arusaamata wiisil ilmast kadunud.

— Aga isa, kes teab laagris minust kõnelda? küsis Nora imetspanemiseega.

— Waigista ennast, minu kangelane, Nora Harmenist ei tea wähest paljud, aga sellest noorest kompanijuhatajast, kes waenlased tagasi lüüsi ja suurtiigid ära wõttis, sellest teab igalüks. Kui mina seda sõnumit kuulsin, ei tahtnud ma oma kõrwu uskuda. Kuidas wõisin ma aimata, et minu Nora, see peenike Euroopa salongi neiu, metšapabrikutes oma rahwa waenlaste peale luurab ja neid wõidab! Sinu isamaa armastuse peale olin ma julge, aga selle juures ei mõelnud ma kaugele selle peale, et iise tütarlapse itseene ohwerdamine nii kaugele läheb, et oma elu mangu peale paneb. Sind ei wõi ihegi waraga üles kaaluda, ja kõige suurem wägimehe tegu, mis mind kõige õnnelikumaks isaks teeb, on see, et sa kõigest nendest hädaohtudest hoolimata veel terwisega oled peastunud. Pisut aega tagasi ei wõinud ma veel aimatagi, mäherdused rõõmsad filmapilgud mul ees seisawad. Selle eest pean ma õiguse pärast oma wäikest Britijelest tänama, kes meid siia on wedanud. Wits pois. Ta ema olla siin, üteles ta mulle, teba tahan ma ka kord näha saada, sest et ta oma poega hästi on kaswatanud.

Sutukas mees ei olnud oma tütar sõnagi lastnud kõnelda, nii sõnarikkaks oli ootamata õnn teda teinud. Tema mehed sawad küsu natukene puhata ja hobustel wärste rohu peal sülle lasta.

— Brits on siis sinu juures! hüüdis Nora wiimaks rõõmuga. Oh, kui suurt rõõmu saab see heale wanale walmistama!

— Kas sa siis juba Britsu tunned? küsis isa imestusega.

— Wäga hästi, meie olime isegi head sõbrad.

— See on aga tüdruk, terwet ilma peab ta tundma!

Ja rõõmsalt juttu westes astusiwad nad hirtsi poole.

Kaugelt juba nägawad nad jällenägemise liigutawat pilti. Hea poisikene rippus oma ema kaelas ja see ei suutnud ennast tema kallistustest enam wabastada.

Warsti seisiwad nad ema ja poja ees. Wanad waatastiwad suuril filmil teineteise otsa. Nende imes-

tawatest nägudest wõis selgesti lugeda, et nende hingedes midagi iseäralist liikus. Nad oliwad nagu wana tütta-waga kofku juhtunud, kellest nad ometegi enam ei mäletanud, kus nad üksteist enne näinud. Tükitene aega läts mööda, ilma et kumbki neist midagi oleks kõnelnud, Morale oli see wäga wõeras, ja koguni piinlik, kui ta esimese terwituse järele Britsuga seda märkas. Rutu lastis ta Britsu kae lahti, kes ta ära oli tunnud ja röömupärast käsa pigistanud ja suutelnud, ning astus oma isa juurde, et niisugusele piinlikule olekule otsa teha.

— Siin on minu isa, Arwid Harmjen! ütles ta majaperenaise poole pöörates.

— Arwid Harmjen! kordas majaperenaine ja tema filmades säras midagi iseäralist. Ta oli oma tüllalise jälle ära tunnud.

— Olge südamest terwitatud, minu armas Harmjen, ütles ta sõjamehele kätt paktudes. Teie mäletate küll weel oma kasuwendu, endist Branderi talu omanikku.

— Oo, nüüd on teil käes, hüüdis Harmjen röömsa healega. Dige, teie olete tüepoolest minu õnna kasuwendu abikaasa. Oh mäherdust õnne tänane päew mulle on walmistanud! Täewas terwitagu teid! Teie olite oma mehe auusast sõjamehe surmast saadil nagu ilmaft kadunud. Meie kõik oleme teid otsinud, aga asjata. Teie olite ja jätite kadunuks. Salgi ei oleks ma selle peale mõistnud mõelda, et teid siit metsanurgast wõiks leida, mis nüüd pealegi kardetawaks sõja tallermaaks on saanud. Mitspärast teie sel wiisil kõigile tütawatele, isegi oma noorepõlne sõpradele, kes teiega tõesti auusaste mõtleiwad, selja pöörsite, see on mulle tänapäewani mõistatusjeks jäänud.

— Ma teadsin küll, et teie auus meel wae-sele lesjale ei head nõuu ega abi ei oleks keelanud, aga ma ei tahtnud kellegile hingese koormaks olla. Ma ei wõinud mitte armuandeid wastu wõtta ja sellepärast tahtsin ma iseenele nõruga jõuga omale eluülespidamist teenida. Wali on wae-se lesje saatus, kellel muud tuge ei ole kui ta käed — aga ma pole mitte hukka läinud. Ma elan kehwojuses, juures kehwojuses, aga ma

olen selle juures rahul ja õnnelik. Nüüd on ka mu ainus laps weel elus ja ma ei tahaks oma olekut kuninga krooni wastu wahetada.

— Ah, kui imelised on saatuse teed, rääkis Harmjen südamliku healega ja pigistas selle juures oma uuesti leitud sugulase kätt. Kas teie Branderi istandusest ei ole kuulnud?

— Ei midagi. Ma ei ole ialgi ühte wana tütawat näinud, kes sellest midagi oleks teadnud kõnelda, ja ma olin röömus, et mul sel wiisil kergemalt korda läts kõite seda unustada, mis mulle walu tegi. Ma tahtsin üffi oma õnna mehe mälestustes elada — sellepärast otsisin ma selle koha wälja, kus ta langenud põrm puhkab ning jäin sinna elama. Waadake seal kindu seda juurt musta risti — selle olen ma tema wälestusjeks üles seadinud — see seal ja mu ainus poeg, oli mu ilm, sellele ma elasin — muud ma ei tunnud ega igatsenud. Tänu taewale, nüüd on mul kõik jälle käes ja weel palju rohkem.

Ta waatas läbi pisarate Harmjeni ja tema tütre otsa ja ka Harmjen pühtis käega üle filmade, aga siis ütles ta röömsas tujus:

— Teil on õigus — palju rohkem! ka minul on teile häid sõnumeid tuua. Teie petjad istuwad juba mõnest ajast saadil lufutaga. Terwe trobilond kurjategijaid oli seaduse kätte langenud, ja nende seas oliwad ka need, kes häbemata pettuse läbi terve Branderi waranduse ära riijunud. Politsei hoolas järeluurimine on nende pettused ja kuritööd walge ette toonud ning kohtuotsuse järele on Branderi omandus jälle tema õigete pärandajate kätte langenud. Et aga kõigist kuulutusjeks ja otfirmistest hoolimata ühsteigi pärijat ei tulnud, siis pidin mina, kui lähem sugulane, kadunud Branderi waranduse oma walitjuse alla wõtma, kuni õige pärija ilmub, ehk kuni ta ühe teatud aja järele riigi omaks langeb. Nüüd olen ma õige pärija leidnud ja keegi ei ole röömsam kui mina, et õnnets weel hiljaks pole jäänud pärandust nõudma tulla. Ma annan teile nõuu, kohe oma koha peale tagasi minna ja selle pidamine oma

kätte wõtta. Niikaua kui minul wõimalik oli selle järele walmada, seisis kõik heas korras, kuid sõja läbi wõib ta hõlpsaste rifutud saada. Uuesti leitud kulla-lademed annawad talle suuremat wäärtust, kui praegu rehenedada wõib.

Branderi abikaasal woolastiwad liigutuse pijarad filmist. Ka Nora õnn oli ärarääkimata, sest nüüd tundis ta seda head naisterahwast sugulase sidemete läbi weel kindlamalt enese külge seotud olewat. Ta tõmbas tema armastaja lapse õrnusega oma kaenlasse ja palus, et ta ifka weel tema emalikuks sõbrannaks jääks. Ka wäike Britsuke ei peasenud ilma kaitutusteta ja juutelemisteta läbi.

Juba tükkide aega oli haige toibunud ja imestusega selle haruldase salga peale waadanud. Nora isa oli ta esimese filmapilguga ära tunnud, ja see pani ta were keema.

Praegu oli ta oma rahapunga awanud ja sealt kuld risti wälja wõtnud, et seda Norale mälestuseks pakkuda. Kuid see õrn ehte asi oli ta wärisewate sõrmede wahelt maha libisenud, ilma et ta ise seda olets märganud.

Waheajal oli Nora oma isale ütelnud, et neil weel üks tutaw majas on. Selle juures näitas ta toas olewa wooði peale, kuhu Branderi leik haige tagasi kannud.

Kuttu astus Harmsten majasse ning jäi tähendatud haigewooði ees imestades seisma.

— Leitenant Wood, teie siin! hüüdis ta ifka weel suure imestusega. Kuidas tulete teie ometi siia ja, nagu näha, pealegi weel haige! Ma mõtlesin, et teie ammugi juba omaste keskel olete.

See ei olnud mitte enam endine sõbralik Harmsten. Ta seisis külmalt nooremehes ees, ilma et talle teretuseks kättki oleks pakkunud.

Niisugune külmus oli niihästi haigele kui ka tütrele mõistmata. Küsiteledes waatas noormees temale filmi. Oli see awalisest waenlusest tema rahwa wastu tulnud? Ka Nora oli ilma nõuta ja katsus isa waljust oma paluwate filmadega muuta.

Mis wõis teda oma endise tuttawa wastu ometi nii kalgiks ja külmaks teinud olla?

— Kas teie teadsite, et ma siin olen? küsis Wood natuke aja waikimise järele.

— Et teie siin selles hurtsikus ennast peibus hoiate, ei, seda ei wõinud ma muubugi mitte teada, kostis Harmsten terawusega. Aga et teie Inglise laagrist buuride wastu sõdisite, wangi langesite, ja siis oma amufõna murdes ära põgenesite, — seda olen ma oma suureks furwastuseks juba kuulnud.

— Ma ei saa teie sõnadest mitte aru, herra Harmsten, wastas Wood rahuga. Mina olen kui inglane teie awaline waenlane ja olen ka buuride wastu sõdinud, — aga mis teie seal wangilangemisest ja sõnamurdmisest kõnelete, see on mulle tundmata.

— Mis, see on teile tundmata! Tahate teie sünnid üra salata?

Ta Buuri kommandandi heal kõlas ahwardawalt.

— Ija, isa! hüüdis Nora ehmatuse pärast wärisedes, ära ole wali! Herra Wood, leitenant Kuno Wood ei ole ju mitte see, kellest sa räägid. See on hoopis teine Wood, see Wood siin ei ole wang olnud ega wõinud sellepärast ka amufõna murda. Sa oled effituses, see Wood siin on aumees, isa.

Imestusega waatas Harmsten oma tütre peale, kes lõwendawate palgetega seda waimustatud kaitsekõnet oli pidanud ja nüüd nii paluwa näoga ta otsa waatas, et ta imekspanemist warjata ei suutnud.

— Kust sina seda tead, et ma kellegi teise kõnele? et weel teine Wood olemas on?

— Kulla isa, ole jälle hea, usu mind, ma wõin selle eest oma pea anda — pärast tahan ma sulle kõik pitalt ja laialt jutustada.

— No noh, mitte nii kärskult — oma pead ei pea sa weel mitte mängu peale panema, seda on sul wahest weel tarwis, ütles isa järeleandes. Sinust wõib niisuguseid lugusid uskuda, ja pealegi ei ole meie sõber Wood ka mitte pettise nägu. Ande aneks, et mina effiteaduses ja tundmuste mõjul teie wastu kalk olin. Waadake jälle minu peale kui oma Baieri sõbra peale.

Nende sõnadega andis ta nooremehel kätt ja raputas selle oma jüdamlikult.

Wood ei olnud aga siamaale veel dieti aru saanud, mis see kõik tähendas, ehk küll Nora waimustus, millega see tema eest wälja astus, teda imestama pani ning lõpmata õnnelikuks tegi.

Alles siis weel, kui Nora oma isa eksituft pikemalt seletas, läkfiwad ka tema filmad lahti. Nüüd tundis ta küll ära, et Harmsenil põhjust oli olnud tema wastu karebalt üles astuda ja et ta isiklikult mingit wiisa tema wastu ei kannud.

— Pole mingit põhjust wabanduseks, herra Harmsen, ütles Wood. Nüüd ma mõistan kõik — wististe on see minu sugulane olnud — teisi selle nimelisi ohwitserisid ma ei tunne. Tema isa on praegu Kapimaalt Dranje riiki tungimas. Ma kahetsen wäga, et niisuguseid kergemeelseid mehi olemas on, kes sõjamehe nime teotawad. Ta on ennegi juba koer poisiks olnud. Ma tänan teid, preili Nora, teie seletuse eest südame põhjast, lissas ta õnnesti naeratawa näoga juurde ja surus neiu pehme käe ettewaatlikult oma huulte peale.

Branderi lest, kes sõnalausumata pealtkuulaja olnud, nägi mahatuffunud risti pörmandal ja tõstis ta üles. Ta filmad jäiwad selle peale nagu kinninaelutatult seisma. Ta wahtis seda ehteasja igast küljest ja mida kauem ta seda oma käe peal hoidis, seda suuremaks kaswis ta ärewus ning seda rohkem wärises ta käsi.

— Kust tuleb küll see rist siia? — küsis ta iseeneselt. Ümberseisjad oliwad aga ta sõnu kuulnud ja nüüd märkasiwad nad ka tema ärituft.

— Kulbne rist kalliskiwidega, hüüdis Nora seda kunstlikult walmistatud risti filmitsedes. Wana-moobi, aga wäga peenikene töö. Kelle oma niisugune on? Noormees naeratas. See tegi teda õnnelikuks, et ta Norale meeldis.

— See on minu õnna ema pärandus, ütles ta. Ka tema oli selle maa laps. Minu isa on teda siin tundma õppinud, abitaafats wõtnud ja Euroopasse wiinud.

Ta on mulle selle maalastest nii palju head kõnelnud, et ma lapseft saadit juba selle järele igatsefin, kord oma filmadega teda näha saada. Ka olla tal õde olnud. Aga et ma kord niisuguses olekus Transwali näha saan, ei wõinud ma aimatagi.

— See rist siin on teie ema pärandus, ütlesite teie? uuris Branderi lest nähtawa põnewusega.

— Jah, minu ema on teda oma kaelas kannud.

— Ja ka minu ema, hüüdis wana naisterahwas wähele.

Kõik waatasiwad küsides ta otja.

— Nüüd ma tean, mikspärast see haige mulle nõnda armas oli ja minus piirita usalduft äratas, rääkis ta edasi. Tema on mu jainja õde laps. Üksi tema wõis seda risti omaks nimetada ja ei keegi muu siin ilmas. Ma olen teda oma ema käes nii tihti waadelnud ja tunnen teda sellepärast liiga hästi. Meie eluteed wiisiwad meid teine teisale, ja kui ema suri, kadus ka õde ära. Keegi ei teadnud, kuhu. Pärastpoole kuulsin ma, et ta ühe rikka inglasega abielusse olla heitnud ja maalt ära läinud. Muud ei ole ma teada saanud, ka mitte tema mehe nimegi.

Ma usun, et see sellest on tulnud, et ka tema minu uut nime ei wõinud teada, sest kui tütarlapsed olime meie igati ise oma teed, laia ilma sisse läinud. Ja kui naised ei teadnud meie teineteisest midagi.

— Jah, jah, just nii on ka minu ema mulle kõnelenud, rääkis leitenant Wood. Ta rääkis tihti oma emast ja õest suure armastusega. Tema neiu-nimi oli Erika Linden.

— See käib kõik jõhwi pealt kofku, hüüdis Harmsen käsa õerudes. Dekeseb Linden, — Alma ja Erika — kes ei oleks seda tähepaarineiu ilmas tunnud ja auustanud! Mõnus, waimuaine ja elawus oliwad nende hea kaitsewaimu hällikingitus. Wäherdume imelik saatuse määng — wanad ja uued sugulased saawad kofku nagu muinasjuttudes. Kui seda kuuleks, ei tahaks sugugi uskuda ja omelt on kõik puhas tõsi.

Ja tugewaste raputas ta nooremehel kätt.

— Kõhju ainult, et meie mitte kõrvustikku oma waenlaste vastu ei või võidelda, vaid ise teine teise waenlased oleme, kahetsetes Harmjen.

Kui esimesed õnnetormid wähe waitinud, tehti maha, et Branderi lest Noraga oma koha peale tagasi lähed, sest et siin kõiksugu hädaohud varitsewad. Brits pidi neile teesjuhts ja saatjaks olema, kuni nad päralt jõuawad. Leitenant Wood sai Punase-risti jeltfi hoolde jäetud ja Harmjen lubas buuride kindralile tema pärast kõneleda, et ta saatust wõimalikult kergitada.

Enne lahumiist kiisis Wood weel Norast, kas nende meesti leitud suguluse sibemete läbi nende olet ka mitte ei muutuda.

— Muubugi, wastas Nora naeratahes, niilid wõin ma ainult seda õigusega nõuda, mis ma siamaale ainult nõuiks wõisin anda. Seega on siis meie südamet asi nõnda kaudu tahajena liikatud ja ei tule mitte enne päewakorrale, kuni rahu meie nurmedele tagasi on pööranud. Selle peale käsi!

— Sa piinad mind, Nora —

— Ole wait — nõnda see jääb! Selle juures ei ole juukse karwa wäärtki muuta.

— Mina ei lähe enam inglaste sekka tagasi. —

— See on wäga arusaadaw, sest et sa ometi oma nime wenna järele ei taha teha. —

— Ei, sina ei pea mind mitte nohkima, Nora. Ma wannun sulle, et ma buuride poole astun ja oma endiste jeltfimeeste vastu wõidelda tahan.

— Aga teie wanne, mu noor sõber, tähendas niilid Nora isa, kes Woodi wiimaseid sõnu oli kuulnud, kohustab teid meie waenlastega ühes wõitlema.

— Inglise ohwitserina olen ma küll wandunud, oma rahwa kasu eest wälja astuda ja were ja eluga Inglise maa kuulsuse ja auu eest wõidelda, aga minu südametunnistus ütleb mulle, et need mitte meie rahwa, vaid üksikute waraahnitsetjate kasud on ja et need otstitud põhjused, millede warju kohutaw hõelus ja ülekohus on peidetud, midagi wähem ei wõi tuma kui kuulsust ja auu. Üksikule inimesele on tema kõige kõrgem kohtumõistja ta

eneise südametunnistus, kelle healt ta peab kuulma. Sa see kohtumõistja heal hiiab mulle wahetpidamata: Meie wägi teenib wäärjumalaid, sest et ta ennast pimedast peast sõnakuulmisega kurjal wiisil tarwitada lasseb. Ma usun, ennem on see walewandumine, kes meelega niisuguseid musti eesmärkisid taga aitab ajada, kui see, kes ennast sellest lahti kirjub, mis ta südametunnistus hukka mõistab, mis ülekohtune ja kõlwatu on. Niisuguse ettewõtte peal lasub rahwaste wanne, kui ta ka wõiduga lõpeb. Sellepärast ei siruta ma niisuguse hinna järele mitte oma kaja wälja, mida üksi pimestatud inglased ihaldawad, mida terve ilm aga põlastusega enesest ära liikab.

Wood ei lahunud sellest mõttest mitte enam, eht Harmjen küll tema tähelepanemist kõige nende tagajärge peale juhtis, mis niisugune ülesastumine enesega ühes pidi tooma. Ta andis oma endiste ülematele kirjateel teada, mis ta teha tahab ning sai oma terweksaamise järele buuride wäesse vastu wõetud.

Inglaste poolt hiiiti teda äraandjaks ja pakuti ta pea eest suur summa kulda.

XXIII.

Pool aastat on neist jündmustest mööda läinud. Oh, kuidas on selle aja sees kõik muutunud! Waprad buurid on lõõbud, priiriiklased laiali pillatud, nende wägi pea ära häwitatud ning nende ülemjuhataja Cronje Napoleoni wangikotta Helena saarele saadetud, kuna Transwali kõrgeandeline ülemkindral nullas puhkab, ilma et oma rahwa priiusewõitlust oleks wõinud lõpetada. Need on waljud, wäga waljud saatuse löögid julgetele priiuse eest wõitlejatele ja nende õigetele asjale olnud, sest selle läbi wõib mõlema wabariigi elu küünalane kustuda.

Esiofta näitas ka tõesti nii olewat, et nende kahe mese kadumisega buuride julgus ja iseenese jõuu peale usaldamine wanumas oli, et wõitlejad nagu pea oliwad kao-

tanud, sest lihitese ajaga saidwad Kimberley ja Ladysmith wabastatud. Bloemfontein ja wiimaks ka weel Pretoria ära wõidetud. Waenlased saidwad ikka rohkem maad jalgade alla, nende suurus ja julgus kaswis päewast-päewa, ilma et buurid neile kujukil tõsiselt vastu oleksiwad astunud. Nende eneste keskes oli lahutusewaim maad wõtnud ja umbusaltus oma meeste tiiru liigutanud. Kõik näis otja poole minewat, üffitud wõitlejad pöörsiwad koju tagasi, andsiwad sõjariistad käest ära ja heitsiwad oma waenlase alla, kelle wastu sõbides wendade weri oli woolanud. Mis tarwis niisugune hirmus weremäng, kui buurid wiimaks ometi endid orjuse ahelasse pidiwad lastma heita! Miks ei näinud nad seda ette ära? — pidasiwad nad endid ärawõitmataks, waenlasi liiga nõrgaks ehk lootsiwad nad wõera abi peale?

Sõjandm on kalduw ja ta oli buuridele mõneks ajaks jella pööranud. Aga see ei riisunud weel kõitide julgust. Oma pealinnadest kangel, weerewates wagunites, walitsiwad buuride presidendid weel oma maad ja rahwast, kutsuwad wendi wõitlusele, juhatawad lahinguid ja on walmis enne lahingis langema, kui teotawat orjawalitsust eneste üle kannatama.

See on jälle wõidule awitanud. Mitmed lahingud on buurid mituforda suurema waenlase wastu wõideldes wõitnud ning Inglise löwi Roberts'i kui puuri istuma pannud, ilma et ta kaua aega ennast oleks suutnud liigutada. Kui wäga wähe pealtwaatajal ka lootust on, et buurid oma õiget asja weel heale lõpule jõuawad wiia, siis ei ole buurid ise weel lootust kaotanud. Kõigi inimliste armamiste järele saab see hirmus werewalamine buuride kaotamise ja kadumisega lõppema — aga selle teed, kes kõitide saatust juhib, on tihti inimese mõistuse tarwis ülikeerulised ja ärawurimatad. Rõpmata kurb oleks, kui kõit need wõerjõed midagi muud ei oleks korda saatnud, kui ärawäätimata wiletsust külwanud — toorest omawoli ja ülekohust walitsjema pannes ja õigust jalge alla tallates. On see siis ühe rahwa surmajääd, et ta päid mitte miljonite kaupa ei wõi lugeda! —

Hoopis isääralist tähelepanemist äratas üks hulljulge ratsanikkude salt, kes oma käe peal elutses ja ennast kellegi teise juhatusse alla ei annud. Mis see korda saatis, oli nii hästi buuride kui ka nende waenlaste seas enne kuulmata asi. Pea kõneldi terwel maal sellest jalgast ning sellepärast ei olnud ka imeks panna, et sündinud lood luulega nõnda kenaste wälja ehiti, et see kõit muinasjutt näis olewat. Teiseti ei wõinud see ollagi sest, keegi ei teadnud dieti midagi lähemat.

Waenlased ei olnud ka maganud, waid mitmesuguseid plaanisid teinud, et jeda kardetawat salka lõtsu awateleba. Aga kaua aega oli kõit kawalus asjata, nagu oleksiwad nad üleilmiliste wõimudega ühenduses, feda ükski wõrk finni ei piüra. Nende peaillesanne näis wangide wabastamine olewat, sest kui hoolega wangisid ka wahiti, ära kadusiwad nad ometi ja pealegi weel niisugusel wiisil, mida keegi enesele ei oskanud ära seletada.

Wiimaks ei kuulnud sellest imestisist midagi enam. Ta oli ometi waenlaste kätte langenud ja mõned üffitud weel põgenema peasenud.

Norast ei teadnud kaua enam keegi midagi. Siiski kõneldi buuride seas, et tema selle haruldase ratsanikkuselti juhataja olnud. Kuid neeb jutud läksiwad mitmesse harusse, nõnda et keegi dieti midagi kindlaste ei teadnud.

Wäike Brits näis siiski kõige rohkem teadwat, aga ta ei kõneleud Norast ial midagi. Ta ei olnud ülepea enam see wana, alati rõõmus pois, waid wainne, warakult walmunud noormees kahwatanud palge ja kurwa loomuga. Keegi ei olnud teda enam naeratawat näinud. Sõnalajumata täitis ta oma kohuseid endise hoolega, aga ta endine rõõmus olef oli kadunud. Kui ta oma wanemaid seltsimehi Nora üle kuulis kõnelewat, siis langes ta nii kurwa tuju sisse, et ta teiste seltsist ära pidi põgenema, et üffi olles kui wäike laps nutta. Tema seltsimehed oliwad seda muudatust ammu märganud, aga kessel oli nüüd aega teiste kurwastuse üle pead murda. Sõda kiltwab lõpmata walu ja wiletsust igale poole, kes pidi seal ühe õrna poisifese filmaweele weel seletust õfima hakkama?

Tema teadis aga küll, kui hirmsal viisil tundmata ratsanikkude salk hukka oli saanud. Need olivad kõik noored tütarlapsed meeste riides, keda Nora ja Manda wälja õpetanud ja juhatanud, et waenlaste kiiwi langenud buurrisid nende raskest wangipõlwest peasta. Tema oli ainus mehe hing nende seas olnud ning oma sõna annud, et ta seda saladust üksi oma teada peab. Ühel ööl olwad nad ootamatalt waenlastest ümber piiratud ja osalt maha tapetud, osalt wangi wõetud, osalt laiali pillatud saanud. Sellest ajast saadik ei teadnud ta Norast, kelle kõrvalt ta muidu ialgi ei taganenud, enam midagi. Selle hirmsa öö mälestused täitwad ta noort hinge sügawa waluga.

Rõuma-Afrika priiriitides walitsetiwad hirmupäewad, nagu neid keegi ei mäletanud enne weel näinud oleswat. Nagu määratu häwituselaine wajuwad waenlase partid lugemata hulgas üle maa, kõike ära häwitades, mis ette juhtus. Suitsetiwad waremed, wägiwaldselt walatud werejoad ja teotatud surmuhädad näitatiwad weel, kus forid õnnelik elu oli ajunud. —

Ühe wäikese kõrgustiku peal seisawad umbes sada wangi langenud buuri Inglise sõdatite wahi all, kuna nende keskel wäiksem salk sõjawangisid kätkest ja jalust kinni köidetult oma hirmust saatust ootab. Need on osalt mäsajateks ja maa ärandjateks, osalt niisugusteks tunnistatud, kes Pimase-risti seltsi peale olla lastud ehk teisi wangisid põgenemisele aidanud. Ülekulamisel ei olnud keegi ka mitte poole sõnagagi enese eest seisnud, sest et nad küllalt hästi teadsiwad, et see ometi midagi ei aitaks. Niisama mõistujeta nagu nende peale tõsetud süüid, niisama hirmus oli ka kohtu otsus: Süüdlased peawad kõigi teiste wangide juuresolekul mahakastud ja üheskoos mahamaetud jaama. Buuride wapruse läbi ärarääkimata wihaselt saanud waenlased ja nunesiwad were järele — seda lahingu wäljal waenlaste juures näha, nõudis suuremaid ohwrid kui neil wõimalik oli tulla, sellepärast ei tahtnud nad head aega ilma tarwitamata mööda minna lasta. Siin oli forid wõi-

malik ilma hädaohuta oma wiha lahutada ja kättemaksmise juures oma werejanu kustutada. Ka naised ja lapsed pidiwad seda koledat weremängu pealt waatama.

Ükski hukkamõistetud õnnetumatest ei näidanud kartust, kui sõdatitele kästi anti, endid koleda mõrtsukatöö wastu walmis seada. Kellegi hunkelt ei tulnud ühtegi armupalumise sõna, ehk lastmise käsuga küll meelega wiwitati, et õnnetumatele selleks aega anda.

Surmaotsuse täidejaatamiseks saadetud ohwitser ilmus pidu mundris ja walmis seiswad wäejalgad andsiwad talle seaduslist auu. Buurid jäiwad liikumata paigale ja ei auustanud teda ühe ainsagi waatega. Minut üks noor kahwatanud näoga hukkamõistetud wang wankus jalgade peal ning tuigerdas paar sammu ette poole. Näis nagu tahaks ta sõneleba, siiski ei tulnud muud kui mõningad arusaamatad sõnad üle ta huulte, milledest lõpmata walu ja piirita põlgdus wälja paistis. Tema film otsis ohwitseri oma, aga sellel oli muude asjadega tegemist.

— Wilets mõrtsukas! hüüdis ta wiimaks kõigest jõuust, see on heateo palk! Wägiwaldselt ja ilma süüta tapetud werest saawad forid kättemaksmise waimud tõusma ja ilma halastamata wastutamist nõudma!

Pea jelsamal filmapilgul andis ohwitser lastmiseks märku. Noore mehe hele heal kohutas teda. Ta waatas sinna poole, kust see heal tuli, ning filmas niid seda kahwatanud noortmeest, kelle wihasi põlewad filmad tema peale waatasiwad. Ta tundis eneseft kilma wärinat läbi käima.

Mispärast pani see nõrk, hele poiskese heal teda wärisema? Sõdatid oliwad tema äritust märganud ja wiivitasiwad. Aga ta wõttis oma jõu kokku, tegi käega lihsitse liigutuse, mille peale kõrwaft läbitungiw rakkatus kõlas ning hukkamõistetute salga ilma healeta maha niitis. Minut üks kiljataw hädaheal tuli kuuldawale ja üks noor keha pöörles werelombis, mis liikuwate surmuhädade seest woolas.

Ohwitser astus palawikufirurjega lähemale. Noore, halwaste trehwatud buuri peast oli ta lai kübar maha

langenud ning ilusad, suured juuksed lamefiwad kaunides jalkades maa peal ja ohwitser nägi enese ees üht õrna, kahwatanud, walust muudetud naisterahwa nägu.

— Helde taewas, hiiüdis ta ehmatusega, see on ju Manda, minu elupeastja. Kuidas on ta ometi selle seltskonna sekka sattunud? Araneetud lugu! Tema läbi elan ma ja olen prii, ja sel wiisil kättemaksmine on hirmus. Araneetud werejanu — mis ajab meid ometi wangisid tapma? — Aga see on tema saatus — selle wastu ei wõi mina midagi teha, ütles ta ennast waigistades.

Ta nägi küll, kuidas mõrtsukad uuesti piisid palgesse paniwad, et õnnetumate hirmust piina surma läbi lõpetada — siiski ei olnud tal ühtegi sõna selle jaoks, kellele ta poole aasta eest weel oma armastust oli pakkunud.

Sureja oli weel terve mõistusega oma filmad tema poole pöörnud ning tõmbas ennast siis häliste tagasi, nagu oleks teda kihwtine madu hammustanud.

— Ara mu filmist, inimesesoo hirmutus, walewanduja, arg mõrtsukas. —

Püüsid paukusiwad teisi korda ja kui suits laiali oli läinud, lamefiwad sajad kehad ilma eluta üksteise kõrwal. —

Mõni minut pärast seda oliwad nad werega segatud maa fiske aetud.

Ta warsti kustutawad wihmasajud ja nõmmelilled küll selle saadankitu kuritöö wiimased jäljed ära — aga ilma süüta weri kisenab põlwest-põlwe kättemaksmise ja leptuse järele. — — — — —

Nora ei olnud siiski mitte nende õnnetumate seas olnud, kes otsa leidsiwad, waid ta oli ennast peasta wõinud, ilma et see tema tahtmine oli. Ta oleks ennemine oma sõbrannadega, kes alati talle truiks jäänud, ühes surma läinud, kui ennast üksi peastnud ja teisi hädasse jätanud. Aga ööpimebuses ümber effides oli ta kõik omaksed filmast kaotanud, ning selleläbi eluga ja priilt peasenu.

Kui ta oma sõjakäikidelt wiimaks kodu tagasi jõudis, ei leidnud ta Branderi leske enam. Tema talu oli maa taja tehtud, õitsewad nurmed ära tallatud, igalt poolt

waatafiwad talle wiletsuse jäljed wastu, mida sõda järele jätanud. Raua aega pidi ta tundmata kohtasid mööda ümber hulkuma, enne kui ta inimeste sekka sai ja omaksed üles leidis.

Niiüd elab ta jälle Branderi lese juures ühes kõrwalises metsa hurtsikus ning Brits, kes Nora ülesleidmisest saadik jälle rõõsamaks on saanud, kannab temale kõik sõjasõnumed kätte. Siin ootab ta põnewusega werewalamise lõppu ning oma sõbranna Manda tagasitulekut, kelle hirmsast otsast ta siamaale weel midagi ei ole kuulnud. Buuride sõjandm lasjed teda loota, et weel kord kõik hästi läheb ja igatsetud õnn kodumaa nurmebele tagasi pöörab. Ka leitenant Wood wõitleb lõwijuugusega buuride seas oma endiste sõprade, niiüd aga raskete wihatud inglaste wastu, sest tema ei sõdi üksi buuride priiuse eest, waid ta teab, et tema sellega ühtlasi ka oma kõige juuremat maapealset õnne enesele peab wõitma. — — — — —

Professor Brandes oli wahel ajal mitmes Kapi-maa linnas oma teadustele elanud ja sõjakäiku wähe tähele pannud. Ühel õhtul, kui ta päewaloode ees Dur-bani linna kõige elawamal wultsjal kõndis, filmas ta häliste üht tuttawat nägu. Ta tuletas weel meelde, kes see mees wõiks olla, kui see teda nime pidi hiiüdis ja sel wiisil tema kehvale mälestusele appi tuli.

— Watson, major Watson! hiiüdis ta siis imesusega. Kas see wõimalik on — teie olete ju wähemalt kümme aastat wanemaks saanud ja ometi ei ole weel üht ainuühtlasi aastat sellest saadik möödas, kui meie laewal koos olime. Kas teie Pretoriast tulete?

Wana, ärafiwetanud major tegi käega kaitsewa liigutuse. Ta ei pannud pahaks, et teda nii wanaks peeti, aga pilgata ei tahtnud ta ennast oma endise wastase poolt mitte lasta.

— Oh, jätame niisugused asjad, profesori herra, wastas ta. Meie oleme kõik patused inimesed ja wõime effida. — Seekord jääme meie Ladysmithi istuma — üks pagana pesa, pean ma ütleva — aga Roberts

mõistis ometi läbi tungida ja võitmine pole ka enam fangel, sest jõudu meil ometi ei puudu. — — —

— Aga jõud ja võit on ikka veel kaks isejugust asja, tähendas professor tugewaste wana obersti kätt pigistades. Olgu nüüd kuidas on. Inimene õpib niikaua kui ta elab, kui see ka sõjamees peaks olema — ning iga õpetund peab ka ära maksutama.

— Aga meie õpetunnid on häbemata kalliks läinud — kes seda oleks uskunud, et buurid niijugused walusad lastjad on! Aga jõud on ometi meie pool, professori herra?

— Tõsi küll, aga jelle eest on buuridel veel tugewam abimees, keda ilm õiguseks nimetab. Kuhu siin ka sõjandus peaks kalbama, see on aga kindel, et jõuu võit mõõdamine on, kuna jäädawa võidu üffi õigus võitb tuua.

